

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Evelina Ražinskienė

Edukologijos magistrantūros (specializacija: Vaiko teisių
apsaugos vadyba) studentė

**VAIKO TEISIŲ REALIZAVIMAS
IKIMOKYKLINĖJE UGDYMO ĮSTAIGOJE**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovė
soc.m.dr. B. Šilėnienė

Šiauliai, 2009

Darbas originalus.....Evelina Ražinskienė

(studento parašas)

TURINYS

IVADAS	4
I. VAIKO TEISIŲ ĮGYVENDINIMO IKIMOKYKLINĖJE ĮSTAIGOJE TEORINIAI ASPEKTAI	7
1.1. Vaiko ir vaikystės samprata	7
1.2. Ikimokyklinio amžiaus vaiko pedagoginė-psichologinė charakteristika.....	11
1.3. Vaikystės statusas visuomenės kontekste.....	15
1.4. Pozityvioji socializacija ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje.....	20
1.5. Ugdytojai ir vaiko teisių problema ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje	25
II. VAIKO TEISIŲ REALIZAVIMO IKIMOKYKLINĖJE UGDYMO ĮSTAIGOJE TYRIMAS	33
2.1. Tyrimo eigos, metodikos, imties charakteristika	33
2.2. Pedagogų apklausos apie vaiko teisių realizavimo situaciją ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje analizė.....	37
2.3. Vaikų tarpusavio sąveikos su pedagogais rezultatų analizė bei lyginamoji abiejų respondentų grupių interpretacija.....	54
IŠVADOS	66
REKOMENDACIJOS	68
LITERATŪROS SĄRAŠAS	69
PRIEDAI	73

VAIKO TEISIŲ REALIZAVIMAS IKIMOKYKLINĖJE
UGDYMO ĮSTAIGOJE
SANTRAUKA

Šiame darbe nagrinėjami vaiko teisių realizavimo teoriniai pagrindai, ikimokyklinio ugdymo ir pilnaverčio vaiko vystymosi tarpusavio priklausomybė, analizuojamas pozityvus ugdymas, kaip mokytojo edukacinės kompetencijos bruožas bei vaiko teisių realizavimo struktūros edukacinis reikšmingumas.

Tyrimo aktualumas. Šiandien dažnai kalbama apie paauglių, jaunuolių teises, o vaikystę pamirštant arba jai tarsi priskiriant socialinio nebrandumo statusą, todėl šiame kontekste *vaiko teisių realizavimas*, siekiant pripažinti vaiką, kaip visateisį mūsų visuomenės narį, tampa itin aktualus ikimokyklinio ugdymo pedagogams, kuriems svarbu nuolatos peržiūrėti ugdymo ideologiją, formuoti ją pagal tuos vaizdinius, kurie atspindi dabar egzistuojančią visuomenės pasaulėžiūrą.

Tyrimo problema. Šiandien būtina vaikystės sampratos bei jos teisių realizavimo ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje analizė, padedanti atsakyti į klausimus: *kaip ikimokyklinio ugdymo įstaigose realizuojamos vaiko teisės, ar vaikas vertinamas, kaip asmenybė, ar vaikas turi galimybę patenkinti pagrindinius savo saugumo, aktyvumo, saviraiškos poreikius?*

Tyrimo objektas. Vaiko teisių realizavimas ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje.

Tyrimo tikslas – ištirti vaiko teisių realizavimo ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje situaciją.

Teorinėje darbo dalyje apžvelgiama vaiko ir vaikystės samprata, analizuojama Lietuvos ir užsienio šalių autorių samprata šiuo klausimu, teoriškai analizuojama ikimokyklinių ugdymo institucijų situacija vaiko teisių atžvilgiu.

Tyrimo dalyvavo 197 ikimokyklinio ugdymo pedagogai bei 30 ikimokyklinio amžiaus vaikų, lankančių darželius. Tyrimas buvo atliekamas Šiaulių miesto ikimokyklinėse įstaigose.

Tyrimo instrumentai: anketinė apklausa, pokalbis-interviu.

Išvadose pateikiami teoriniai ir praktiniai vaiko teisių realizavimo ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje aspektai, akcentuojant pagrindinius teiginius apie pedagogų vaiko teisių realizavimą bei rezultatus.

Gauti rezultatai parodė, jog ikimokyklinio ugdymo institucijose nepakankamai realizuojamos vaiko teisės. Pedagogams trūksta demokratiško požiūrio į vaiką, nepakankamai vertinama vaikystės periodo svarba, dažnai ignoruojamos pagrindinės vaiko teisės (t.y. saugumo, aktyvumo, saviraiškos poreikiai).

Rekomendacijos pateikiamos trims lygmenims, t.y. valstybiniu lygmeniu – Švietimo ir mokslo ministerijai; instituciniu lygmeniu – universitetų studijų programų rengėjams, ikimokyklinių ugdymo įstaigų vadovams; asmeniniu lygmeniu – pedagogams.

REALIZATION OF CHILD'S RIGHTS IN PRE-SCHOOL
EDUCATIONAL INSTITUTION

SUMMARY

The basics of the realisation of child's rights, interdependence of preschool education and a child's full-fledged development, positive upbringing as the characteristic of a teacher's educational competence are analysed in the current thesis along with the educational significance related to the structure of the realisation of a child's rights.

Relevance of the research. Today, adolescents' and young persons' rights are mentioned very often, however childhood is forgotten or simply attributed to the status of social immaturity and therefore in this context the *realisation of a child's rights* in order to recognize the child as a competent member of our society becomes of a particular relevance to pedagogues of preschool education for whom it is very important to constantly review the educational ideology, to form the latter according to such constructs that reflect the currently existing world outlook of the society.

Problem of the research. Today, a concept of childhood and the analysis of the realisation of its rights in a preschool educational institution are necessary, which could help to answer these questions: *how a child's rights are realised in a preschool educational institution, whether a child is valued as a personality, whether a child has an opportunity to meet his/ her main needs for safety, activity and self-expression?*

Object of the research. Realisation of a child's rights in a preschool educational institution.

Aim of the research. To analyse the situation related to the realisation of a child's rights in a preschool educational institution.

In the theoretical chapter, a concept of a child and childhood are overviewed, a conception on this issue by the Lithuanian and foreign authors is analysed along with the theoretical analysis of the situation of preschool educational institutions with regard to a child's rights.

197 pedagogues of preschool education and 30 children at preschool age attending kindergarten of Šiauliai city **took part in the research.** **Instruments of the research:** poll with the help of questionnaires, talk-interview.

Theoretical and practical aspects with regard to the realisation of a child's rights in a preschool educational institution are provided **in the Conclusions**, while emphasizing the main propositions about the realisation of a child's rights by pedagogues as well as their results.

The results obtained revealed that a child's rights in preschool educational institutions are realised in an insufficient manner. Pedagogues lack democratic attitude towards a child, significance of the childhood period is estimated insufficiently and general rights (i.e. needs for safety, activity, self-expression) of a child are very often being ignored.

Recommendations are provided in three levels, i.e. national level – to the Ministry of Science and Education; institutional level – to organisers of university study programmes, heads of preschool educational institutions; and personal level – to pedagogues.

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Siekdami, kad vaikystė būtų laiminga, o vaikas savo paties bei visuomenės labai naudotųsi numatytais teisėmis ir laisvėmis, žmonių bendrija šiandien ragina tėvus bei ugdymo įstaigas pripažinti vaiko teises ir jas ginti teisinėmis bei kitomis priemonėmis (Sakalauskas, 2000).

Šiuo metu vaikai suvokiami kaip visateisiai mūsų visuomenės nariai, jų teisių apsauga yra ne tik resursų, bet ir požiūrio klausimas. Svarbu įsisąmoninti, jog vaikai yra ypatingi žmonės, turintys įvairių poreikių, bet nesugebantys savęs apginti, ypač tai aktualu pedagogui, kuriam būtina suvokti, jog vaikas yra autonomiška asmenybė, kuri turi savo minties ir žodžio laisvę, teisę išreikšti savo nuomonę, teisę į laisvą apsisprendimą, poilsį ir laisvalaikį, saviraišką bei saviugdą ir kt.

Požiūris į vaiko teisių apsaugą Lietuvoje keičiasi teigiama linkme, jų teisių užtikrinimas ir pagarba joms yra šiuolaikinės demokratijos ir vertybių atspindys valstybėje. XXI a. šiandien vadinamas vaiko teisių realizavimo bei jų apsaugos amžiumi. Pasauliui prireikė nemažai laiko suprasti, kad vaikas taip pat yra žmogus, kad jam nepakanka tik maisto ir stogo virš galvos. Žmonija turėjo nueiti ilgą kelią, kol suvokė, kad vaikas – lygiateisis visuomenės narys. Per pastarąjį šimtmetį daugelyje šalių vaikai įgijo juridinį statusą, apibūdinantį juos kaip asmenis, turinčius savo teises. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija yra apčiuopiamas šios evoliucijos įrodymas.

Lietuvos ugdymo įstaigose pradėta domėtis vaiko teisėmis atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, kai buvo pradėta reformuoti švietimo sistema, remiantis Vakarų Europos šalių edukacine patirtimi vaiko teisių įgyvendinimo srityje. Tuo laikotarpiu Lietuvoje nemažai nuveikta vaiko teisių apsaugos srityje: 1995 m. ratifikuota JTO Vaiko teisių konvencija; 1996m. priimtas Vaiko teisių pagrindų įstatymas; 1998m. – Vaiko globos įstatymas. Visa tai rodo, jog pradėta kelti idėja apie visišką vaiko ekonominį, politinį nepriklausomumą nuo suaugusiojo.

Kurdami Lietuvoje pilietinę lygių teisių ir galimybių visuomenę, turime kaip įmanydami stengtis, kad vaikas, pats mažiausias ir pažeidžiamiausias jos narys, realiai turėtų tokias pat teises, kaip ir mes, suaugę žmonės. Deja, pastaruoju metu vis dažniau pastebima, kad suaugusieji, kurdami savo pasaulį, vis mažiau galvoja apie mažą vaiką ir jo poreikius.

Kalbėti apie vaiko teises nūdienos ikimokyklinėse įstaigose vis dar yra neįprasta. Vaiko teisių klausimai yra nuolat atidėliojami, nes pedagogai tai vertina, kaip ne itin svarbų aspektą, o jei ir būna liečiama ši problema, tai dažniausiai būna tik teorinio pobūdžio. Drįsčiau teigti, kad šiandien ne visi vaikystės periodai visuomenėje yra vertinami lygiaverčiai. Mokyklinės vaikystės laikotarpiui skiriama nemažai dėmesio, o ikimokyklinei vaikystei kur kas mažiau. Šiandien

dažnai kalbama apie paauglių, jaunuolių teises, o vaikystę pamirštant ir jai tarsi priskiriant socialinio nebrandumo statusą. Realybė rodo, jog ikimokyklinėse įstaigose dar stokojama vaiko, kaip visateisio mūsų visuomenės nario priėmimo. Jei ir kalbama apie vaikų ugdymą, tai dažniausiai nagrinėjama ugdymo turinys, programos, priemonės, praktinis jų taikymas, o patį vaiką taip ir pamirštant.

Išanalizavus metodinę, pedagoginę, psichologinę literatūrą galima teigti, kad vaiko teisių apsaugos problema Lietuvoje yra aktuali ir pakankamai mažai tyrinėta tiek pedagoginiu, tiek psichologiniu aspektais. Yra darbų, kurių autoriai – tiek užsienio šalių (Starkey, 1996; Heater, 1994), tiek Lietuvos (Vaitkevičius, 1995; Juodaitytė, 2002; Jovaiša 1993; Šalkauskis, 1992; Bulotas, 2000 ir kt.) nagrinėja Vaiko teisių problematiką, analizuodami šiuolaikinį požiūrį į vaiką, kaip į asmenybę. Anot Ž. Jonynienės ir A. Juodaitytės (2006, p. 61), teorinių vaiko teisių tyrimų srityje labiausiai išsiskiria Vakarų mokslininkai: E. Verhellen (1989, 1998, 2000), S. Ruxton (1997), R. Hart (1997, 1999, 2002), S. N. Hart (2001).

Tyrimo problema. Anot A. Juodaitytės (2002), „vaikystė pedagogikoje, kaip ir kituose socialiniuose moksluose, dažniausiai turi tik simbolinę reikšmę ir tampa mitu.“ Todėl šiandien būtina vaikystės samprata bei jos teisių realizavimo ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje analizė, padedanti atsakyti į klausimus: *kaip ikimokyklinio ugdymo įstaigose realizuojamos vaiko teisės, ar vaikas vertinamas, kaip asmenybė, ar vaikas turi galimybę patenkinti pagrindinius savo saugumo, aktyvumo, saviraiškos poreikius?*

Tyrimo objektas. Vaiko teisių realizavimas ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje.

Tyrimo hipotetinė prielaida. Tikėtina, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogai nepakankamai vertina vaikystės periodo svarbą, dažnai ignoruoja pagrindines vaiko teises (t. y. saugumo, aktyvumo, saviraiškos poreikius).

Tyrimo tikslas – ištirti vaiko teisių realizavimo ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje situaciją.

Tyrimo uždaviniai:

1. Remiantis mokslinės literatūros analize pateikti vaiko, vaikystės ir vaiko teisių teorinius pagrindus.
2. Ištirti pedagogų vaiko teisių supratimo ir užtikrinimo situaciją.
3. Atskleisti vaiko teisių realizavimo galimybes, ikimokyklinio ugdymo pedagogo ir vaiko tarpusavio sąveikos atžvilgiu.

Tyrimo metodologija grindžiama:

Humanistinė asmenybės teorija (Maslow, 2006) kurios atstovai teigia, jog asmenybė nuolat auga ir vystosi, siekdama savirealizacijos. Joje glūdi vidinis mokymosi poreikis, noras pažinti, tobulinti save, atskleisti savo potencines galias, realizuoti save kuriant savo asmeninį ir profesinį gyvenimą.

Progresyvine ugdymo koncepcija, kuri teigia, kad ugdymas – ugdytojo poveikis ugdytiniui (Bitinas, 2000, p.159). Todėl nagrinėjant vaiko teisių realizavimo problematiką remiamasi būtent šia ugdymo koncepcija. Progresyvizmo didaktika grindžiama: vaiko laisvės principu, individualiosios patirties, eksperimentavimo, pedagoginio konsultavimo, rėmimosi šeima principais (Bitinas, 2000, p.151).

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, anketinė apklausa raštu, interviu, gautų duomenų kokybinė ir kiekybinė analizė.

Tyrimo imtis. Tyrimas buvo atliekamas Šiaulių miesto ikimokyklinėse ugdymo įstaigose. Tyrime dalyvavo 197 ikimokyklinio ugdymo pedagogai bei 30 ikimokyklinio amžiaus vaikų, lankančių darželius.

Tyrimo organizavimo etapai:

Pirmajame etape (2007m. spalio mėn. – 2008m. kovo mėn.) buvo analizuojama mokslinė literatūra, interneto duomenų bazės, vaiko teises reglamentuojantys dokumentai.

Antrajame etape (2008 m. gruodžio - 2009m. kovo mėn.) naudojant anketinės apklausos metodą, apklausta 197 ikimokyklinio ugdymo pedagogų, pokalbio-interviu metodu - 30 ikimokyklinio amžiaus vaikų;

Trečiajame etape (2009 m. kovo – gegužės mėn.) buvo atlikta tyrimo duomenų analizė, remiantis gautais rezultatais tikrinta darbo hipotezė. Gauti duomenys leido suformuluoti darbo išvadas ir parengti konkrečias rekomendacijas.

Tyrimo praktinis reikšmingumas – tyrimo rezultatų kontekste suformuluotos išvados ir rekomendacijos yra svarbios tobulinant ir plėtojant vaiko teisių užtikrinimą ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, rengiant įvairius projektus tarp pedagogų ir pan.

Darbo aprobacija. Magistro darbo tema buvo skaitytas pranešimas š. m. gegužės 14 d. Edukologijos fakulteto studentų mokslinių darbų konferencijoje (žr. 4 priedą).

Darbo struktūra: santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, du skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas (64 šaltiniai lietuvių, rusų, anglų kalbomis), priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 25 lentelės, 8 paveikslai.

Pirmajame skyriuje atskleidžiama vaiko ir vaikystės samprata, analizuojama Lietuvos ir užsienio šalių autorių samprata šiuo klausimu, teoriškai analizuojama ikimokyklinio ugdymo institucijų situacija vaiko teisių atžvilgiu.

Antrajame skyriuje atskleidžiama pedagogų vaiko teisių realizavimo situacija, remiantis pedagogų ir vaikų apklausos rezultatų analize ir apibendrinimu. Pateikiami pedagogų vaiko teisių realizavimo tyrimo rezultatai, jų analizė ir apibendrinimas.

Prieduose pateikiama anketa, interviu klausimynas vaikams, interviu protokolai, pažymėjimas apie dalyvavimą studentų mokslinėje konferencijoje.

I. VAIKO TEISIŲ TEORINIAI ASPEKTAI IKIMOKYKLINĖJE UGDYMO ĮSTAIGOJE

1.1. Vaiko ir vaikystės samprata mokslinėje literatūroje

Pradedant kalbėti apie vaiko teisių apsaugą, pirmiausia reikėtų išsiaiškinti vaiko ir vaikystės sąvokas, kokie požymiai išskiria vaikus kaip socialinę grupę iš kitų visuomenės grupių, kodėl jų interesams teikiamas išskirtinis dėmesys. Analizuojant vaiko sampratą reikia turėti omenyje, jog pats terminas „vaikystė“ yra sociologijos kategorija, ir šis mokslas pirmasis ėmėsi tikslo apibrėžti vaiko bei vaikystės sąvokas, išskirti būdingus požymius, nustatyti vaiko padėtį visuomenėje. „Vaikystės“ samprata yra pakankamai jauna, jos užuomazgos atsirado XVI-XVII a. aukščiausiuose socialiniuose sluoksniuose, kuriuose buvo vystoma iki pat XX a., kuomet galiausiai sulaukė visuotinio pripažinimo (Sagatys, 2004, p. 15).

Taip pat reikėtų paminėti, jog įvairūs demografiniai, teisės dokumentų tyrinėjimai parodo vieną svarbų dėsningumą – požiūris į vaiką kaip asmenį susiformavo per ilgus šimtmečius ir jis kinta palengva, jam daro įtaką daugelis įvairių socialinių ir kultūrinių veiksnių. Vaiko teisės ilgai nebuvo taip ginamos, kaip mes jas giname dabar. Žmonijos istorijos raidoje vaikai buvo suvokiami, kaip maži suaugusieji, antrarūšiai žmonės, prilyginami vergams ir moterims: kadangi vaikas ilgą laiką priklausomas nuo nuo motinos, tai ir nuostata į ją atitinka tos epochos požiūrį į vaiką. Anot A. Gaižučio (2001, p. 3), „vaikystės istorija – tai drauge ir suaugusių žmonių „kultūrėjimo“ ir dvasiškėjimo istorija“. Suaugusieji toli gražu ne visada elgėsi su vaikais kaip rojaus paukščiais, nors vaikystės išaukštinimui nebuvo gailima dailių žodžių.

J. Boswell (1988) knygoje apie beglobius, našlaičius vaikus, tyrinėjęs daug įvairios literatūros – teisinės, pedagoginės religinės – parodė, kaip sunkiai skynėsi savo teises vaikai, t.y. kaip visuomenė bliviau ėmė žiūrėti į vaiką žmogų. Laikui bėgant, vaikai įgijo vis daugiau teisių, teisinis ir dorinis požiūriai tapo labiau identiški.

J. Laužikas (1993, p. 276) teigė, kad „dvidešimtas amžius ištraukė suaugusiųjų nustumtą vaiką iš užmaršties ir iškėlė jo asmenybės problemą į susidomėjimo centrą“.

Vaiko sampratos definicija yra diskutuotinas klausimas. Autoriai ginčijasi, kokiais kriterijais ir požymiais vaikai turi būti išskirti kaip atskira socialinė grupė iš kitų visuomenės socialinių grupių, tačiau visi autoriai sutinka, kad vienas svarbiausių kriterijų yra amžius.

Tradicinės vaiko raidos ir socializacijos teorijos pristatė vaikus kaip dar neišbaigtus kūrinius, kurie savo ir suaugusiųjų pastangomis privalo tapti suaugusiais, taigi įveikti savo nesubrendimą ir tapti „tikrais žmonėmis“ ir „tikrais visuomenės nariais“. Raidos psichologija yra

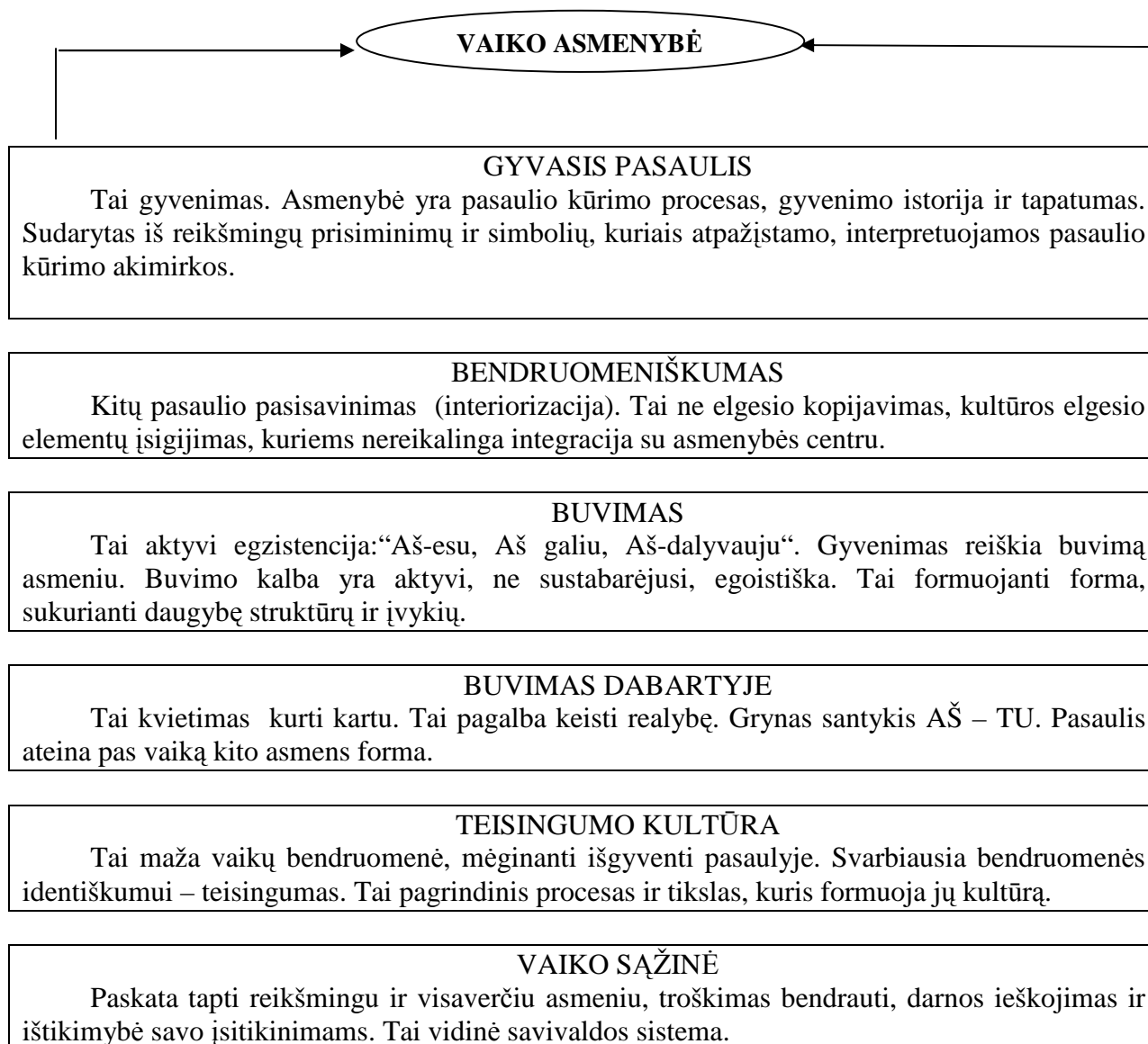
vyraujanti vaikystės paradigma socialiniuose moksluose. Ji sukūrė „psichologinį vaiką“, kuris keliauja apibrėžtais raidos etapais link visiško subrendimo (Kabašinskaitė, 2002, p. 43).

A. Juodaitytė (1992), remdamasi Broom mintimis teigia, jog vaikai yra specifinė socialinė grupė. Jie nesubrendę žmonės, ir yra ypač „jauno amžiaus“, todėl jie yra priklausomi nuo suaugusiųjų, nors ir turintys ypatingą statusą visuomenėje. Vaikai suteikia suaugusiems naujus vaidmenis, žyminčius interpersonalinės ir intergrupinės sąveikos su vaikais sociokultūrinės prasmės ir reikšmės (motina, tėvas, globėjas ir kt.) .

J. Piaget (1983) įrodė, kad „vaikas nėra tik mažas suaugęs, kuris tiesiog mažiau žino, blogiau supranta įvykius ir visa supantį pasaulį negu suaugęs žmogus, kad vaikui būdinga ypatinga mąstymo logika, kuri kokybiškai skiriasi nuo suaugusiojo logikos“ (pagal: Žukauskienė, 2001, p. 58).

Sudėtinga suvokti vaiką kaip asmenį, todėl visuomenė nuolat atidėlioja jo pripažinimą. Dažnai vaiko sąvoka siejama tik su asmens, tampančio arba tapsiančiu žmogumi (jei tam bus sąlygos) parametrais. Sąvoka „vaikas“ pas mus yra labiau amžiaus nei vaiko būties kategorija, o vaiko teisinis statusas paprastai apibrėžiamas valstybės įstatymuose. Tarptautiniu lygiu pirmą kartą vaiko sąvoka ir amžiaus kriterijus, formaliai atribojantys vaiką nuo suaugusiojo, buvo įtvirtinti Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1989 m. priimtoje Vaiko teisių konvencijoje. Jos 1 straipsnyje įtvirtinta nuostata jog „...vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta ankščiau“ (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1995). Tai reiškia, kad valstybės nacionaliniuose įstatymuose gali įvairiai šią sąvoką apibrėžti, tačiau šalys, prisijungusios prie Konvencijos, turi garantuoti joje įtvirtintas teises visiems asmenims bent iki 18-os metų. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnyje numatyta, kad „vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip“ (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996). Galimybė „įstatymuose numatyti kitaip“ iš esmės remiasi trečiuoju kriterijumi – amžiaus grupėmis pačioje vaikystėje.

S. Neifachas (2008, p. 11) pateikia gana neįprastą vaiko asmenybės grandinę, kuri nusako gausybę savybių, sudarančių bendrą vaiko identiteto sąvoką (žr. 1 pav.).

1 pav. **Vaiko asmenybės identitetas** (Neifachas, 2008)

Apibendrinant daugelio mokslininkų (Piaget, 1983, Neifachas, 2008, Juodaitytė, 2006, Kabašinskaitė, 2002 ir kt.) mintis, galima suformuluoti tokį vaiko apibrėžimą: *vaikas* yra žmogus, kurio normalios raidos bruožų visuma dar nepasiekė tokio brandos tarpsnio, kai jis gali savarankiškai įgyvendinti visus žmogaus poreikius ir už jų įgyvendinimo padarinius prisiimti atsakomybę. „Vaiko“ savokos apibrėžimo pagrindas – žmogaus amžiaus ir jo raidos būdingų požymių ryšys.

Vaikams esant analizės centre kyla vaikystės sąvokos klausimas. Ar iš tikrųjų šiandien vaikystė mums visiems gerai žinomas ir pažįstamas reiškinys? Juk specialaus vaikystės apibrėžimo nėra nei psichologiniuose, nei pedagoginiuose žodynuose. Atskiri socialiniai mokslai vaikystę skirtingai analizuoja, labiau akcentuoja tą ar kitą jiems rūpimą aspektą.

Vaikystė, kaip socialinė kategorija, išryškėjo tik humanistinėje ir demokratinėje pedagogikoje, kuri priartino vaikų ugdymą prie jų gyvenimo problemų. Anot G. Sagačio (2006), vaikystę, reikėtų suvokti, kaip tam tikrą žmogaus vystymosi stadiją, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko individualias charakteristikas, nes vaikai kaip ir suaugusieji turi bendrąsias žmogaus teises ir laisves, kurios atsižvelgiant į jo interesus, nulemtus fizinio, emocinio, protinio nesubrendimo, gali būti praplėstos arba apribotos. Autorius pažymi, jog vaikystės fenomenas atsirado tik apie XVI - XVII amžių.

Norint suprasti vaikystės, kaip žmonių kasdieniniame gyvenime įprastą ir nuolat jį lydintį reiškinių, nereikia išsamiai jos analizuoti, nes santykis su vaikyste yra priskiriamas savaime suprantamų, tradicijų nulemtų suaugusiųjų ir vaikų santykių sričiai. Jei vaikystė yra suvokiama, kaip savaime egzistuojantis socialinis-kultūrinis žmonių gyvenimo reiškinys, tai jai yra priskiriamos prigimtines, paveldėtos, o ne žmonių aplinkoje įgytos socialinės charakteristikos (Juodaitytė, 2003, p. 38). Vaikystės periodo bruožai, skiriantys jį nuo kitų (paauglystės, jaunystės), yra *bendrasis žmogaus vystymasis*, kuris sudaro pagrindą, bet kurių socialinės veiklos sričių tobulėjimui ateityje ir tampa specialių žinių bei įgūdžių įgijimo sąlyga. Formuojasi ne tik vaiko psichikos bruožai ir savybės, nulemiančios bendrąjį jo elgsenos pobūdį dabar, bet ir tie socialinės elgsenos bruožai, kurie laikomi investicijomis į vaiko ateitį (Juodaitytė, 2003b, p. 23).

Kaip teigė A. Juodaitytė (2003b, p. 24), vaikystės periodas apima žmogaus gyvenimo pradžią nuo 1 iki 12 metų. Vaikystę ji suskirstė į tris tarpsnius:

- Ankstyvąją vaikystę (1 - 3 m.);
- Ikimokyklinę vaikystę (3 - 7 m.);
- Jaunesniąją mokyklinę vaikystę (7 - 12m.).

Tačiau autorė šį periodą apibrėžia ne tik amžiaus ribomis, bet ir akcentuoja, kaip itin svarbų žmogaus socialinių galimybių plėtojimosi etapą, neskirstydama į atskirus, amžiaus nulemtus vaiko psichinės socialinės raidos etapus.

Lietuvos pedagogikos klasikų (Šalkauskio, 1992; Laužiko, 1993, 1997) nuomone, vaikų ugdymas turėtų būti grindžiamas pabrėžiant „natūralistinę“ ugdymo kryptį, atkreipiant dėmesį į ypatingą vaikystės prigimtį, jos raiškos diferencijavimąsi ugdymo procese.

A. Juodaitytė (1999, p. 60), remdamasi D. Feldšteino mintimis teigia, jog „Vaikystė – tai procesas, kai vaikas, net ir esant patiems įvairiausiems jo raidos ypatybių variantams, yra išsprautas į tam tikras galimybių ribas, kurios turėtų būti nusakomos, ne tik jo amžiumi, bet ir visa jo funkcinė ryšių sąveikos sistema, lemiančia socialinį vaiko asmenybės būvį ir jos apibendrintą supratimą konkrečioje visuomenėje“.

Taigi vaikystę apibrėžia žmogaus amžiaus, brandos kriterijai. Vaiko samprata negali būti radikaliai atskirta nuo bendrosios žmogaus sampratos. Nors tarp jų egzistuoja akivaizdūs

skirtumai, susiję su psichologinėmis, socialinėmis, biologinėmis bei teisinėmis aplinkybėmis. Jie tarpusavyje glaudžiai susiję, nes, nepaisant tam tikrų išimtinių atvejų, vaiko branda tiesiogiai priklauso nuo jo amžiaus. Augdamas vaikas įgyja vis daugiau žinių ir patirties, taigi vystosi jo sąmoningumas, jis bręsta ne tik fiziškai, bet ir emociškai bei socialiai. Vaikystė – žmogaus amžiaus tarpsnis, kuomet susiformuoja jo vertybės, pasaulio bei savęs suvokimas. Todėl labai svarbu užtikrinti vaikui galimybę augti bei vystytis, ugdyti savo asmenybę, ginti visuotinai pripažintas vaiko teises bei laisves. Būtent toks požiūris yra tinkamiausias tiriant vaiko teisių įgyvendinimo klausimus.

1. 2. Ikimokyklinio amžiaus vaiko pedagoginė-psichologinė charakteristika

Vaiką tyrinėja daugelis mokslų – pedagogika ir psichologija, anatomija, fiziologija ir kt. Ikimokyklinės vaikystės reikšmė ta, kad šiuo laikotarpiu įgyjama kai kurių bendrų žinių ir mokėjimų, išsiugdomos kai kurios visuomeniniam gyvenimui reikalingos psichinės savybės. Tai - mokėjimas kalbėti, orientavimasis erdvėje ir bei laike, žmogiškosios suvokimo, mąstymo, vaizduotės formos, savitarpio santykių su kitais žmonėmis formavimasis (Gučas, 1994).

Kaip nurodo R. M. Andiekienė ir A. Ruzgienė (2001), ikimokyklinio amžiaus vaiko fizinis ir dvasinis brendimas apibūdina jo, kaip žmogaus, ontologinį vertingumą. Vaikas nuolat kinta, auga, vystosi. Tik pažįstant vaiką, jo vystymosi procese yra galimas ugdytas, darnus ryšys tarp prigimties ir aplinkos. Ugdydami vaiką turime atsižvelgti į psichologinio ir biologinio vystymosi vienovę. Privalome pažinti ir priimti vaiką tokį, koks jis yra konkrečiu metu. Kiekvienas vystymosi tarpsnis reikalauja suaugusiojo supratimo ir paties vaiko pastangų tobulėti skatinimo. *Ikimokyklinio amžiaus vaikas* turi savitas emocijas, jausmus, suvokimą, kalbą, samprotavimus, visai kitokį nei suaugusiųjų pasaulį, savitą psichologiją. Ugdyti – tai prisiderinti prie vaiko išgyvenimų, galvosenos, kalbos, išmanymo, tai tyrinėti ir pažinti jo originalų vidinį pasaulį ir fizinės bei dvasinės raiškos savitumą.

Anot autorių, suaugusysis privalo vaiko ir jo ugdymo atžvilgiu laikytis tokių nuostatų:

1. Vaikas yra pilnavertis žmogus;
2. Vaikas nuolat keičiasi;
3. Vaikas turi savitą psichologiją.

Kadangi šiame darbe analizuojama vaiko teisių reikšmingumo situacija *ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje*, tai ir aptarsime ikimokyklinę vaikystę.

Ikimokyklinė vaikystė (3 - 7 m.) yra gana ilgas vaiko gyvenimo tarpsnis. Socialinės sąlygos šiuo metu tampa sudėtingos. Šeimos rėmai „išsiplečia“ iki gatvės, miesto, šalies ribų. Vaikas „atranda“ žmogiškų santykių veiklos įvairovę bei socialinių funkcijų pasaulį. Jis jaučia

stiprų norą įsitraukti į suaugusiųjų gyvenimą ir jame aktyviai dalyvauti. Tačiau visa tai jam *dar nepasiekiama*, nors jo noras būti savarankiškam yra labai stiprus. Dėl šio prieštaravimo ir plėtojasi vaidmeninis žaidimas, kaip savarankiška vaikų veikla, kurioje vaikai imituoja ir modeliuoja suaugusiųjų socialinį gyvenimą. Žaisdami jie taip pat mokosi bendrauti su savo bendraamžiais. Todėl šį laikotarpį galima apibūdinti ir kaip žmonių tarpusavio santykių pažinimo laikotarpį. Čia vaikai itin kūrybiškai perima suaugusiųjų kalbą, kiekvieną žodį ištardami savitai ir daug kartų bandydami įvairius žodžių derinius. Tai pirminis vaiko asmenybės tapsmo periodas, kuriam būdingas emocinis savęs vertinimas ir jį atitinkantis elgesio formų bei jų padarinių suvokimas (Juodaitytė, 2003b, p. 25).

R. M. Andiekienė ir A. Ruzgienė (2001) pažymi, kad *vaiko asmenybė* sudėtinga. Todėl visos ugdymo grandys susijusios, priklauso viena nuo kitos. Panašiai siejasi vaiko fizinis ir dvasinis vystymasis. Gera sveikata, fizinis išsivystymas prasideda ugdant vaiko žvalumą, aktyvumą, protinius sugebėjimus. Vaikas vystosi ir veikia patenkinęs socialinius poreikius: priklausomybės, švelnumo ir meilės, globos, pasitikėjimo juo, prieraišumo. Mažylis įgyja socialinius įgūdžius, galėdamas pasirinkti vienokį ar kitokį elgesį konkrečioje situacijoje, dalyvaudamas bendrojoje veikloje su suaugusiais ir vaikais, bendraudamas su jais. Santykių su savimi lemia jo jautimas save esant, žinių siekimas, sugebėjimas patenkinti savo poreikius, priimti sprendimus. Yra svarbus emocinis ryšys su aplinkiniais žmonėmis, jų nuomonės supratimas, mokėjimas prieštarauti, ginčytis su jais, rasti bendrą sprendimą išlaikant savąjį „aš“.

Norėdami akcentuoti, kokia svarbi yra universaliųjų žinių apie vaiko raidą ir žinių, kurias pedagogas sukaupia apie kiekvieną vaiką pusiausvyra, pateikiame D. T. Dodge, L. J. Colker, C. Heroman (2007) išskirtas ikimokyklinio amžiaus vaiko raidos ugdymo(si) teorijas:

A. Maslow. Pagrindiniai poreikiai ir pažinimas.

A. Maslow sukūrė poreikių, bendrų visiems žmonėms, hierarchinę sistemą. Šios teorijos pritaikymas reiškia, jog pirmiausia būtina patenkinti pagrindinius poreikius siekiant, kad vaikas galėtų sutelkti dėmesį į pažinimą.

Psichologiniai poreikiai yra alkis, troškulys ir fizinis komfortas. Alkanas vaikas sunkiai susikoncentruoja naujai patirčiai, todėl daugelyje ikimokyklinio ugdymo įstaigų grupių vaikai maitinami – gauna pusryčius, užkandžius ir priešpiečius

Saugumas yra apsauga ir pavojaus nebuvimas. Kai vaikai žino, kad yra saugūs ir nebus nuskriausti, jie laisvai jaučiasi bendraudami su kitais ir tyrinėdami aplinką.

Priklausymo kitiems, arba bendrumo, jausmas patogumo ir ryšio su kitais jausmas, atsirandantis patyrus pripažinimą, pagarbą ir meilę. Savo ruožtu ryšys su kitais, arba priklausymas kitai grupei, skatina ugdytis. Tačiau kai kuriems ikimokyklinio amžiaus vaikams sunku jaustis grupės dalimi. Kartais jiems sunku patikėti, kad jie verti meilės. Norėdami tuo

įsitikinti vaikai gali pradėti blogai elgtis, pulti kitus arba kitais būdais demonstruoti, kad jie nusipelno būti atstumti. Tokius vaikus palankiai veikia suaugusieji, kurie yra nuoseklūs ir rūpestingi, o ne šiurkštūs ir kritikuojantys.

Pagarba apima savigarbą. Pagarba kyla iš kasdienės patirties, suteikiančios vaikams galimybę atrasti, kad jie yra geri ir gabūs. Kai dominuoja sėkminga ir pozityvi patirtis, auga vaikų savigarbos jausmas. Kai dominuoja nesėkmės, savigarba nukenčia. Paremianti aplinka, pateikianti vaikams įveikiamas naujas pažinimo situacijas ir pripažįstanti jų pastangas, padeda suvokti save, kaip vertus pagarbos ir gabius individus.

E. Erikson. Emocijos ir pažinimas.

E. Eriksono „aštuonių žmogaus raidos stadijų“ teorija nurodo svarbių ir spęstinų problemų seką. Pasak Eriksono, kiekviena stadija remiasi ankstesnių stadijų sėkme. Stadijas, kurias vaikai pereina iki to laiko, kol ateina į ikimokyklinio ugdymo įstaigą ir būdami joje, yra šios: pasitikėjimas ir nepasitikėjimas (kūdikystė), savarankiškumas ir gėda bei abejonės (1-3 metai) bei iniciatyva ir kaltė (3-5 metai). Eriksonas nurodo, kaip turi elgtis suaugusieji, kad vaikams padėtų įveikti kiekvienoje stadijoje tenkančius išbandymus.

Pasitikėjimas ir nepasitikėjimas. Pasitikėjimas, pasak Eriksono – tai tikėjimas, kad aplinkinis pasaulis yra saugi, patikima ir žmogaus poreikius atitinkanti vieta. Ikimokyklinio amžiaus vaikų grupėje pedagogai sukuria patikimą ir saugią aplinką, sustiprinančią namuose ugdomų vaikų pasitikėjimo jausmą ir padedančią nepasitikintiems, turintiems neigiamos patirties vaikams.

Savarankiškumas ir gėda bei abejonės. Savarankiškumas, arba nepriklausomybė, yra veikimas savo noru ir pasirenkant laisva valia. Tai yra jėga, paremta pasitikėjimu. Vaikai vystosi savarankiškai, kai suaugusieji suteikia jiems progą veikti patiems. Tačiau, kai suaugusieji kelia pernelyg didelius reikalavimus arba kritikuoja menkindami vaikų pastangas, atsiranda gėda ir abejonių. Pedagogai turi gerbti vaikų pastangas tapti savarankiškiems ir skatinti jų kompetencijos jausmą.

Iniciatyva ir kaltė. Iniciatyvos ugdymas reiškia pozityvų reagavimą į sunkumus, atsakomybės nevangimą, mėgavimąsi baigtais darbais ir tikslingumo jausmo patyrimą. Vaikai šiame etape nukreipia energiją į veiklą ir trokšta išbandyti naujas erdves. Kai suaugusieji sumenkina vaikų darbą, atsiranda kaltės jausmas.

Pažinimas ir smegenys.

Duomenys, gauti tyrinėjant žmogaus pažinimo procesus ir smegenis, įrodo, kaip ir kada vaikai ugdomi geriausiai. Medicinos technologijų naujovės atskleidė naujų dalykų. Smegenų tyrimai įrodė Maslow, Eriksono ir kitų žymių teoretikų tiesas. Tyrimai pademonstravo, kad vaikų smegenų vingiai patiria pozityvų poveikį, kai vaikai yra sveiki, sotūs, jaučiasi saugūs ir turi stabilius ryšius su artimaisiais. Šia nuostata tiesiogiai paremtas ir pedagogų bendravimas su vaikais.

J. Piaget. Loginis mąstymas ir samprotavimas.

Loginio mąstymo raidą sudaro stadijos. Jis parodė, kad mažesni vaikai mąsto kitaip negu vyresni ir kad vyresni vaikai mąsto kitaip negu suaugusieji.

Sensomotorinė stadija. Prasideda gimus ir tęsiasi iki dvejų metų, vaikai pažįsta pasaulį per savo pojūčius.

Ikioperacinė stadija. Apie antruosius gyvenimo metus vaikai pradeda suvokti tyrinėjamų daiktų savybes. Ši stadija tęsiasi visą ikimokyklinio amžiaus laikotarpį. Čia pedagogai suteikia vaikams daug galimybių veikti su konkrečiais daiktais ir atrasti jų loginę seką.

L. Vygotsky. Socialinis bendravimas ir ugdymas (is).

Vaikų kognityvioji raida yra susijusi ne tik su daiktų pažinimu, bet ir bendravimu su suaugusiais ir bendraamžiais. Ikimokyklinio amžiaus vaikų grupė yra bendruomenė – vieta, kurioje ugdymas paremtas pozityviais pačių vaikų santykiais ir vaikų bei suaugusiųjų sąveika. Formuojami vaikų įgūdžiai, reikalingi norint susirasti draugų, spręsti socialines problemas ir dalintis žaislais.

H. Gardner. Daugialypis intelektas.

Gardneris teigė, kad žmonės gali būti protingi daugelyje skirtingų sričių ir identifiko daug įvairių intelekto tipų, tokių kaip: lingvistinis/verbalinis, loginis/matematinis, muzikinis/ritminis, erdvinis/vizualinis, kūno/kinestetinis, tarpasmeninių santykių (bendravimo), uždaras asmenybinis, gamtinis/natūralistinis intelektai. Gardneris aiškina, kad žmonės, jeigu jie bus skatinami, remiami, turi gebėjimų tobulinti visas intelekto rūšis. Pedagogams svarbu kiekvienam vaikui suteikti galimybę atrasti savo ypatingus gebėjimus ir pademonstruoti stipriausias puses.

S. Smilansky. Žaidimų vaidmuo vaikų ugdymui (si).

S. Smilansky tyrinėjimai koncentravosi į vaikų ugdymąsi žaidžiant bei ryšį tarp žaidimų ir tolesnės vaiko sėkmės mokykloje. Autorius išskiria keturias žaidimų rūšis: funkcinę, tikslingą, vaidmenų ir žaidimus pagal taisykles.

Funkcinis žaidimas. Tai tokia žaidimo forma, kai vaikai jutimais ir judesiais eksperimentuoja su medžiagomis bandydami suprasti, kaip veikia daiktai. Tai patenkina jų poreikį būti aktyviems ir tyrinėti.

Tikslingas žaidimas. Šio žaidimo metu vaikų veiksmai nukreipti į siekiamą tikslą. Vaikai tiesia kelius arba stato namus ir yra patenkinti matydami, kad viskas, ką jie sukūrė, liks ir baigus žaisti.

Vaidmenų, arba socialinis vaidmeninis, žaidimas. Šiame žaidime vaikai paprastai pasirenka vaidmenį, identifikuojasi su kitu asmeniu ir naudoja realius arba įsivaizduojamus daiktus šiam vaidmeniui atlikti.

Žaidimai pagal taisykles. Žaisdami žaidimus pagal taisykles, vaikai turi kontroliuoti savo kūną ir kalbą, norėdami prisitaikyti prie sutartų taisyklių.

Ugdymas(is) ir gebėjimas greitai atkurti dvasines ir fizines jėgas.

Gebėjimo atkurti jėgas tyrimai, prasidėję aštuntajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje, koncentravosi į tuos vaikus, kurie gerai vystosi nepaisant įvairių neigiamų išgyvenimų. Galbūt pats reikšmingiausias šių tyrimų rezultatas yra koreguotas požiūris, kad vaikai, ugdymosi metu patiriantys įvairių grėsmių ir negandų, yra pasmerkti problemiškam gyvenimui. Tyrimai atskleidė, kad neigiamų išgyvenimų efektas gali būti sumažintas ir vaikai gali įgyti patirties, reikalingos susidoroti su nepalankia padėtimi (Dodge ir kt., 2007, p. 2-12).

Iš šių teorijų galima daryti išvadą, jog vaiko raidai svarbu taikyti tokius ugdymo būdus, kurie atitiktų vaiko vystymosi ir ugdymosi dėsnius. Pedagogai turėtų siekti vaikus ugdyti taip, kad jie gerai jaustųsi psichologiškai, saugūs ir branginami, būtų atsižvelgiama į jų fizinius poreikius.

1.3. Vaikystės statusas visuomenės kontekste

A. Juodaitytė (1999, p. 61) remdamasi M. Staffild mintimis, teigia, kad *vaikystės* samprata pasaulyje buvo plėtojama pastaruosius 350 metų. Žmonija kūrė ir tobulino vaikų priežiūros, globos, mokymo ir auklėjimo institucijas ir suteikė vaikams ypatingą statusą, nes jie „ypatingai kalba, maisto, rengiasi, bendrauja, žaidžia ir mokosi“. Tokią ypatingą vaikų socialinę padėtį visuomenėje lemia du veiksniai: žmogaus raidoje buvo išvelgta pakopų seka ir nusakyta vaikystės paskirtis. *Vaikystė* – tai tiltas tarp kūdikystės ir suaugusio žmogaus amžiaus. Tačiau pastaruoju metu žmogaus raida darosi vis vientisesnė, vaikystės problemos ne visada pastebimos, šiandieninius reiškinius veikia nauji civilizacijos atradimai ir informacinės-komunikacinės visuomenės privalumai. Vaikams gana anksti tampa prieinami didžiuliai pažintinės ir kultūrinės informacijos blokai. Taigi vaikystė vėl trumpėja.

Ar vaikai iš esmės skiriasi nuo suaugusiųjų? Ar jie yra unikalūs, ar tokie pat kaip suaugusieji, bet tik mažesni?

R. Žukauskienė (2007) teigia, kad dabar vaikystė yra laikoma atskira individo raidos faze, tačiau ilgai vyravo nuomonė, kad vaikas skiriasi nuo suaugusiojo tik kiekybiškai, t.y., jei sumažinsime suaugusį, padarysime jį silpnesnį, atimsime žinias ir įgūdžius, tai prieš mus ir bus vaikas.

Šiandien dažnai visuomenėje pabrėžiamas vaiko, kaip asmens socialinės patirties kiekybė, o ne kokybė. Ji prilyginama suaugusiųjų, brandaus amžiaus žmonių patirčiai ir tuomet vaikas įgyja socialiai nebrandaus asmens statusą, priklausomo nuo suaugusiųjų. Vyraujant tokiam

požiūriui – vaikų kaip socialinės grupės išskirtinumas ir vaiko kaip asmens socialinis, kultūrinis individualumas tampa stigmatuojančiu reiškiniu, nuvertinančiu jų socialines galias. Vaikams klijuojama etiketė „socialiai neįgalūs(us)“, „nepajėgūs(us)“. Todėl neigiamas jų dalyvavimas priimant socialiai reikšmingus sprendimus. Vaiko(ų) dalyvavimo galimybės dažniausiai yra suvokiamos pagal tuos pačius kriterijus, kurie taikomi ir suaugusiems. Todėl vaikams priskiriami tik socialiai nereikšmingi vaidmenys. Suaugusieji prisiima pagrindinius vaidmenis ir tampa vaikus prižiūrinčiais bei kontroliuojančiais asmenimis. Taip yra nuvertinamas ir pirmasis žmogaus amžiaus periodas – vaikystė, priskiriant jai socialinio neįgalumo (negalės) statusą (Juodaitytė, 2007, p. 105).

V. Jonynienės (2005) pažymi, kad XX amžius – vaiko padėties visuomenėje kaitos amžius. Ilgą laiką vaikai visuomenėje buvo traktuojami kaip mažuma, ne pagrindinė ir neatstovaujanti visuomenei grupė. XX amžiaus pradžioje vaikai neturėjo jokių teisių – jie buvo visiškai priklausomi nuo suaugusiųjų. Įsitvirtinus humanistinei ugdymo filosofijai, siekiama ne paaiškinti, koku būdu asmenybė gali būti adekvati sau, išsaugoti žmogiškumą savyje, bet atskleisti, kaip asmenybė turi veikti, kad išsaugotų žmogiškumą kitame žmoguje, greta savęs.

Tačiau A. Juodaitytė (2003b, p. 21) konstatuoja, jog vis dar egzistuoja iškreiptas santykių „suaugęs-vaikas“ supratimas. Šie santykiai dažniausiai apibūdinami vienpusiškai: suaugęs moko ir auklėja, o vaikas mokosi ir klauso suaugusiųjų. Vadovaujantis šiuo posakiu, suaugusiųjų priedermės vaikams yra suvedamos tik į tam tikrą standartinę sistemą, kuri nesikeičia, net ir atsiradus naujoms vaikų gyvenimo ir ugdymo sritims.

L. Broom (1992, p. 85) išskiria du vaikų socializacijos tipus visuomenėje: „slopinant“ ir „dalyvaujant“.

- socializacija „*dalyvaujant*“ atsidėkoja už gerą elgesį. Socializacija „*dalyvaujant*“ suteikia vaikui laisvę išbandyti įvairiausias dalykus ir ištirti pasaulį. Suaugusiųjų priežiūra yra bendra, įvedanti į aplinką, kuri yra saugi ir stimuliuojanti. Atsižvelgiama į vaiko poreikį, o ne kontroliuojamas jo elgesys, vaikas yra aktyvus socializacijos proceso dalyvis, jam sudaromos sąlygos savarankiškai sąveikauti su gyvenimo tikrove. Suaugęs žmogus yra vaiko sėkmės ir saugumo garantas, visokeriopai palaikantis vaiko ieškojimus ir bandymus.
- socializacija „*slopinant*“ pabrėžia paklusnumą, pagarbą autoritetui ir išorinę kontrolę. Bendraujant į vaiką žiūrima šiek tiek iš aukšto, dažnai komanduojama arba pasirenkami tokie teiginiai, kurie slopina vaiko norą į juos atsakyti.

A. Juodaitytės (1999, p. 54) žodžiais tariant, pokyčiai, vykstantys suaugusiųjų bendruomenėje (ypač vertybių kaita), lemia ir vaikystės statusą visuomenėje, jos turinį bei sureikškina vaikų psichosocialines būsenas.

Filosofas A. Šliogeris (1996, p. 2), siekdamas atkreipti visuomenės dėmesį į vaikystės situaciją Lietuvoje, nurodė negatyvias suaugusiųjų socialinio gyvenimo tendencijas, ypač darančias įtaką ir vaikų gyvenimui. Tai: vientisų pažiūrų į pasaulį stoka, (atskiriant idealų nuo materialiojo, ypač pervertinant pastarąjį); suaugusiųjų elgsenos su vaikais nepastovumas, etinių-moralinių nuostatų kaita. Suaugusiųjų sukurtą pasaulį jis pavadino „Sudužusiu pasauliu“. Tokiame pasaulyje, jo nuomone neįmanoma sukurti ir vientiso vaikystės pasaulio. Filosofo samprotavimai sudaro pagrindą galvoti, kad šiandien vaikai praranda galimybes sėkmingai integruotis į „naująjį“ pasaulį.

Visuomenė ne visada yra socialiai pasirengusi vertinti vaiką kaip asmenį. Kaip teigia H. Arendt (1995, p. 92), vaikai dažniau tampa reikšmingi tik funkcinė prasme, o ne asmenybine – subjektyviaja. Pozityvaus vaikų vertinimo pokyčiai visuomenės sąmonėje vyksta lėtai, nes vaikai yra „jauni žmonės, ir nesugeba pasakyti apie save“ .

A. Juodaitytė (2003a, p. 51-52), remdamasi M. Cole mintimis, išskiria tokį vaikystės ideologijos turinį:

- vaikas yra suvokiamas kaip jau egzistuojančios kultūros darinys;
- vaikas yra suvokiamas kaip realiai negyvenantis socialinio gyvenimo, todėl nesidomima juo kaip veikiančiu ir kuriančiu;
- vaiko vertybių pasaulis neturi įtakos suaugusiųjų kultūrai ir suvokiamas kaip bereikšmis (pvz.: nesvarbu, kas vaikui patinka, kodėl patinka?);
- nepakankamai aiškinamasi, ką vaikas duoda bendrajai kultūrai (mokymosi, poilsio, laisvalaikio ar kt.);
- vaiko vieta kultūroje yra simbolinė. Kaip simbolis jis išlieka kiekvienoje kultūroje, tačiau, kaip „esantis“ šalia suaugusiųjų. Jis nuolat išlieka, todėl retai pervertinamas iš naujo „vaikas ateina į pasaulį jau „išsimaudęs“ egzistencinėje kultūroje. Jis jos nekūrė, tačiau randa ją gatavame pavidale ir turi paklusti“.

Autorė teigia, kad vaikai visuomenėje yra svarbi socialinė grupė. Tačiau ji dažniausiai yra vertinama tik kaip šalutinė ir pagal amžių yra priskiriama nepakankamai socialiai subrendusiai grupei. Todėl ideologija jų atžvilgiu keičiasi labai lėtai. Ji dažniausiai būna grindžiama tradicinėmis sampratomis, stereotipiniu mąstymu. Nors ir labai drastiškai, bet drįsčiau teigti, jog šiandieninė visuomenė vaikus nelaiko pilnaverčiais asmenimis, nes jie paprasčiausiai neatitinka pagrindinių žmogaus asmenybei būdingų požymių – jie nėra savarankiški žmonės (Juodaitytė, 1999, p. 53).

Pagal A. Juodaitytę (1998), vaikai yra išskirtinė, labiausiai pažeidžiama visuomenės dalis dėl savo ypatingos padėties. Tačiau visuomenė vaikus vertina ne kaip svarankiškus individus, o

kaip sudedamąją institutų dalį. Visgi vaikai, kaip ir suaugusieji, turi prigimtines teises, kurių negalima nei atimti, nei apriboti, tačiau jų realizuoti dėl savo amžiaus vaikai negali.

A. Juodaitytė(1999, p. 54) remdamasi N. Eizenberg mintimis, pabrėžia, kad suaugusieji sąveikaudami su vaikais, *dažniau siekia socialiai ir emociškai iš jų gauti, negu jiems duoti*, ir pamiršta, jog gali keistis su vaikais ne tik „realiomis prekėmis, bet ir gestais, idėjomis, nuomonėmis ir antipatijomis“ Autorė teigia, jog dabartiniu metu regis sugrįžtama į archainį, primityvųjį, vaikystės supratimą, kurio pagrindinė nuostata yra tokia: siekiama vaikus atskirti nuo likusios žmonių bendruomenės dalies, o tuo pačiu išmokyti suaugusiųjų vaidmenų ir apsaugoti juos nuo netinkamos socialinės elgsenos. Šioje epochoje vis mažiau vaikams lieka gyvojo, tikrojo pasaulio. Jis tampa „sintetiniu“, techniniu. Vaikystėje nebėra sąlyčių su tikroju žmogaus gyvenimu, ir vaikai nebetenka labai svarbios sąlygos – emocijų ir atradimų džiaugsmo. Suaugusieji taip pat pradeda prarasti anksčiau buvusią labai svarbią vietą vaiko gyvenime: patarėjo, pagalbininko, vedlio. Todėl ribota darosi ir jų pačių socialinė kultūra.

Esant tokioms sąlygoms vaikystės pasaulis netenka daugelio savo prasmių: o ypač nyksta vaiko pasitikėjimas suaugusiuoju žmogumi. Tuo pačiu visuomenėje pranyksta ir tokia svarbi sąvoka kaip „vaikų gyvenimas“ ir „vaikystės kultūra“. Čia autorė straipsnyje iškelia retorinį, tačiau šiandien aktualų klausimą: „Koks vaiko vaidmuo vaikystėje?“ Būti vaiku ir laukti, kol tėvai ir kiti suaugusieji suteiks jam laisvę dalyvauti jų ir visuomenės gyvenime bei rengtis savajam. Tačiau tėvai dažniausiai siekia, kad „vaikas kuo ilgiau būtų vaiku“ ir taip atribodami jį nuo suaugusiųjų pasaulio, o tuo pačiu ir nuo visuomenės. Taigi visuomenė vaikams pagal jų amžių suteikia tam tikrą statusą. Tačiau amžius iš kitų vaikams priskiriamų socialinių požymių (pvz. lyties) yra labiausiai kintantis. Todėl ir socialinė padėtis, priskiriama vaikui pagal jo amžių, negali būti nuolatinė. Tai - įgimtas, o ne socialiai įgytas vaiko požymis. Vaikų natūrali padėtis - jie nesavarankiškai dėl savo nesubrendimo. O tai labiausiai ir lemia jų socialinę padėtį visuomenėje. Tačiau ši padėtis negali likti ilgam. Vaikų savarankiškumas turi būti plėtojamas dar jiems neperėjus į kitą amžiaus tarpsnį, žymintį jų brandumą. Sąvoka „vaikas“ pas mus yra daugiau amžiaus, nei vaiko būties kategorija, nes galvojama, kad „vaikas visuomet yra pilna ir užbaigta būtis.

A. Juodaitytės (1999, p. 56) žodžiais tariant, vaikai šiandien dažnai atlieka tik suaugusiųjų jiems patikėtas funkcijas, kurios neretai būna ir manipuliatyvaus pobūdžio. Dažnai vaiko interesai yra nepaisomi ir suaugusieji atlieka prižiūrėtojo ir kontrolieriaus funkcijas. Netinkamai yra suprastos ir vaiko pareigos visuomenėje, todėl ignoruojamas vaiko savarankiškumas ir nuolat ribojama jo autonomija, siekiama beatodairiško paklusnumo, tokiu būdu nuasmeninat vaiką. Vaikas dažnai atlieka „nusižeminusiojo“ ir „paklusniojo“ poziciją.

Visas šias vaikų problemas galima paaiškinti jų socialinio brandumo stoka, nes:

- vaikai negali dalyvauti viešajame gyvenime (skirtingai nei visos kitos socialinės grupės);
- jie negali pareikšti apie savo teises ir pareigas, todėl jie ir negali būti išgirsti.

Visuomenės ideologijoje, dažnai vaikas vertinamas pagal išankstinius vaizdinius (mažo žmogaus įvaizdis) ir nepastebimi pokyčiai, vykstantys vaiko individualybėje. Dažnai suaugusiųjų gyvenime sutinkami tokie vaiko vertinimai kaip: jis yra įdomus stebėti, suaugęs per vaiką lyg prisiliečia prie jam nepažįstamo žmogaus ir kt. Stokojama pilno ir sąmoningo vaiko, kaip asmenybės ir žmogaus suvokimo. Vaikas dažniausiai apibūdinamas, kaip „gimęs pagal paskirtį“, kurio funkcijos – atlikti tam tikras pareigas tėvams (rečiau visuomenei) ir plėtoti naujas pareigas. Tenka pripažinti, jog jis „nėra pakankamai reikšmingas kaip subjektas nei pats sau, nei tėvams, nei visuomenei“ (Juodaitytė, 1999, p. 60).

Amerikiečių filosofė H. Arendt (1995, p. 102) šią ideologiją vaikų atžvilgiu vadina „nedora“, nes, jos nuomone, „nepasiekta paties svarbiausio – vaiko asmenybės įvertinimo ir vaikų grupės socialinio statuso pripažinimo“.

Požiūris į vaikystę, kaip savaimę vertingą žmogaus gyvenimo periodą, sudaro sąlygas vaikams jaustis socialiai visaverčiams jau dabar, o ne tik ateityje, duoda galimybę pedagogui ugdant vaiką remtis vaikystės teikiamais prioritetais: socialiniais – kognityviniais pasiekimais, kurie leidžia sėkmingai išgyventi vaikystę ir panaudoti joje įgytą patirtį ateityje. Vaikystėje atsiranda tie žmogaus asmenybės bruožai, kurie išlieka visą laiką, pirmiausia pasitikėjimas savimi, aplinka, smalsumas, atvirumas aplinkai (Juodaitytė, 2002).

A. Juodaitytė (2002, p. 99), sekdamą E. Dalto idėjomis, teigia, kad suaugusiųjų mąstymo stereotipas neigiamai veikia vaikystės periodo interpretavimą, būtent vaiko savybių iškraipymą vaikystėje ir jų prilyginimą suaugusiojo savybėms, kurios yra kaip etalonas, padedantis „vaikui atsisakyti vaikystės, kaip amžiaus periodo, jam primestų socialinių–kognityvinių nepatogumų“. Jos nuomone, šiuolaikiniuose vaikystės periodo apibūdinimuose vėl linkstama į psichogenetines jos, kaip amžiaus periodo, sąlygotas charakteristikas, ir vaikystė suvokiama, kaip periodas, esantis „iki žmogaus socialinės-kultūrinės brandos“.

Kognityvinės raidos teorija vaizduoja vaiką, kaip neišbaigtą kūrinį, kuris juda per tam tikras biologiškai apibrėžtas kognityvinės raidos stadijas link suaugusiojo kompetencijos. Čia vaiko ryšys su socialine aplinka yra vienos krypties: santykiyje su suaugusiuoju vaikas yra gavėjas (Piaget, 2002).

Taigi, norėdami gyventi saugioje valstybėje, pirmiausia turime apsaugoti savo vaikus. Lietuvos ir mūsų visų ateitis priklauso nuo jaunosios kartos, kokiais žmonėmis užauginsime savo vaikus. Vaikai – viena labiausiai pažeidžiamų visuomenės grupių, todėl vis didesnis dėmesys

skiriamas vaikų padėčiai mūsų šalyje. Tai ypač aktualu šiandieninėje visuomenėje ir reikalauja nuolatinio dėmesio.

Apibendrinant išskirtas pagrindines šiuolaikinio socialinio gyvenimo dimensijas, galima teigti, kad socialinė realybė tam tikrais aspektais yra negailestinga vaikų atžvilgiu. Čia apžvelgtas vaikystės statusas visuomenėje, leidžia į vaikus pažvelgti, kaip į savitos kultūros atstovus, aktyvius veikėjus, atsiskleidžiančius tada, kai su jais gerai elgiamasi ir leidžiama pasireikšti, bendraujant vieniems su kitais ir suaugusiais. Tenka pripažinti, jog vaikystės reikšmės ir socializacijos procesus suaugusieji dažnai pertvarko taip, kaip jiems patiems yra patogiu. Todėl dažnai visuomenėje, o ir ugdyme įvyksta dirbtinė vaikystės ir suaugusių pasaulio sąveika, vaikas tampa tik simboline figūra ir taip dar labiau sustiprinamos suaugusiųjų funkcijos.

1.4. Pozityvioji socializacija ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje

Paskutinįjį mūsų amžiaus dešimtmetį vaikų gyvenimas vis labiau siejamas su valstybės institucijomis. Pasak G. Kvieskienės (2000), antroje vietoje pagal socializacijos svarbą, siekiant vaiko saugumo, yra ugdymo institucijos. LR Švietimo įstatymo 46 ir 49 straipsniuose apie ugdytinio ir pedagogo teises ir pareigas (1998) pabrėžiama, kad ugdymo įstaigoje turi būti sudaryta psichologiškai, dvasiškai ir fiziškai saugi aplinka, sąlygos grįstos savitarpio pagarba, aplinka turi atitikti higienos reikalavimus ir būti tinkamai aprūpinta. Ikimokyklinio ugdymo įstaiga turėtų būti saugi, savotiška šeimos tąsa, kur vaikas gali saugiai leisti laiką, socializuotis. Svarbu, kad būtų sukurta sveika, saugi, stabili, teigiama emocinė aplinka, kurioje vaikas būtų išklausomas ir vertinamas, jaustųsi pripažintas, svarbus nepaisant jo amžiaus.

Pradedant kalbėti apie pozityviąją vaiko socializaciją, reikėtų išsiaiškinti ir socializacijos sąvoką. G. Kvieskienė (2005, p. 22) *socializaciją* apibūdina, kaip visuomenės kultūros perteikimo vaikams procesą, siekiant formuoti kūdikio individualybę, paklūstančią tam tikroms kultūros tradicijoms ir socialinėms normoms.

Pozityviojo socializacija suprantama kaip pozityvių veiksmų politika, kuria remdamiesi tam tikri asmenys ar jų grupės koreguoja socializacijos subjektų elgseną, siekdami įtvirtinti kultūros pozityviuosius komponentus ir sudaryti užkardą visuomenei nepriimtinių šios kultūros elementų pasekmėms (Kvieskienė, 2005, p. 27).

Kartu su vaikystės socialinio instituto atsiradimu atsirado vaiko nekaltumo teorija, kuri apsaugo vaiką nuo suaugusiųjų pasaulio realybės (Juodaitytė, 2003a, p. 96).

Vaikystė – pats pirmasis žmogaus raidos etapas ir jam dažnai priskiriamas socialinio nebrandumo statusas. Pastaruoju metu socializacijos vaikystėje sąlyga tampa vaiko priklausomybės nuo suaugusiųjų silpninimas ir socialinės atsakomybės didinimas. Ugdymo institucijų funkcijos vaikų socializacijos procesuose yra specifinės. Jos neapima viso

socializacijos vaikystėje turinio ir vaiko sąveikos su socialine aplinka, kaip esmine sėkmingos socializacijos sąlyga. Ši sąlyga leidžia jau pačiuose pirmuosiuose vaikų ugdymo institutuose (šeimoje, darželyje) vaikams rengtis gyvenimui išbandant įvairius socialinius vaidmenis. Socialinis asmenybės tapsmas ugdyme pirmiausia turi būti reikšmingas pačiam vaikui. Todėl sėkminga yra ta socializacijos vaikystėje kryptis, kurios pagrindą sudaro vaikų laisvės ir savarankiškumo skatinimas (Juodaitytė, 2003b, p. 29).

Kai gyvenime vyrauja pozityvioji socializacija, daugiau patiriama pozityviųjų socialinių ugdymo pamokų, šio proceso dalyviai jaučiasi laimingesni, gebantys sėkmingiau spręsti problemas ir susidoroti su įvairiais iššūkiais. Ugdymo įstaiga – antroji vaiko bendruomenė (po šeimos), kurioje jis socializuojasi, įgyja tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius. Kiekvienam vaikui ikimokyklinė įstaiga dažniausiai yra artimiausia (po šeimos) socialinė aplinka, kurioje vyksta aktyvus socializacijos procesas. Jei ugdymo įstaiga kartu su šeima skiepija vaikui teisingumą, padorumą, moralumą ir pilietines vertybes, tai vaikai kurie ugdomi susitapatindami su suaugusiais, elgsis taip pat, kaups tas pačias vertybes (Kvieskienė, 2005, p. 117).

J. Rimkutė ir I. Voločkiuk (2001) pateikia tokius žmogaus socialinės raidos principus, kuriais turi remtis vaiko socializacijos raida:

- **Produktyvumas** (socializacijos kokybė). Asmuo negali produktyviai išmokti pirmųjų socializacijos pamokų, jei neauga saugioje ir mylinčioje aplinkoje. Net jei vaikas yra tinkamai maitinamas, jo aplinka yra saugi, o susiręs yra gydomas, nesuteikus papildomų kokybiškų pozityviosios socializacijos programų, vaiko socialinė raida bus pažeista.
- **Lygybė**. Visi asmenys (ypač vaikai) turėtų turėti galimybę pasirinkti tokias antrines socializacijos institucijas, kad nebūtų pažeista socializacijos kokybė.
- **Didesnių galimybių suteikimas**. Visiems vaikams reikia sudaryti didesnes galimybes veikti dalyvaujant, kuriant ir atsakant už savo darželio, bendruomenės, miesto, krašto gyvenimą. Vaikas neturi būti tik suaugusiųjų priedas, reikia skatinti vaikus aktyviai dalyvauti suaugusiųjų daromuose sprendimuose, reikšti savo nuomonę ir į ją įsiklausyti.
- **Tolydumas**. Visuomenė turi būti atsakinga už savo sprendimus ir išlaikyti gebėjimą užtikrinti gerovę bei pasirinkimo galimybes tarp įvairių asmenų. Siekdama ugdymo tolydumo vaikams, kiekviena valstybė turėtų taikyti pozityviosios socializacijos programas, siekti integruoti neįgaliuosius vaikus, resocializuoti nusikalstančius, rizikos grupei priklausančius vaikus, suteikti daugiau galimybių socialinės paramos reikalingiems vaikams, ypatingą dėmesį skirti beglobių vaikų socializacijai.

Pagal G. Kvieskienę (2003), ugdymo įstaiga - antroji vaiko bendruomenė, į kurią vaikas patenka po šeimos ir kurioje socializuojasi, įgauna tam tikrus elgesio, bendravimo su

bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius. Ugdymo bendruomenė dinamiška, santykinai savivaldi, priklausanti nuo greitai besikeičiančių principų grupė, kurios dinamiškumas sąlygojamas bendruomenės narių, jų tarpusavio santykių. Kiekvienam vaikui darželio bendruomenė dažniausiai yra artimiausia (po šeimos) socialinė aplinka, kurioje pasireiškia jo gebėjimai, vyksta aktyvus socializacijos procesas. Jei darželis kartu su šeima skiepija vaikui teisingumą, padorumą, moralumą ir pilietines vertybes, tai vaikai, kurie ugdomi susitapatindami su suaugusiaisiais, elgsis taip pat, internuos tas pačias vertybes.

Anot E. Staefeldt ir Ch. R. Mathiasen (1999, p. 32), šiuolaikiniai vaikai vis daugiau laiko praleidžia darželiuose, jų gyvenimas, kaip niekada anksčiau visiškai atsiduria pedagogų rankose. Esama pavojaus, kad visuomenės planuojamas vaikų gyvenimas virs vien rimtu, tikslingu darbu su racionaliais tikslais, priemonėmis ir metodais, išstumiančiais viską, kas linksma, šventiška ir netikėta, kas taip būdinga pačių vaikų kultūrai. Tikimasi, jog šiandien vis daugiau pedagogų laikosi atviresnių ir demokratiškesnių nuostatų, atsižvelgia į paties vaiko iniciatyvą. Be to, vaikų darželiai savo darbe turi remtis JTO Vaikų teisių konvencija, kurioje sakoma, kad vaikai turi teisę išsakyti savo nuomonę. Tam būtina, kad pedagogai suprastų, mokėtų įvertinti kiekvieną vaiką ir tinkamai su juo elgtis. *Vaikai neturėtų būti laikomi klystančiomis būtybėmis, kurias reikia taisyti, ar neišmanėliais, kuriuos reikia pamokyti.* Tačiau, deja, patirtis rodo, jog daugelio institucijų vis dar tebesilaikoma priekaištaujančio ir taisančio auklėjimo.

A. Ruzgienės ir S. Petružienės (2005, p. 7) teigimu, vaikas ir vaikystė yra vertybės, tačiau, kad jos atsiskleistų, reikia laiko ir erdvės. Vaikystės pedagogikoje, atsižvelgus į vaikų kultūros perspektyvas, reikalaujama, kad vaikams būtų suteiktos galimybės saviraiškai, galimybės būti tokiems, kokie jie yra. Specifinė vaikų elgsena pradedama pažinti ne kaip reiškinys, kurį reikia iškęsti ir pralaukti, o kaip savaiminė vertybė suaugusiųjų priimama su dėmesiu, konstruktyviai. Remiamasi nuostata, kad vaikystės nereikia taisyti, būtina atsisakyti nuolatinių pamokymų, juos keisti dialogu ir pozityviu požiūriu pagrįstais vaiko ir suaugusiojo santykiais. Kiekviena ugdymo idėja bus tikrai gera, jei ji tenkins vaiko poreikius, jo lūkesčius, bus orientuota į jo gerovę ir atitiks paties ugdytojo individualybę, jo „aš“ asmenybę.

Šiandien vis dažniau kalbama, kad ugdymas turėtų būti grindžiamas vaikui asmeniškai reikšmingais, prasmingais faktais, procesais, problemomis, kad turėtų būti pripažįstama vaiko vidinio pasaulio nepriklausomybė, savarankiškumas, teisė gyventi ir elgtis pagal prigimtį bei asmeninę patirtį, kad vaikas turėtų būti vertinamas kaip ugdymo proceso subjektas, kuris perpranta, įgyja, išsiugdo, kaupia patirtį, kad vaikas turėtų būti vertinamas kaip ugdymo proceso subjektas, kuris perpranta, įgyja, išsiugdo, kaupia patirtį pats aktyviai veikdamas, bandydamas, eksperimentuodamas, bendraudamas ir bendradarbiaudamas, kad būtina atsižvelgti į vaiko

patirties kaupimą ir pan., t.y. kalbama apie visuminį vaiko ugdymą (socialinę, kognityvinę, fizinę ir kt. patirtį) (Maslow, 2006; Piaget, 2002).

Pasak S. Neifacho (2008), naujoji ugdymo paradigma remiasi tuo, kad kiekvienas vaikas yra kitoks ir kiekvienas ugdosi jam priimtinausiu būdu.

Pozityvusis ugdymas atmeta formalias, mechaniškas vertybių sistemas ir atkreipia dėmesį į natūralų ir atvirą tarpusavio bendravimą (žaidimus, improvizacijas, vadovavimą, fantazijas, spontaniškumą, kūrybiškumą, saviraišką, poreikių tenkinimą ir t.t.). Ikimokykliniame amžiuje žaidimu grindžiama pedagogika yra daug svarbesnė už formalią mokomąją pedagogiką. Ji daug smagesnė ir daro vaikystę malonia bei skatina vaiko smalsumą (Staefeldt, Mathiasen, 1999, p. 28).

Taigi R. M. Andriekienės ir J. Seneckaitės (2001, p. 36) žodžiais tariant, vaikystė vertinama kaip nepakartojama žmogaus gyvenimo vertybė, o kiekvienas vaikas, kaip unikalus, todėl atsižvelgiant į vaiko kultūrinę ir socialinę patirtį siekiama sudaryti palankiausias sąlygas jam atskleisti ir tobulėti. Pedagogai turėtų kuo geriau pažinti tą aplinką, iš kurios vaikas ateina į ikimokyklinę įstaigą; kartu su tėvais stengtis numatyti kiekvieno vaiko ugdymo gaires. Vaikų bendravimas ir bendradarbiavimas su kitais žmonėmis turėtų būti grindžiamas tiesiogine vaikų patirtimi, įspūdžiais, įvairia raiška. Jam pažįstant pasaulį, naują patyrimą pageidautina sieti su jam turima patirtimi, žiniomis apie pasaulį, t.y. vaikas turėtų būti gerbiamas kaip asmenybė, turinti teisę gyventi ir elgtis pagal prigimtį bei asmeninę patirtį, jis turėtų būti ugdomas, atsižvelgiant į individualias jo savybes, patyrimą.

Vaikas tarsi „išrenkamuju būdu“ įtraukia ir sėkmingai panaudoja turimą socialinį-kognityvinį patyrimą ikimokyklinėje įstaigoje. Pripažindami „visuminį“ požiūrį į vaiką ir teikdami, kad ugdymas ir kasdieninis vaiko gyvenimas yra neatskiriami, turime ieškoti sąsajų tarp jų. Pakitusi ugdymo samprata skatina mus pažvelgti į vaiką, kaip į unikalią, nepakartojamą asmenybę, kurios fizinė, psichinė branda, pasaulio pažinimas, charakteris, temperamentas, turima patirtis yra skirtinga. Pedagogas gerai pažindamas vaiką, turėtų sudaryti maksimalią laisvę lavėti ir tobulėti vaiko fiziniams, psichiniams, socialiniams, pažintiniams gebėjimams, o vaikui pažįstant pasaulį ir save jame naują patyrimą sieti su jau turima patirtimi (Andriekienė, Seneckaitė, 2001, p. 31-32).

Pastaruosiu metu atnaujinamos „atvirojo vaikų ugdymo“ ideologijos, kurios pagrindą sudaro *humanistinės* psichologijos idėjos: vaiko vidinių galių pripažinimas pilnavertėmis pasaulio ir aplinkos pažinimo procesuose, vaiko pažinimo aktyvinimas natūralioje aplinkoje per patyrimą, sureikšminant jo saviaktualizaciją ir socializaciją. Šią idėją ypač stiprina dabartiniu metu gajus fenomenologinis požiūris į vaiką, kurio esmė – vaikas kaip individas ir kaip subjektas gyvena pilnavertiškai čia ir dabar, ir tai turi gilią prasmę tiek jam pačiam, tiek ir jo artimiausiai

aplinkai bei visuomenei. Todėl ypač gilinamasi į vaiko norus, siekius, jo gyvenimosios ypatybes (Juodaitytė, 1999, p. 60).

S. Neifachas (2008) pabrėžia, kad remiantis humanistine psichologija, vaikas – aktyvus, savarankiškas, pagarbos vertas subjektas, turįs teisę gyventi ir elgtis pagal savo prigimtį, patirtį, turįs teisę į ugdymosi sąlygas, kurios padėtų harmoningai skleisti asmenybei, plėtoti galias, taip įaugti į kultūros terpę, į visuomenę.

Nuolatos besikeičiančios visuomenės sąlygomis vaikų ikimokyklinio ugdymo įstaigos tampa labai sudėtinga sociokultūrinė organizacija ir veikia ne tik vaikų žinias, bet ir plėtoja žinių įgijimo procesus, kurie yra nuolat papildomi per autentišką vaiko sąveiką su socialine tikrove. Ugdymo įstaigos šiuo atveju privalo jungtis į visumą visuomenės ir vaiko, kaip individo, socialinius siekius, neprimesdamos jiems siaurų, institucionalizuotų ugdymo uždavinių, nesūlydamos tiek vaikams, tiek ir pedagogams gatavų mąstymo bei veiklos formų, kurias būtų galima kopijuoti kaip nesikeičiančias (Juodaitytė, 2003a, p. 80).

Vaikas yra aktyvus ir savarankiškas socializacijos procese tol, kol suaugusieji jo „nespaudžia“. L. Jovaiša (2001) teigia, jog jau antrųjų – trečiųjų metų vaikas pareiškia, kad jis yra veikianti pati būtybė. Jis nori savarankiškai veikti, o tai įrodo, kad vaikai nori būti nepriklausomi ne tik atlikdami įvairius darbus, bet ir ugdydamiesi.

Pastaruoju metu pedagogikoje vaikas yra vertinamas kaip aktyvus aplinkos stebėtojas ir pripažįstamos jo galimybės šią aplinką transformuoti. Todėl keičiasi ir suaugusiųjų požiūris į vaiką kaip visavertį socialinės aplinkos dalyvį (Juodaitytė, 2003a, p. 54). Suvokiama, kad kiekvienas vaikas yra išskirtinė ir lygi su kitais asmenybė, kuri nori tobulėti, nes jiems rūpi suprasti savo patyrimus ir stebėjimus (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

A. Juodaitytės (2005) teigimu, maži vaikai dažnai tampa suaugusiųjų nurodymų vykdytojais, nes jiems siūlomos tam tikros apibrėžtos elgesio taisyklės ir nurodoma, už kokius pažeidimus jie bus baudžiami. Nuo suaugusiųjų nuomonės, normų ir vertybių priklauso ikimokyklinio amžiaus vaikų elgsena. Būdami ikimokyklinio amžiaus, vaikai dažnai mėgina sudaryti savas elgesio taisykles, kurių pedagogai dažniausiai netoleruoja. Jie siekia, kad vaikai elgtųsi kaip suaugusieji, ir mano, kad kuo greičiau vaikai tas taisykles išmoks, tuo jiems bus geriau. Tačiau pedagogai ne visuomet suvokia, jog sėkmė vaikus lydės tik tuomet, jeigu jiems bus padėta kuo ilgiau išlikti vaikais.

Taigi ikimokyklinio ugdymo pozityvioji socializacija labai svarbi ugdant vaikus kaip asmenybes. Jos papildo vaikų ugdymą šeimose, skatina jų socialinį, pažintinį vystymąsi. Visuose Lietuvos Respublikos ikimokyklinio ugdymo institucijų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose pabrėžiama, kad ikimokyklinis ugdymas turi puoselėti visas vaiko galias (intelektualines, emocines, fizines), lemiančias asmenybės brandą ir socializacijos sėkmę,

skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvą, kūrybiškumą, atskleisti ir ugdyti įvairius gebėjimus, puoselėti individualybę. Kadangi vaikystėje socializacijos procesas yra intensyviausias, labai svarbu kuo anksčiau pradėti skiepyti pilietiškumo, humanizmo, dorovės vertybes. Dėl šios priežasties visuomenė turi visokeriopai užtikrinti pagrindines žmogaus teises vaikams. Nes tik augdami pilietiškoje, humaniškoje aplinkoje jie įsisavins ir išsiugdys atitinkamas vertybes.

1. 5. Ugdytojai ir vaiko teisių problema ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje

Per pastarąjį šimtmetį, ypač paskutiniaisiais jo dešimtmečiais, visuomenės požiūris į vaikus labai pasikeitė. Ilgą laiką vaikų teisėmis rūpinosi tik tėvai ar kiti teisėti vaikų atstovai. Dabar vaikai tapo savarankiškais teisės subjektais ir įgijo visiškai kitokį statusą, o jų teisių ir teisėtų interesų apsauga daug platesnį mastą. Kalbant apie vaiko teises, paprastai turima galvoje, kad vaikus reikia saugoti ir kad jie turi teisę į apsaugą. Tai reiškia, kad mes svarstome, kaip vaikai yra ginami ir kaip galime jų apsaugą pagerinti

J. Waters (1998) aiškina, jog prieš pradėdant kalbėti apie vaikų teises, suaugusieji turėtų pripažinti, kad kiekvienas vaikas yra unikalus, suvokti, kad ankstyvoji vaikystė yra vertingas bei brangus gyvenimo etapas ir sutikti su tuo, kad kiekviena vaiko raidos fazė ankstyvosios vaikystės ribose yra labai svarbi vaiko teisėms. Gerbti vaiko teisę žaisti, pripažįstant žaidimo svarbą vaiko vystymuisi bei tobulinti kiekvieno vaiko atsparumą, kompetenciją, saviugdą. Garantuoti, kad darbo su vaikais pamatas yra vaikų interesai, pripažinti, kad maži vaikai yra pažeidžiami ir daryti įtaką, kad vystytųsi jų geriausios savybės. Kurti saugią ir sveiką aplinką, kuri didintų vaikų autonomiškumą, iniciatyvą savęs vertinimą ir gerbti vaikų orumą. Padėti vaikams mokytis sąveikauti, efektyviai veikti, svarstyti savo teises, suvokti teisių reikalingumą, savo ir kitų jausmus. Suaugusieji turėtų grįžti savo pedagoginį darbą geriausiomis praktinėmis bei teorinėmis žiniomis, puikiai suvokti ypatingą kiekvieno vaiko elgesį bei gerbti santykius tarp vaikų ir jų šeimų, integruoti šią perspektyvą į visas sąveikas. Garantuoti, kad vaikai nebus diskriminuojami dėl giminės, amžiaus, rasės, religijos, kalbos, gabumų, kultūros ir pripažinti kultūrinę ir lingvistinę įvairovę, kurią vaikai atsineša į aplinką. Aktyviai dalyvauti praktikoje, kuri apsaugo vaikus nuo pažeminimo, pavojų, skriaudos, užtikrinti, kad ši veikla atspindėtų vaikų perspektyvas.

Ikimokyklinis ugdymas Lietuvoje suprantamas kaip pradinė švietimo sistemos grandis, kuri tobulinama atsižvelgiant į bendrąsias visuomenės švietimo ir žmogaus ugdymo idėjas. Lietuva, orientuodamasi į ES švietimo politiką, nukreiptą į ugdymo ir socialinių paslaugų integravimą, teikiant paramą vaikui ir šeimai, pereina nuo siauros institucinės krypties specializacijos (lopšelis, darželis, mokykla, globos namai) prie visapusiško ugdymo.

A. Juodaitytės (2003 a, p. 360) žodžiais tariant, ikimokyklinis, institucionalizuotas vaikų ugdymas padeda stiprinti visuomenėje „natūralaus“, o ne suaugusiųjų „adaptuoto“ vaiko įvaizdį bei išryškina vaiko socialinės kompetencijos visavertiškumą. Drauge yra skatinamas nuolatinis visuomenės domėjimasis ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymu.

Tačiau, kaip jau buvo minėta, vaikas nuo suaugusio žmogaus skiriasi savo socialine, emocine bei fizine branda ir dėl šių skirtumų dažnai negali tinkamai pasinaudoti savo teisėmis bei jas apginti. Todėl ir valstybių nacionaliniai, ir tarptautinės teisės aktai suteikia vaikams papildomą apsaugą, įtvirtindami jiems tokias teises, kurių neturi suaugę žmonės – teisę augti, teisę vystytis, teisę į gyvenimo sąlygas ir pan.

I. Žiupsnienė (2007) šiandien ragina ir ikimokyklines įstaigas pripažinti vaiko teises, jas ginti teisinėmis ir kitomis priemonėmis. Kad vaikystė būtų laiminga, kad vaikas savo paties ir visuomenės labui naudotųsi numatytomis teisėmis ir laisvėmis, autorė siūlo kiekvienam pedagogui dirbančiam su vaikais susimąstyti:

- ar tikrai sąžiningai pripažįsta tai, kad vaikas turi teises;
- ar savo veiksmais nepažeidžia jų;
- ar yra gerai informuotas, kaip apsaugoti vaiko teises, kaip jas įgyvendinti.

A. Juodaitytė (2003 b, p. 22) teigia, kas vaikų ir suaugusiųjų poreikis sukurti tarpusavio pasitikėjimu grindžiamus tarpasmeninius santykius ugdymo įstaigose dažnai yra aukojamas dėl mokymo ir auklėjimo procesų formalių rezultatų. Tokia auka neišvengiamai dehumanizuoja tarpusavio santykių turinį, iš kurio iškrinta „žmogiškasis veiksnys“, o teiginys „visa kas geriausia vaikams“ yra tik suaugusiųjų mąstymo stereotipas. Toks požiūris į vaikystę dažniausiai grindžiamas ekonominiais svertais, kurie reiškia visuomenės nusiteikimą investuoti į vaikystę kuo mažesnius materialinius išteklius. Šio požiūrio rezultatai tiesiogiai rodo Lietuvos vaikų fizinę ir psichinę būklę, galimybes užtikrinti pačiose pirmosiose švietimo sistemos grandyse ugdymo, ypač vaikų darželiuose, prieinamumą visiems vaikams, o ypač socialiai ir ekonomiškai silpnų grupių šeimų vaikams. Kiekvienas vaikas turi būti laimingas. Dvidešimt pirmas amžius įpareigoja suaugusiuosius šią vaikų teisę paversti ir suaugusiųjų pareiga. Svarbiausias siekis šiame kelyje – suaugusiųjų siekis **pažinti vaikystę kaip natūralų (prigimtini) žmogaus socialinio gyvenimo periodą**, nulemti itin svarbių vaikui asmenybės socialinių, kultūrinių, psichinių pokyčių. Visa tai vyksta vaikui sąveikaujant su aplinka, kurioje jam daug kas yra nesuprantama, tačiau jį traukia ir bauginamai vilioja smalsumas, kviečia į nepažįstamą suaugusiųjų pasaulį, vadinama visuomene.

Pasak A. Juodaitytės (2003b, p. 30), Lietuvoje svarbūs vaikų socializacijos institutai vaikystėje yra vaikų darželiai. Jie atstovauja veikiau oficialiajai, vertybinei, vaikų socializacijos kryptčiai, nei šeimoms. Pedagogai šiuose institutuose vis dažniau diskutuoja apie socializacijos ir

ugdymo sąveikas. Jaučiama, kad kinta požiūris į vaiko elgesį ir drausmę. Tačiau pedagogai vis dar neįstengia pripažinti, kad vaikas gali būti lygiavertis jų veiklos partneris, ir sudaryti sąlygas jam visapusiškai reikštis. Todėl socializacijos procesai ne visada patenka į pedagogo dėmesio lauką. Pedagogai svarbesniu kriterijumi vis dar laiko vaiko dalykinius pasiekimus nei socialinę patirtį.

Švietimas atlieka pagrindinį vaidmenį, formuodamas individą, kuris gali tapti svarbiu ir naudingu visuomenės nariu. Mažiems vaikams bendraujant su kitais žmonėmis ir jų pačių elgesiui didžiulį poveikį turi autoritetinga pedagogo asmenybė. Ugdymo įstaigoje puikiai suprantama, kad suaugusieji, sąveikaujantys su ugdytiniais, yra globėjai, patarėjai, auklėtojai ir ugdytojai. Dėl šių priežasčių ugdymo įstaiga sudaro palankias sąlygas kurti švietimo apie žmogaus teises pagrindus.

Ilgą laiką Lietuvos darželiuose vyravo autoritarinis auklėtojų darbo stilius: auklėtoja liepdavo, nurodydavo vaikams, suplanuodavo už juos, griežtai kontroliuodavo ir bausdavo už nepaklusnumą. Vaikų idėjoms, sumanymams, pasirinkimui, kūrybai ir kt. buvo skiriama labai nedaug dėmesio. Šiandien jau pripažįstama, jog netinka ugdymas remiantis paklusnumo kultūra, t.y. tokia kultūra, kur vaiko individualybė nesvarbi, o išorinė kontrolė – būtina priemonė stabilumui palaikyti. Suprantama, kai kam sunku pakeisti tokias nuostatas, nes auklėtojai, išmokinę vaikus paklusnumo turi mažiau problemų su jais. Nūdienos švietimas orientuotas į žmogaus prigimtinių galių atskleidimą, dorą, laisvo žmogaus ugdymą ir vienas pagrindinių švietimo sistemos principų – *humanizmas*. Jis reiškia kiekvieno asmens vertės pripažinimą ir pagarbą jam, asmens pasirinkimo laisvę ir atsakomybę, humaniškus santykius.

Manoma, kad viską galima pasiekti, patenkinus esminius vaiko poreikius: jis turi būti gerbiamas, mylimas, psichologiškai turi jaustis saugus, vertinamas kitų, adekvačiai vertinti save. Kai realizuojami šie poreikiai, skleidžiasi ir auga sveikas, harmoningas žmogus, kuris gyvenime vadovaujasi bendrosiomis vertybėmis. Čia pagrindinis principas – visi žmonės lygūs ir kiekvienas, nuo mažiausio iki didžiausio, yra už ką atsakingas. Laisvas žmogus gali daryti tai, kas jam patinka, bet iki tol, kol nepažeidžia kito žmogaus teisių ir laisvių. Tokia laisvė yra ne „nuo ko nors“, bet „kam nors“. Tai ne laisvė nuo apribojimų, bet laisvė pasirinkti (Gailienė, Bulotienė, Sturlienė, 1996, p. 22).

Atsižvelgiant į tai galime orientuotis į E. Kjaergaard ir R. Martinėnienė (1996) išskirtus tokius demokratiško auklėjimo ypatumus:

- pagarba vaikui, jo individualybei;
- noras suprasti vaiką ir jam jam padėti;
- širdingumas, palankumas ir simpatija jo asmeniui;
- padrašinantis, mandagus, pagarbus auklėtojos elgesys;

- teigiamas paskatinimas;
- auklėtojos kantrybė ir tolerancija;
- sąlygų siūlyti, rinktis veiklą vaikams sudarymas;
- skatinimas pačiam spręsti, diskutuoti su kitais, susitarti su jais ir pan.;
- noro būti aktyviu, savarankišku, o kartu ir atsakomybės už šalia esantį draugą, augalą, už savo sprendimo pasekmes diegimas ir palaikymas;
- ugdančios aplinkos sudarymas.

Vaikui, kaip ir kiekvienam žmogui, vadovaujantis prigimtinių žmogaus teisių koncepcija, yra laiduojamos visos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės: teisė į laisvę ir saugumą, teisė į privataus gyvenimo gerbimą, teisė į minties ir sąžinės laisvę, teisė į saviraiškos laisvę, teisė į mokslą ir laisvalaikį, teisė nebūti diskriminuojamam ir kankinamam, teisė į veiksmingą teisinę gynybą ir kitos (Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 2000). Tačiau visuotinai pripažinta vaikų, kaip išskirtinės visuomenės dalies vertė, nulemta jų, kaip nepilnamečių asmenų specifinių socialinių, ekonominių bei psichologinių bruožų, reikalauja ir išskirtinių papildomų, tik vaikams reikalingų teisių garantavimo bei jų apsaugos. Vaiko teisėmis rūpinasi įvairios tarptautinės organizacijos. Viena jų – Jungtinių Tautų Vaikų fondas UNISEF, kuris savo veikloje vadovaujasi Vaiko Teisių Konvencija, t.y. dokumentu, kuriuo užtikrinamos visos vaiko teisės, siekiama, kad vaikų vaikystė būtų laiminga. Lietuva, 1993 m. Tapusi UNISEF fondo nare ir 1995 m. liepos 3d. ratifikavusi Vaiko Teisių Konvenciją, įsipareigojo gerbti ir garantuoti visas Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, rūpintis vaiko teisėmis, jų įgyvendinimu.

Vaiko teisių konvencija (2000) apima keturis pagrindinius principus:

1. Vaikai *neturi patirti diskriminacijos* „nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors kitų aplinkybių“.
2. Vaikai *turi teisę fiziškai, emociškai, psichologiškai, socialiai, kognityviai ir kultūriškai gyventi, vystytis.*
3. Imantis bet kokių su vaikų susijusių veiksnių ar sprendimų, svarbiausia yra *vaiko interesai.*
4. Vaikai turi teisę būti *aktyvūs dalyviai*, sprendžiant visus su jų gyvenimu susijusius klausimus bei laisvai reikšti savo nuomonę. Jie taip pat turi teisę būti išklaustyti (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija trumpai)

Šių įsipareigojimų vykdymas, savaime suprantama, yra privalomas ir šalies ikimokyklinio ugdymo institucijoms, kurios įsipareigoja kurti vaikui saugią ir palaikančią aplinką, sudaryti galimybes pakankamai plėtoti savo individualius gebėjimus, skatinti fizinį, psichologinį, dvasinį,

socialinį, emocinį, pažintinį ir kultūrinį jo vystymąsi, nes tai sudaro nacionalinių ir pasaulinių vaiko teisių prioritetų dalį.

Vaikystė – tai žaidimų metas. Jie yra svarbūs visais vaiko vystymosi aspektais. Pasak P. Lango ir S. Piūler (2002, p. 6), vaikai turi teisę daug žaisti todėl, kad būtent žaisdami jie gali lavinti savo individualius gebėjimus, turtinti jausmus bei puoselėti mąstymo galias ir taip ugdyti savo individualybę. Auklėtojų ir visos bendruomenės uždavinys – padėti vaikams organizuoti žaidimus ir kitą vaiko veiklą, sąmoningu žvilgsniu lydėti ją ir skatinti ją lavėti. Deja, tikrovėje būna kitaip. Autoriai teigia, jog „teisė į vaikystę yra pavojuje“, vaiko asmenybės vystymasis daugeliu požiūriu pažeidžiamas. Vaiko teisė žaisti dažnai ignoruojama, nes laikoma sudedamąja vaikystės dalimi. Iš tikrųjų teisė žaisti turi būti laikoma žmogaus domėjimosi pasauliu šerdimi.

Dauguma kitų vaiko teisių plačiai pripažįstamos, o vaiko teisė reikšti savo pažiūras ir dalyvauti priimant sprendimus su juo susijusiais klausimais vis dar nėra aiškiai suvokiama. Nuostata, kad ikimokyklinio amžiaus vaikui gali būti suteikta laisvė pačiam spręsti, rinktis mėgstamą užsiėmimą ir pan., daugeliui Lietuvos ugdytojų ilgą laiką atrodė pedagogiškai klaidinga ir iš esmės nepriimtina. Jų nuomone, griežtai organizuojamos kolektyvinės pamokėlės atsisakymas reiškia ir pedagoginio poveikio vaikui nebuvimą. O kaip tai pedagogai vertina šiandien, išsiaiškinsime šio darbo tyrimo metu.

Šiuolaikiniai vaikų ugdymo problemų tyrinėtojai akcentuoja suaugusiojo ir vaiko sąveikos, kuri padėtų skleisti vaiko savivokai, savigarbai, skatintų harmoningus santykius su aplinka, aplinkiniais, pačiu savimi, svarbą (Gailienė, 1996, p. 20).

V. S. Glebuviienės ir A. L. Tarasonienės (2003, p. 63) žodžiais tariant, greita ir adekvati suaugusiojo reakcija į vaiko poreikius, norus ir prašymus, pastovus dėmesys jo veiklai, galimybių bendrauti sudarymas, jo pripažinimas tokiu, koks yra ir norėtų būti, neakcentuojant netinkamo elgesio, yra pedagogo ir vaiko veiksmingos sąveikos pagrindas.

Ikimokyklinio ugdymo institucijoje ypač svarbu garantuoti vaiko egzistencijos, vystymosi, apsaugos ir dalyvavimo teises. *Egzistencijos teisė (egzistencinė – Fountain, 2000)* – tai vaiko neatimama teisė gyventi, augti, teisė į kuo geriausią sveikatą ir jos apsaugą. *Vystymosi teisė* – tai vaiko teisė visiškai atskleisti ir išvystyti savo asmenybę, talentą protinius ir fizinius sugebėjimus pagal poreikius, interesus, pomėgius, teisė į poilsį, žaidimus. *Apsaugos teisė* – tai vaiko teisė būti apsaugotam nuo tėvų ir kitų asmenų netinkamo elgesio, baimių, prievartos, būti ginamam nuo pažeminimo. *Dalyvavimo teisė* – tai vaiko teisė laisvai reikšti savo nuomonę ir būti išklausytam, taip pat jaustis svarbiu, pasitikinčiu, aktyviu įvairioje veikloje (Glebuviienė, Tarasonienė, 2003, p. 63).

A. Juodaitytė (1999, p. 61) remdamasi Barbour ir McIntyre mintimis, teigia, kad Amerikoje domimasi racionalios suaugusio sąveikos su vaiko pasauliu prasmėmis. Tėvams ir

mokytojams siūlomas konstruktyvus bendravimo kelias su vaiku, kuris galėtų būti grįstas tokia jų filosofija: nuolatinė apeliacija į vaiko sąmoningumą, draugiškų santykių su juo sudarymą, orientuojantis į galimybes sudaryti su juo koaliciją, vesti derybas ir susitarti. Tokiuose apibūdinimuose vaikas tampa lyg konstruktyvus bendravimo su suaugusiu pilnaverčiu partneriu

A. Kirsten, K. Kaufmann, S. Saifer (1997, p. 45) pabrėžė vaiko komunikacinės sąveikos partnerystėje su suaugusiu privalumus: net ir mažų vaikų nuomonė yra dažnai konstruktyvi, nes vaikas visada jaučia situaciją ir savo poziciją joje. Vaikas visada moka išnaudoti situaciją tyrinėjimams ir veiklai. Autorių nuomone, jau ikimokyklinio amžiaus vaikas darželyje būna įpratęs veikti tam tikrose ribose, ir žino, ką reiškia suaugusiųjų taikomos sankcijos jam, moka būti atsargiu bei išmintingu situacijose. Tai gana mums neįprasta suaugusių kasdieninių santykių su vaikais interpretacija, nes jos pagrindą sudaro stipriųjų vaiko pusių atskleidimas, ir jo kaip asmens galimybių išaukštinimas. Taip pedagogams akcentuojamas būtinumas išskirti stipriąsias vaiko asmenybės puses, įvertinti vaiko socialinį statusą bei kognityvinį jo patyrimą kaip pilnaverčius darinius interpersonalinėje sąveikoje „žmogus-žmogus“, o ne tik „suaugęs-vaikas“.

J. Kolominskis (Коломинский, 1997, c. 98) nurodo suaugusiųjų mąstymo stereotipus vaikų atžvilgiu (ypač mažų, ikimokyklinio amžiaus vaikų, dažniausiai juos vertinant kaip neįgalius), interpretuoja stereotipus kaip trukdžius, neleidžiančius plėtotis suaugusiojo humanistinei sąveikai su vaikais tiek darželyje, tiek ir šeimoje. Jo nuomone, itin žalingi yra šie suaugusiųjų įpročiai: formalios suaugusiojo valdžios iškėlimas, autoritetų funkcijų pabrėžimas, automatizuoti, neturintys nei emocinio, nei loginio pagrindo sprendimai, slopinantys aktyvų vaiko fizinį bei psichinį poreikį bei jo domėjimąsi aplinka.

Vaikystės laikotarpiu būdingas ne tik specifiškumas, bet ir universalumas, t.y. žmogui būdingų bendrųjų savybių raiška. Tačiau kalbant apie vaikystę dažniausiai yra akcentuojamas tik jos specifiškumas, kuris yra interpretuojamas ir kaip nevisavertiškumas, nes yra lyginamas su suaugusio žmogaus branda, t.y. jo savybių visuma. Tuomet nepakankamai dėmesio skiriama svarbiausioms vaikystės laikotarpio ypatybėms, tokioms, kaip savaiminis mokymas(is), atvirumas aplinkai, emocinis krūvis santykiuose su suaugusiais ir kt. Dėl vaikystės esmės iškreipimų pedagogų, kaip suaugusių žmonių, sąveika su vaikystės pasauliu yra skurdi savo prasmėmis, nes su vaiku sąveikaujama kaip su socialiai nevisaverčiu žmogumi ir toje sąveikoje stokojama pagrindinio reikšminio konteksto „žmogus-žmogus“. Pedagogo, kaip suaugusio žmogaus, ryšys su vaiku yra grindžiamas nuolatiniu atlygio laukimu, kurio vertė yra kur kas didesnė už patį vaiką ir jo socialinį vertingumą. Suaugusiuosius šioje sąveikoje apima dviprasmiški jausmai: meilė, o kartu ir atlygio siekis. Jie nebando keistis su vaikais vertybėmis bei sąveikauti kaip su socialiniais individais, gyvenančiais tam tikros kultūros sąlygomis. Šiuo

pagrindu pedagogikoje formuojasi „netobulos“ vaikystės statusas, o ugdyme vaikystė praranda savaiminį vertingumą (Juodaitytė, 2003a, p.39).

Vienas svarbiausių ugdymo tikslų – gebėjimas veikti aplinką, panaudojant vidinius ir išorinius išteklius. Ją suformuoja tik tokia aplinka, kurioje vaikai gali veikti drauge, aiškindamiesi ir pratindamiesi bendrai ko nors siekti. Tokioje aplinkoje auklėtojos turėtų stengtis ne vadovauti, o padėti vaikams suvokti tai, kas juos domina, ir skatinti savarankišką pažinimą. Auklėtojos, veikdamos kartu su vaikais, sukuria aplinką ir galimybę būti veikliems. Tai vyksta efektyviausiai, kai vaikams suteikiamos galimybės mokytis vadovauti, spręsti už save ir kitus, teisingai pasirinkti vieną ar kitą veiklos būdą ir pagal savo amžių bei gebėjimus prisiimti atsakomybę (Kirsten ir kt., 1997, p. 20).

Anot E. Seefeldt, „auklėtojoms nederėtų nuolatos vaikams nurodinėti ir tikėtis, kad mažyliai akiai viską vykdys. Auklėtojos turėtų labiau gilintis, kaip jie jaučiasi, kokios jų reakcijos, kaip jie bendrauja vienas su kitu, o ne visą dėmesį skirti užduočių ar įgūdžių išmokimui“ (Seefeldt ir Barbour, 1944, p. 584; pagal: Kirsten ir kt., 1997, p. 20)

L. Toffler (1997, p. 184) nurodo, jog vaikų ugdymo įstaigos, jų pedagogai turi nuolatos peržiūrėti ugdymo ideologiją, formuoti ją pagal tuos vaizdinius, kurie atspindi dabar egzistuojančią visuomenės pasaulėžiūrą. Švietimas ir ugdymas yra ne tik vaiko asmenybės raidą lemiančios jėgos, bet ir naujos sociokultūros kūrimosi pagrindas. Todėl pedagogui, realizuojančiam šią misiją, tenka nuolatos tikrinti tuos vaiko ir vaikystės vaizdinius, kurie yra anksčiau susiformavę jo mąstyme; būti nuolat pasirengusiam pertvarkyti, kad atitiktų tuos etalonus, kurie atsiranda dėl besikeičiančių pedagoginių žinių pobūdžio. Pedagogui taip pat reikia atsižvelgti į nuolatinį prieštaravimą tarp „seno“ ir „naujo“ pedagoginio žinojimo (pagal: Juodaitytė, 2003a, p. 81).

A. Kirsten, K. H. Roxane ir kt. (1997), analizuodami ugdymą ankstyvojoje vaikystėje remiantis demokratijos principais, teigia, jog ikimokyklinėje įstaigoje turi būti kuriama pakantumo atmosfera, skatinanti pagarbą kiekvienam žmogui, vaikams turėtų būti suteikiama minties ir žodžio laisvė, ugdytiniai būtų skatinami turėti savo nuomonę ir sudaromos galimybės ją laisvai reikšti.

Darželiuose rodoma pagarba vaiko individualybei, visokeriopa skatinamas jo savarankiškumas, pasitikėjimas savimi. Vaikas nėra verčiamas vykdyti vyresniųjų įsakymus, jam leidžiama rinktis, auklėtojas turėtų būti vaiko draugas ir pažinimo vadovas. Tik dėl nuoširdaus tarpusavio bendravimo ir bendradarbiavimo vaikai tampa saugesni, laisvesni, kūrybingesni. Sužadinamas noras dalyvauti ugdomojoje veikloje, jie susiranda draugų, pasijunta vertingesni.

Apibendrinant analizuotą pedagoginę, psichologinę literatūrą, galima teigti, jog šiandien ugdytojui, organizuojant ugdymo procesą svarbu gebėti vaiką „matyti“ ugdymo centre,

atsižvelgti į jo poreikius, pripažinti vaiko fizinę ir žodinę saviraišką (žaidimai, fantazijos, paistalai ir t.t.), vaiką ir vaikystę pripažinti, kaip savaimines vertybes. Pedagogui būtina suvokti, jog vaikas yra autonomiška asmenybė, kuri turi savo minties laisvę, teisę išreikšti savo nuomonę, teisę į laisvą apsisprendimą.

Išsami literatūros apžvalga leidžia teigti, kad mokslininkų atlikti vaiko, vaikystės ir jų teisių realizavimo tyrimai padeda dabartinei Lietuvos švietimo raidai orientuotis į humanistinius ugdymo principus, akcentuojant požiūrį į vaiką, kaip į ugdymo subjektą, individualią ir nepakartojamą būtybę, todėl svarbesnės darosi vaikų individualybės pažinimo ir individualaus priėjimo prie vaiko problemos. Kartu, vaikystės pedagogikos tyrinėtojos A. Juodaitytės (2003) žodžiais tariant, vaikams būtini patikimi pagalbininkai ir palydovai, galintys laiku ištiesti ranką, savo pačių elgesiu ir gyvenimo pavyzdžiu suteikti naujų impulsų gyvenimiškiems siekiams ir apsisprendimams. Iš čia matoma, kaip vaikas ir vaikystė imami laikyti vertybėmis. Senasis vaikų drausminimas dabar suvokiamas kaip vaiko raidos stabdys, o laisvesnis, leidžiantis vaikui atsiskleisti auklėjimas pripažįstamas tinkamu metodu.

2. VAIKO TEISIŲ REALIZAVIMO IKIMOKYKLINĖJE UGDYMO ĮSTAIGOJE TYRIMAS

2.1. Tyrimo eigos, metodikos, imties charakteristika

Tyrimo tikslas – ištirti vaiko teisių realizavimo ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje situaciją, išsiaiškinti kaip pedagogai elgiasi su vaikais ugdymo procese, atskleisti specifinius vaikų poreikius, jų situacijos ypatumus.

Tyrimo organizavimas. Praktinis vaiko teisių realizavimo ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje tyrimas buvo atliktas dviem etapais:

1. 2008 m. gruodžio - kovo mėn., naudojant anketinės apklausos metodą, apklausta 197 ikimokyklinio ugdymo pedagogų, pokalbio - interviu metodu - 30 ikimokyklinio amžiaus vaikų;
2. 2009 m. kovo - balandžio mėn. analizuojami ir aprašomi tyrimo metu gauti rezultatai, norint atskleisti vaiko teisių realizavimo situaciją ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje.

Respondentų atranka ir tyrimo imtis:

Pedagogų ir vaikų atranka - atsitiktinė klasterinė. Atsitiktinės atrankos pagrindai yra laikomos patikimesnėmis už tikslines, nes kiekvienas generalinės visumos narys, šiuo atveju kiekvienas pedagogas / vaikas, turi galimybę pakliūti į imtį. Atsitiktinės atrankos taip pat leidžia apdorojant duomenis įvertinti jų patikimumą.

Tyrime dalyvavo:

- Šiaulių miesto ikimokyklinio ugdymo pedagogai (197).
- Ikimokyklinio amžiaus vaikai, lankantys darželius (3-6 m.) - 30 vaikų.

Pedagogams buvo išdalintos 197 anketos, sugrąžintos – 197, grįžtamumo kvota 100%.

Tyrimo instrumentai:

Anketa - ikimokyklinio ugdymo pedagogams (1 priedas).

Anketa. Šis būdas pasirinktas kaip patogiausias, leidžia greičiau apklausti respondentus, o anonimiškumas – tikėtis tikslesnių duomenų. Remiantis Vaiko teisių konvencija ir E. Čepaitės magistro darbo atliktu tyrimu, sudaryta anoniminė anketa, kurios klausimyną sudaro 21 klausimas.

Anketos klausimai uždaro ir atviro tipo, suformuluoti atsižvelgiant į iškeltus tyrimo uždavinius. Klausimai anketose suskirstyti į penkis blokus pagal vaiko teisių grupes ir bendrąjį vaiko teisių suvokimą. Pirmiausia buvo paprašyta vadovų leidimo ir pedagogų sutikimo dalyvauti tyrime. Gavus sutikimą, anketa buvo padalinta kiekvienam asmeniškai. Apklausa

užtruko apie aštuonias savaites. Anketa siekta išsiaiškinti ikimokyklinio ugdymo pedagogų nuostatas vaiko teisių atžvilgiu.

Anketą sudarė trys struktūriniai blokai (žr. 1 lentelę):

1 lentelė

Anketos struktūriniai blokai

Nr.	Blokai	Turinys
I.	Instrukcija (atmintinė)	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Apibūdinamas tyrimo tikslas; ➤ Pabrėžiamas apklausos anonimiškumas; ➤ Rekomenduojamas atsakymo žymėjimo pavyzdys.
II.	Demografinių kintamųjų blokas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Respondentų lytis, amžius; ➤ Pedagoginio darbo stažas; ➤ Kvalifikacinė kategorija ir išsilavinimas.
III.	Diagnostinis kintamųjų blokas	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Bendras auklėtojų požiūris į vaiko teises; ➤ Pedagogų ir vaiko tarpusavio sąveikos ypatumai saugant vaiko teises; ➤ Pedagogų elgesio modeliai, taikytini jų praktiniame darbe; ➤ Pedagogų nuostatų, teisių realizavimo situacijos, užtikrinančios vaiko: <ul style="list-style-type: none"> • egzistencijos teisę; • vystymosi teisę; • apsaugos teisę; • dalyvavimo teisę.

Klausimynas - ikimokyklinio amžiaus vaikams (2 priedas).

Pokalbis - interviu. Šiuo metodu siekta patikslinti ar labiau išplėsti atsakymus į pedagogų anketų klausimus. Konkretus pokalbio - interviu laikas ir vieta buvo derinami iš anksto. Interviu atliktas pagal iš anksto parengtus klausimus. Klausimai sudaryti taip, kad dauguma vaikų klausimyno klausimų yra analogiški pedagogų anketos klausimams, tik žymiai paprastesni. Tai suteikia galimybę palyginti vaikų ir pedagogų atsakymų panašumus ir skirtumus. Siekta gauti informaciją apie pedagogų ir vaikų santykius. Šiuo metodu dirbant nelengva greitai gauti ieškomą informaciją, nes vaikai negreitai atsiveria. Interviu buvo organizuotas individualiai su kiekvienu vaiku, su ikimokyklinių įstaigų vadovais suderintu laiku ir vietoje, kurioje nebuvo pašalinių trukdymų. Rezultatyvus interviu trukdavo apie pusę valandos. Į šį laiką neįskaitomas kontakto užmezgimas, prisistatymas, paaiškinimas, koku tikslu bus kalbama. Ilgesnį laiką kalbant, dažnam vaikui imdavo nusibosti aptariama tema, vaikai imdavo kartotis. Interviu leido gauti gilesnę informaciją, negu anketavimu, tačiau jo patikimumas mažesnis dėl mažo tiriamųjų skaičiaus (30 vaikų). Šią nedidelę tiriamųjų grupę galima laikyti netikimybine imtimi, nes kokybinio tyrimo savitumas leido užfiksuoti nemažai interpretacijai būtinų duomenų.

Tyrimo imties charakteristika.

Tyrimo dalyvavusių pedagogų imties charakteristika atsispindi 2 lentelėje.

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių (N=192)

Metai	Tiriamųjų skaičius	Procentai
20-25	22	12
26-39	21	11
31-35	25	13
36-40	24	12
41-50	53	28
51-60	39	20
virš 60	8	4

Pagal amžių respondentai pasiskirstė gana įvairiai. Beveik trečdalį visų tyrime dalyvavusių ikimokyklinio ugdymo pedagogų sudarė 41-50 amžiaus pedagogai. Jaunesnio amžiaus pedagogai pagal amžiaus intervalo klasifikaciją pasiskirstė gana tolygiai (nuo 11 iki 13 procentų), o respondentų virš 60 metų pasitaikė visai nedaug.

Kitas respondentų imties rodiklis – darbo stažas. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo stažą pateiktas 3 lentelėje.

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal darbo stažą (N=192)

Metai	Tiriamųjų skaičius	Procentai
iki 5 m.	35	18,2
6-10 m.	24	12,5
11-15 m.	26	13,5
16-20 m.	27	14,1
20-25 m.	30	15,6
daugiau nei 25 m.	50	26,0

Iš gautų duomenų matome, jog daugelis pedagogų turi didelę patirtį dirbdami pedagoginį darbą. Iš apklausoje dalyvavusių 197 respondentų, net 50 pedagogų dirba daugiau nei 25 metus. Jauni specialistai, dirbantys iki 5 metų, sudaro tik 18,2 % respondentų (žr. 3 lentelę).

B. Bitino (2000) teigimu, pedagoginė patirtis priklauso ir nuo jų amžiaus. Sudarant anketą, buvo manoma, jog respondentų amžius bus svarbus tyrimo rezultatams, kas tyrimo metu iš dalies pasitvirtino.

Dar vienas respondentų imties rodiklis buvo pedagogų kvalifikacinė kategorija. Prieš sudarant anketą buvo daroma prielaida, jog pedagoginė kvalifikacija turi įtakos auklėtojų požiūriui į vaiko teises, kas vėliau, analizės metu nepasitvirtino. Apklausoje dalyvavusių respondentų kvalifikacinės kategorijos pasiskirstė taip (žr. 4 lentelę):

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal kvalifikacinę kategoriją (N=192)

Kvalifikacinė kategorija	Tiriamųjų skaičius	Procentai
pedagogas neturintis kvalifikacinės kategorijos	3	1
auklėtoja	47	25
vyresn. auklėtoja	134	70
auklėtoja metodininkė	8	4
auklėtoja ekspertė	0	0

Kaip matome, didžioji dauguma tiriamųjų turi vyr. auklėtojos (70 %) ir auklėtojos (25 %) kvalifikacines kategorijas

Taip pat buvo išsiaiškinta, kokio išsilavinimo respondentai dalyvavo tyrime, kad nustatyti, ar išsilavinimas turi įtakos pedagogų požiūriui į vaiko teises (žr. 5 lentelę).

Tiriamųjų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (N=192)

Išsilavinimas	Tiriamųjų skaičius	Procentai
aukštesnysis	30	16
aukštasis neuniversitetinis (kolegija)	18	9
aukštasis universitetinis (bakalauras)	127	66
magistras	17	9
mokslų daktaras	0	0

Išanalizavus duomenis paaiškėjo, jog pedagogų išsilavinimas lemia ryškesnius nuomonių skirtumus vaiko teisių atžvilgiu. Anketiniame tyrime dalyvavę respondentai daugiausiai turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą.

Pokalbis - interviu. Tyrime dalyvavo 30 ikimokyklinio amžiaus vaikų. Dauguma jų šešiamečiai (10) ir penkiamečiai (9), šiek tiek mažiau keturmečių (8) ir mačiausiai – trimečių (3).

Duomenų apdorojimo būdas.

Anketai apdoroti buvo naudojamas statistinis duomenų apdorojimo būdas. Apklaustos duomenys apdoroti panaudojant „SPSS for Windows“ statistinės analizės programą. Sudaryta kodų lentelė, užkoduotos kintamųjų reikšmės ir suvesti duomenys.

Interviu duomenys apdoroti *kontent* analizės metodu, užrašant ir grupuojant tiriamųjų pasisakymus į kategorijas bei jų dalis – subkategorijas, kurių turinį sudaro mūsų išskirti prasminiai-leksiniai vienetai (sakiniai ir jų dalys). Sugrupuotų duomenų turinio analizė leido apibūdinti vaikų socialinę situaciją, jų ir pedagogų tarpusavio sąveikos ypatumus.

Tyrimo metodai:

- aprašomoji statistika (vidurkiai, sklaidos skaitinės charakteristikos ir grafinis duomenų vaizdavimas). Skaičiuoti požymių vidurkiai, procentai, taikoma koreliacinė analizė.
- tikrinant hipotezę, norint nustatyti, ar yra ryšys tarp nagrinėjamų požymių, panaudotas Pearsono kriterijus (r).

2.2. Pedagogų apklausos apie vaiko teisių realizavimo situaciją ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje analizė

Pedagogų turimos žinios ir požiūris į vaiko teises.

Siekiant aiškumo ir išsamios analizės, pirmiausia pateikiamas anketos klausimų struktūrinis blokas, paskui priskiriami tam blokui priklausantys klausimai. Tada aptariami tyrimo rezultatai, kurie vaizdžiai pateikti paveiksluose ir lentelėse.

Taigi, pagrindinių vaiko teisių suvokimo ir požiūrio į tai blokui išsiaiškinti priskiriami 2, 3, 18, 19 ir 21 klausimai. Jais siekiama išsiaiškinti ugdytojų sampratą apie vaiko teises, atlikti jų požiūrio analizę.

Vaiko teisių realizavimo ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje požiūriu - ypač svarbus pedagogų vaidmuo. Auklėtojai daug gali prisidėti ne tik prie dorinio vaikų auklėjimo, jų elgesio humanizavimo, bet ir prie tėvų sąmoningumo ugdymo, nepakantos smurtui, nesmurtinių drausminimo būdų bei vaiko teisių propagavimo. Tačiau siekiant šių tikslų visų pirma būtina įdiegti vaiko teises pačiose ikimokyklinėse įstaigose. Reikia pastebėti, jog dar ir šiandien pasitaiko pedagogų, neigiančių, kad vaikai turi ar gali turėti savo teises. Ilgą laiką vaikai buvo traktuojami kaip suaugusiųjų turimų teisių objektai, o ne kaip savarankiški teisių „turėtojai“ ar subjektai. Pabrėžtina, kad vaiko teisėms reikia išskirtinio dėmesio, ir kad vaikai – atskira žmonių grupė, turinti savo teises.

Taigi, tyrimo metu pedagogai išreiškė savo nuomonę, įvertindami vaiko teisių svarbą 4-ių rangų skalėje (žr. 6 lentelę).

6 lentelė

Pedagogų požiūris į vaiko teisių svarbą (N=197)

Teiginiai	Nesvarbi	Gana svarbi	Svarbi	Ypatingai svarbi
	Pasiskirstymas procentais			
Teisė būti gerbiamai ir laisvai asmenybei, kuri patenpusprendžia, kaip jai elgtis	1,0	21,9	52,1	25,0
Teisė turėti vietą, kur tu gali pabūti vienas ir teisė turėti laiką, kai niekas tavęs netrukdo	2,1	19,8	42,2	35,9

6 lentelės tęsinys 38 puslapyje

6 lentelės tęsinys.

Teisė turėti savo nuomonę ir mintis, kurias kiti žmonės išklauso ir gerbia	5	8,9	33,3	57,3
Teisė būti apsaugotam nuo situacijų, galinčių pakenkti fiziškai	0,5	3,1	22,4	74,0
Teisė turėti poilsį ir laisvalaikį	1,0	13,5	46,4	39,1
Teisė fantazuoti ir žaisti	2,6	14,6	42,7	40,1
Teisė į tinkamą mitybą	6,8	20,3	36,5	36,5

Lietuvos Respublikos ikimokyklinio ugdymo įstaigos nuostatuose teigiama, kad ikimokyklinės įstaigos tikslai yra “puoselėti visas vaiko galias (intelektualines, emocijų, valios, fizines), lemiančias asmenybės brandą ir socializacijos sėkmę; skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvą, kūrybiškumą, atskleisti ir ugdyti įvairius gebėjimus, puoselėti individualybę, padėti vaikui suvokti bendrąsias žmogaus vertybes ir puoselėti jo dorą, kaip būtiną demokratinės gyvensenos pagrindą” (Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 2003, p. 32).

Kaip matome 6 lentelėje, tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma pedagogų svarbiausia teise įsivaizduoja „Teisę būti apsaugotam nuo situacijų, galinčių pakenkti fiziškai“. Vaiko fizinis saugumas (74,0 %), asmeninė nuomonė (57,3 %) bei teisė fantazuoti ir žaisti – tai tie prioritetai, kuriems pirmenybę skiria mūsų apklausti respondentai. Nepakankamiausiai pripažįstama - vaiko tinkama mityba (6,8 %). Pastebima, jog pagarba vaiko asmenybei, jausmams, vaiko autonomiškumui taip pat nėra prioritetingas vaiko atžvilgiu. Galima daryti prielaidą, jog šių teisių įvertinimas atspindi pedagogų bendrą požiūrį į vaiką, jo statusą. Taip pat rezultatai rodo, jog pedagogai, turintys magistro laipsnį ir pedagogai, kurių amžius siekia 41-50 metų pozityviausiai vertina vaiko teisių svarbą.

Atlikus koreliacinę analizę tarp skirtingų kintamųjų buvo išsiaiškinta, jog tie pedagogai, kurie laiko svarbia vaiko *Teisę turėti vietą, kur tu gali pabūti vienas ir teisę turėti laiką, kai niekas tavęs netrukdo* niekada vaikų nebara ir nepeikia prie draugų ($r=-0,21$; $p<0,05$), nepateikia moralinio neadekvataus (pvz.: „tu blogas“) įvertinimo ($r=-0,31$; $p<0,05$), bei nepabrėžia savo asmeninio autoriteto galios ($r=-0,22$; $p<0,05$).

Išsiaiškinus pedagogų požiūrį į vaiko teisių svarbą, nemažiau svarbu ir tai, kokiais būdais įgyvendinama vaiko teisių apsauga ikimokyklinėje įstaigoje (žr. 7 lentelę).

Pedagogų veiko teisių įgyvendinimo būdai (N=197)

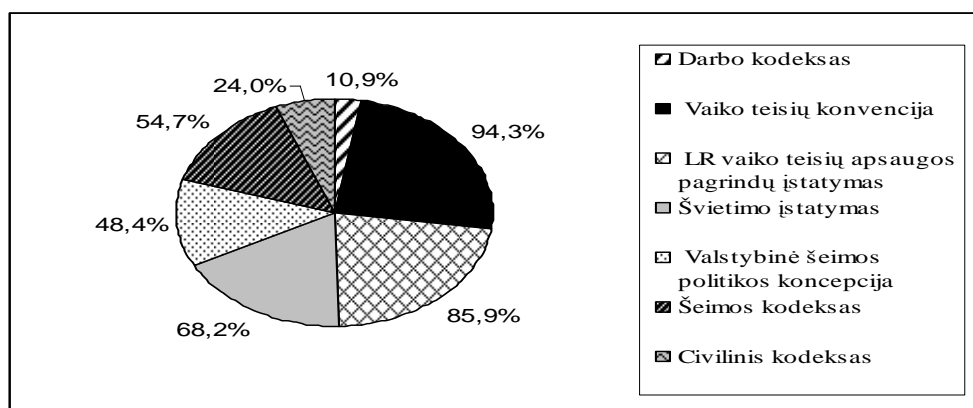
Teiginiai	Niekada		Retkarčiais		Dažnai		Visada	
	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%
Kalbatės vaiko teisių klausimais su tėvais	28	14,6	86	44,8	59	30,7	19	9,9
Tobulinatės kursuose, seminaruose	16	8,3	108	56,3	53	27,6	15	7,8
Pateikiate vaiko teisių klausimais įvairią informacinę medžiagą vaikams	61	31,8	79	41,1	41	21,4	11	5,7

Įvertinus respondentų atsakymų procentinius dažnius, nustatyta, kad pedagogai gana pasyviai žiūri į vaiko teisių sklaidą ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje. Kaip matoma, tik 5,7 % pedagogų nuolat stengiasi suteikti žinių, informuoti vaikus apie jų teises. Tai byloja apie gana neatsakingą požiūrį į vaiką. Juk kalbėti vaikams apie jų teises yra sudedamoji demokratijos mokymo dalis, ko ir siekiama šiandieniniame ugdyme. Kalbėdamiesi su vaikais, jų teisių klausimais, pedagogai kartu suteiktų vaikams žinių apie laisvosios visuomenės esmę – jos narių teises bei pareigas.

Bendradarbiavimas su tėvais, vaiko teisių klausimais, taip pat nėra stiprioji pedagogų profesinės veiklos pusė. Kaip matoma (žr. 7 lentelę), pedagogai tik retkarčiais (44,8 %) kalba su tėvais vaiko teisių klausimais, o juk vis dėlto prioritetas vaidmuo, užtikrinant vaiko teises, pirmiausia tenka šeimai. Kaip teigia, R. M. Andriekienė, J. Seneckaitė (2001, p. 31), „šeima pati artimiausia vaiką supanti aplinka, kurioje formuojasi jo požiūris į žmones, aplinką, pasaulį ir save šiame pasaulyje“. Taigi, labai svarbu vaiko teisių klausimais nuolat šviesti ne tik vaikus, bet ir jų tėvus.

Iš 7 lentelėje pateiktų duomenų galima teigti, jog pedagogai tik retkarčiais (56,3 %) tobulinasi kursuose, seminaruose. To priežastimi galėtų būti, menkas domėjimasis vaiko teisių klausimais arba seminarų trūkumas šiuo aspektu.

Toliau išsiaiškintos pedagogų turimos žinios apie vaiko teisių apsaugos juridinę bazę. Rezultatai pateikti 2 paveiksle.

2 pav. **Pedagogų žinios apie vaiko teises ginančius dokumentus (N=197)**

2 paveiksle išryškėja, jog dauguma pedagogų geriausiai žino *vaiko teisių konvenciją* (94,3%), kuri be įprastų vaiko teisių, pabrėžia ir vaiko teises į asmeninę nuomonę, raiškos laisvę, ideologinį pasirinkimą, į privatumą, vaiko dalyvavimą sprendžiant jam aktualius klausimus ir *Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą* (85,9%). Mažiausiai pedagogai pažymėjo darbo (10,9%) ir civilinį kodeksus (24,0 %). Iš to galima daryti išvadą, jog pedagogai žino svarbiausius vaiko teises ginančius dokumentus, bet gana „siaurai“ supranta vaiko teises. Juk tiek civiliniame, tiek darbo kodeksuose bei valstybinėje šeimos politikos koncepcijoje LR valstybė sudaro teisinę prielaidą, leidžiančią užtikrinti vaiko teisių apsaugą, atstovauja vaiko teisėms ir interesams.

Išsiaiškinus pedagogų žinias apie vaiko teises ginančius dokumentus, ne ką mažiau svarbu buvo sužinoti, kokias vaiko teises jie žino ir gali įvardyti. Pedagogų išvardintas vaiko teises galima matyti 8 lentelėje.

8 lentelė

Pedagogų žinomos vaiko teisės (N=197)

Vaiko teisių grupės	Pedagogų išvardintos vaiko teisės
Egzistencinės teisės	„...teisė į sveikatos apsaugą (43,2%)...teisė gyventi visavertį gyvenimą (34%)... teisė gyventi su tėvais (30%)... teisė būti pilnaverčiu visuomenės nariu (23%)...teisė į socialinį aprūpinimą (19%)...teisė harmoningai vystytis atsižvelgiant į tautos tradicijas ir kultūros vertybių svarbą...teisė turėti namus (18%)... teisė į tinkamą mitybą (2%)... teisė turėti tėvynę (2%)...teisė turėti vardą ir kalbėti gimtąja kalba (8%)...teisė augti mylimam (7%)...“
Vystymosi teisės	„...teisė siekti žinių...teisė į mokslą (30%)...teisė į laisvalaikį (12%)... teisė būti vertinamam suaugusiųjų...teisė būti individualybe (16)...teisė į religiją... teisė į informaciją... teisė žaisti (3%)...teisė turėti poilsį (2%)...“
Apsaugos teisės	„...teisė būti apsaugotam nuo suaugusiųjų pykčio (2%)...teisė būti apsaugotam nuo fizinio smurto (11%)... teisė būti saugiam (18%)...teisė į neliečiamybę...teisė būti neskriaudžiamam nei suaugusiųjų, nei bendraamžių (2)...teisė į saugią aplinką (7%)...“
Dalyvavimo teisė	„...teisė reikšti savo mintis (12%)... teisė išsakyti savo nuomonę (14%)...“
Kita	„...nežinau (6%)... nežinau nesidomiu... konkrečiai negaliu įvardinti...“

Deja, tenka pripažinti, jog pedagogai gana pasyviai atsakinėjo į šiuos klausimus, nemažai tiriamųjų visiškai neatsakė. Iš to galima daryti dvi prielaidas: 1) pedagogai nežino vaiko teisių ir nesugeba jų konkrečiai įvardinti; 2) tai rodo jų pasyvumą ne tik vaiko teisių atžvilgiu, bet ir savo profesinės veiklos atžvilgiu. Iš tų atsakymų, kuriuos gavome, matyti, jog ne visos auklėtojos žino ir gali įvardyti pagrindines kiekvieno vaiko teises. Tyrimas parodė, jog pedagogai geriausiai suvokia vaiko egzistencijos ir vystymosi teises, t.y. vaiko teisę į poilsį, galimybę būti sveikam, normaliai fiziškai ir protiškaai bręsti. Taip pat auklėtojos pažymėjo ir apsaugos teises, aiškindamos, jog vaikams labai svarbu augti saugiams, būti apsaugotiems nuo fizinio smurto. Deja, tik nedaugelis respondentų įvardijo teisę, susijusią su dalyvavimu. Akivaizdu, kad pedagogai nepakankamai vertina vaiko dalyvavimo teisę, taip užkirsdami kelią demokratiškos, dalyvaujančios asmenybės formavimuisi.

Svarstant pedagogų žinių lygį vaiko teisių klausimais, buvo svarbu išsiaiškinti ir jų nuomonę apie vaiko teises. Pedagogų atsakymai pateikti 9 lentelėje.

9 lentelė

Pedagogų požiūris į vaiko teises

Teigiamas požiūris	Neigiamas požiūris
„Labai svarbu paisyti vaiko teises, tokiu būdu užtikrinant visavertį ir visapusišką vaiko vystymąsi“.	„Vaikai turi per daug teisių ir pamiršta pareigas“ (49,3%)
„Kiekvienas vaikas turi žinoti savo teises tam, kad galėtų jomis naudotis ir niekam neleistų jų pažeisti“	„Vaikams šiandien suteikiama per daug teisių, ir taip jie nebejaučia pagarbos suaugusiems, jiems „viskas galima“ .
„Vaikai dažnai tampa suaugusiųjų išsiliejimo objektu, o taip neturėtų būti“.	„Šiandien vaikai yra per daug išlepinti ir inoringi, per daug akcentuojamos jų teisės, reikėtų labiau atkreipti dėmesį į vaiko auklėjimą „
„Valstybė privalo apsaugoti vaiką nuo jo tėvų, ar kitų asmenų atsakingų už jo priežiūrą“	„Ikimokyklinėse ugdymo įstaigose, kalbėti apie vaiko teises dar per anksti „
„Kiekvienas visuomenės narys turi turėti teises“.	„Vaiko teisių skelbiamos ideologijos neatspindi tikrosios realybės“
„Teigiamas požiūris į vaiko teises, tik abejotina, ar tėvai ir pedagogai į jas visada atsižvelgia“.	„Vaikų teisės turi būti apribotos“.
„Vaikams reikalinga apsauga“ .	„Vaiko teisių įgyvendinimas šiandien yra tik deklaratyvus. Švietimo įstaigose daugiau orientuojamasi į vaiko ugdymą, kurio metodai ne visada pateisinami vaiko teisių atstovų“.
„Gerai, kad yra rūpinamasi vaiko teisėmis, tik svarbu nepersistengti“ .	„Pedagogams dar sunku atsižvelgti į vaiko teises ugdymo procese, nes tam dar trūksta visuminio teigiamo požiūrio į tai. Pvz.: direktorės požiūris į vaiko teises“.
„Vaiko teisės yra būtinos, tai juk garantas ir apsauga, taip sudaromos galimybės sveikai vystytis, tobulėti, dalyvauti visuomeniniame gyvenime“ .	„Vaiko teisės tėra tik deklaratyvios, iš tiesų į tai atsižvelgia nebent vaiko teisių tarnybos“,
„Valstybė privalo laikytis nuostatų, gindama vaiko teises“	„Per daug kalbama apie vaiko teises, vaikai tuo ima piktnaudžiauti,„
„Suaugęs žmogus ir pedagogai turi žinoti vaiko teises“	„Vaiko teisės per daug akcentuojamos, greitai jos nebeteiks pagrindinės jų funkcijos prasmės“.
„Visuomenei trūksta gilesnio supratimo apie vaiko teisių esmę“.	

Rezultatai rodo, kad pedagogų atsakymai pasiskirstė gana įvairiai. Daugiausia pedagogai akcentavo, jog vaikai turi per daug teisių ir taip dažniausiai pamiršta savo pareigas. Kaip galima

matyti, daugiau išryškėjo pedagogų *neigiamas* požiūris į vaiko teises. Respondentai deklaruoja, jog šiandien yra per daug sureikšmintos vaiko teisės ir vaikai jomis ima naudotis ne pagal paskirtį. Dar išryškėjo gana neįprastas požiūris, jog „ikimokyklinėse ugdymo įstaigose - per anksti kalbėti apie vaiko teises“. Tai vėl gi atspindi pedagogų požiūrį į vaiką, kaip asmenybę. Deja tenka pripažinti, jog dalis pedagogų, ikimokyklinio amžiaus vaiko dar negali priimti, kaip pilnaverčio asmens, nors prieš tai ir teigė, kokia svarbi yra teisė būti pilnaverčiu visuomenės nariu. Čia susikerta dvi, viena kitai prieštaraujanti pozicijos ir taip išaiškėja reali situacija, kurią kiti pedagogai nepabijoję įvardinti: „*Vaiko teisių įgyvendinimas šiandien yra tik deklaratyvus. Švietimo įstaigose daugiau orientuojamasi į vaiko ugdymą, kurio metodai ne visada pateisinami vaiko teisių ginančių atstovų.*“ Pastebima, jog vyresnio amžiaus pedagogai labiau pasižymi neigiamu požiūriu į vaiko teises.

Dar išsiaiškinti šaltinius, iš kurių pedagogai sužino apie vaiko teises. Išanalizavus atsakymų rezultatus išaiškėjo, jog dažniausiai pedagogai apie vaiko teises sužino iš spaudos (90,6%), kitas pakankamai populiarus pedagogų informacijos šaltinis, tai bendravimas su kolegomis (78,1 %) bei televizija (75,5 %). Pastebima, jog mažiau informacijos gaunama iš seminarų (57 %), konferencijų (34,9 %) bei studijų laikotarpio (30,2 %).

Taigi, apibendrinant pedagogų požiūrį ir jų turimas žinias, vaiko teisių atžvilgiu, galima daryti tokias išvadas: 1) *pedagogai žino pagrindines vaiko teises, supranta jų reikšmę vaiko asmenybei, bet jas priima dar gana vangiai;* 2) *nors pedagogai ir deklaruoja vaiko teisių svarbą, vis dėlto, sudarius galimybę išsakyti savo nuomonę, gana nemaža pedagogų dalis išsakė pakankamai kritišką požiūrį į vaiko teises.*

Pedagogų elgesio situacijos vaiko egzistencinės teisės požiūriu.

Norint išsiaiškinti, kaip pedagogai realizuoja vaiko egzistencijos teisę, anketoje buvo pateikti 4, 5, 8, 14, 17 klausimai. Jais siekiama iširti pedagogų nuostatas vaiko egzistencinių teisių klausimu.

Kaip teigia S. Fountain (2000) *egzistencinės teisės* - tai vaiko teisė gyventi ir egzistuoti, tinkamos gyvenimo sąlygos, pilnavertė mityba, teisė į medicininį aptarnavimą, kurias įgyvendinant ikimokyklinėje įstaigoje vaikams turi būti sudaromos tinkamos sąlygos gyventi, visos sąlygos augti sveikais, stiprėti, gauti visas augančiam organizmui būtinas medžiagas, susirgus būti tinkamai gydomam ir slaugomam, gauti reikiamus medikamentus. Vaiko egzistencinės teisės yra svarbiausia pradžia tolimesniam vaiko augimui ir tobulėjimui.

Analizuojant vaiko egzistencijos teises ikimokyklinės įstaigos požiūriu, svarbu išsiaiškinti, kaip jose tenkinami vaikų fiziologiniai poreikiai, tokie kaip: miegas, tinkama mityba, buvimas gryname ore, būtinoji medicinos pagalba.

Pedagogams buvo pateiktos ikimokyklinėms ugdymo įstaigoms įprastos situacijos, kai tenka reaguoti į vaikų poreikius, iš kurių turėjo pažymėti jiems tinkamus atsakymus.

A. Lekevičius (1997) pažymi, jog augančiam vaiko organizmui ypač reikia pilnavertės mitybos ir nuolatinio valgymo grafiko. Todėl pedagogams reikėjo įvertinti savo elgesį, *kai vaikai dažnai nevalgo įstaigoje gaminamų patiekalų* (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

Pedagogų elgesio modeliai, vaikų nevalgumo atveju (N=197)

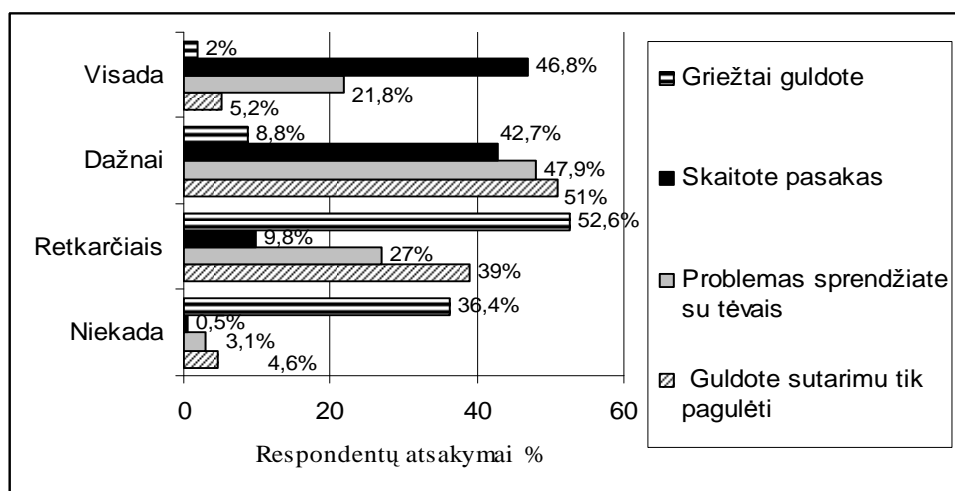
Teiginiai	Niekada		Retkarčiais		Dažnai		Visada	
	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%	Skaičius	%
Ieškote, siūlote dietistei kitą valgiaraščio variantą,	21	10,9	90	46,9	57	29,7	24	12,5
Tariatės su tėvais	8	4,2	33	17,2	92	47,9	59	30,7
Maitinate pati	70	36,5	99	51,6	21	10,9	2	1,0
Numojate ranka, leidžiate nevalgyti	82	42,7	95	49,5	15	7,8	2	1,0
Liepiate valgyti tai, ko nemėgsta	142	74,0	45	23,4	5	2,6	1	0,5
Maitinate prievarta	184	95,8	5	2,6	2	1,0	1	0,5

Analizuojant pagal pateiktus tiriamųjų atsakymus, matoma, jog dauguma pedagogų tokioje situacijoje pirmiausia stengiasi tartis su tėvais (47,9 %), tuomet bendradarbiauja su įstaigos dietiste (29,7%), siūlo jai kitus valgiaraščių variantus, tinkamesnius vaikams. Iš to galima spręsti, jog respondentai palaiko gana glaudžius ryšius su tėvais, stengiasi bendrauti, bendradarbiauti su jais ir atsižvelgti į vaikų poreikius. Atsirado ir tokių pedagogų, kurie visada (0,5 %), arba dažnai (1,0 %) prievarta stengiasi maitinti vaikus, bet visgi didžioji dauguma respondentų (95,8 %) nesiima tokių drastiškų priemonių ir stengiasi problemą spręsti lojaliai. Lyginant šio tyrimo duomenis su Vilniaus mieste ir rajone atlikto tyrimo duomenimis galima matyti nežymius skirtumus. Minėtame tyrime Vilniuje auklėtojos pirmiausia problemą imtų spręsti įstaigos viduje, pasitelkdamos į pagalbą dietistę-dietologę, o tik tada, nepavykus pašalinti problemos, kreiptųsi į tėvus. Mūsų atliktame tyrime pedagogės pirmiausia kreipiasi į tėvus, taip bandydamos priimti tinkamiausius vaikui sprendimus.

Ne ką mažiau svarbus fiziologinis komponentas, įgyvendinant vaiko egzistencines, teises yra ir *vaiko miegas*.

A. Caughlin ir kt. (1997, p. 311) pastebi, jog kiekvieno vaiko fiziologiniai poreikiai yra skirtingi ir nebūtinai juos reikia prievarta taikyti kiekvienam vaikui. Dienotvarkėje būtina numatyti laiko ramiam poilsiui ir rekomenduojama, kad vaikas šiek tiek pailsėtų.

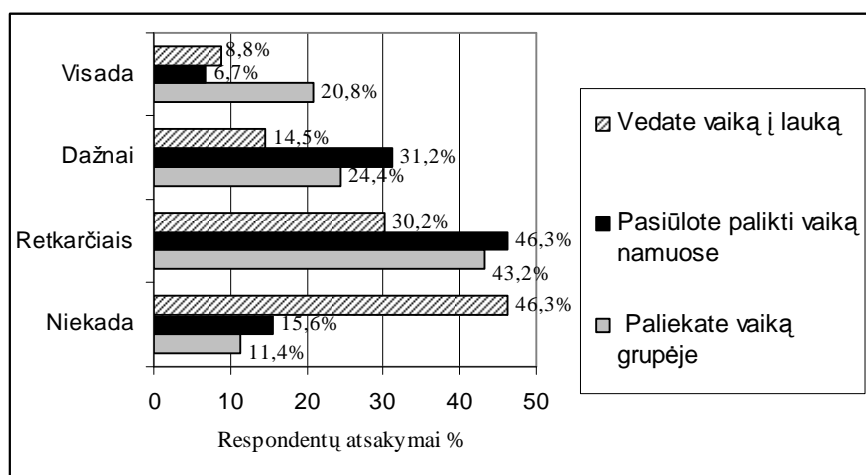
Kaip elgiasi tokioje situacijoje, mūsų apklausti respondentai, galima matyti 3 paveiksle.

3 pav. **Pedagogų elgesio modeliai, iškilus miego problemoms (N=197)**

3 paveikslo informacija leidžia apibūdinti pedagogų elgesį, vaikams nenorint miego. Pirmiausia reikėtų pažymėti, jog iš 197 apklaustų respondentų, tik 3 pedagogai pažymėjo turintys atskiras patalpas, kuriose nemiegantys vaikai užsiimti kita veikla, kol kiti ilsėsis. Tokia situacija, tarsi „sugaržo“ pedagogų galimybes priimti tinkamą sprendimą, kadangi jie neturi kito realaus pasirinkimo. Analizuojant duomenis vėlgi pasitvirtino tendencija, jog, iškilus vaikų miego problemoms, auklėtojos pirmiausia stengiasi konsultuotis su tėvais, išsiaiškinti to priežastis ir siekia spręsti šią problema kartu. Žiūrint pagal tiriamųjų atsakymų vidurkį, vieną iš pagrindinių priemonių, skatinant vaikus poilsui, pedagogai renkasi pokalbį su vaiku, t.y. siūlo tik pagulėti ir pailsėti ($M=2,56\pm 0,7$) nebūtinai miegoti. Kitas pakankamai dažnai pedagogų naudojamas metodas, kurį pažymėjo respondentai, – tai pasakų skaitymas (46,8 %), kurios padeda vaikams turtinti vaizduotę ir lengviau užmigti. Iš 3 paveiksle pateiktų duomenų matyti, jog gana nemaža dalis apklaustųjų (52,6 %) visgi retkarčiais nekreipia dėmesio į vaikų norus bei poreikius ir griežtai guldo pietų miegui. Toks jų poelgis aiškiai pažeidžia vaiko egzistencijos teises. Gauti duomenys taip pat rodo tendenciją, jog vyresnio amžiaus pedagogai dažniau griežtai guldo, o jaunesni pedagogai (iki 30 metų), stengiasi visuomet prieš miegą vaikams paskaityti paskaitas.

Dar vienas egzistencijos teisėms priklausantis komponentas, tai gera vaiko sveikata, kurią ikimokyklinių įstaigų pedagogai turėtų nuolat tausoti ir stiprinti. Esamą situaciją iliustruoja 4 paveikslas.

4 pav. **Pedagogų elgesio modeliai, tėvams paprašius vaiko nevesti į lauką (N=197)**

4 paveikslo rezultatai rodo, jog tėvams paprašius (žiemą, ar esant keliems laipsniams šalčio) nevesti vaiko į lauką, pedagogai dažniausiai (31,2 %) paaiškina gryno oro svarbą vaiko organizmui ir pasiūlo tėvams palikti vaiką namuose. Tačiau išanalizavus visų respondentų atsakymų vidurkius galima matyti, jog vis dėlto didžioji dauguma pedagogų ($M=2,54\pm 0,7$) palieka vaikus grupėje, su auklėtojų padėjėjomis arba vienus. Čia išryškėja dar vienas vaiko teisių pažeidimas – vaiko saugumui iškyla pavojus, kadangi su juo ne visada pasilieka suaugęs asmuo. Taigi šioje situacijoje didžioji dalis pedagogų pažeidžia egzistencijos teises, nes tiek vaikų palikimas namuose, tiek grupėje be priežiūros, nesudaro galimybės vaikams komunikuoti su bendraamžiais, ugdytis ir grūdintis gryname ore. Pastebima, jog ir minėtame tyrime Vilniaus mieste ir rajone rezultatai - panašūs. Vadinas aiškėja tendencija, kad auklėtojos yra nepakankamai susipažinusios su vaiko egzistencijos teisėmis.

Taip pat išsiaiškinti, kaip pedagogai elgiasi staiga susirgus vaikui. Iš gautų duomenų aiškiai matoma, jog pedagogai pirmiausia stengiasi iškviesti vaiko tėvus, kurie geriausiai pažįsta savo vaikus. Taip pat nemaža dalis tiriamųjų pasikliauja ir įstaigos medikų pagalba, žinoma, jei tai nėra didelės vaiko nelaimės atvejis. Nutikus tokiam atvejui, pedagogai skubiai kviečia greitąją medicinos pagalbą (27 %).

Kalbant apie vaiko egzistencijos teises svarbu buvo išsiaiškinti, koks klimatas vyrauja ikimokyklinio ugdymo grupėse. Tai išsiaiškinus galima būtų spręsti apie realią grupėje vyraujančią atmosferą. Pedagogų nuomonės šiuo klausimu atsispindi 11 lentelėje.

Pedagogų grupės klimato vertinimas (N=197)

Teiginys	Procentai
Grupėje nustatytos neginčytinos taisyklės, vyrauja pagarba suaugusiajam	11,5
Kartu su vaikais nustatyta aiški vertybių sistema, bendri siekiai ir numatyti jų įgyvendinimo būdai	29,2
Sukurta jauki bendravimo ir bendradarbiavimo atmosfera, kur vaikai gali siekti tobulinti save, būti darnios grupės nariais	53,1
Aplinka, kurioje vertinama kiekvieno asmens individualybė, gerbiamas jo orumas	28,1
Grupėje vyrauja pagarbos, pasitikėjimo, tarpusavio supratimo ir bendradarbiavimo atmosfera	37,0

Iš gautų duomenų matyti, jog dauguma pedagogų teigia, kad grupėje stengiamasi sukurti jaukią bendravimo ir bendradarbiavimo atmosferą, kur vaikai gali siekti tobulinti save, būti darnios grupės nariais (53,1 %), taip pat 37,0 % tiriamųjų teigia, jog vyrauja pagarbos, pasitikėjimo, tarpusavio supratimo ir bendradarbiavimo atmosfera. Tačiau galima suabejoti šių klausimų atitikimu realiai situacijai, kadangi konkrečios auklėtojų elgesio situacijos atskleidžia ne visai tokius teigiamus rezultatus. Pastebima, jog vyresnio amžiaus pedagogai labiau linkę grupėse nustatyti neginčytinas taisykles, reikalauti iš vaikų pagarbos suaugusiesiems. Kadangi daugumos apklaustųjų atsakymai rodo palankų ir demokratišką grupės klimatą, tai galima daryti prielaidą, jog pedagogai sudaro tinkamas sąlygas kokybiškam ugdymui bei ugdymuisi ir patenkina vaiko egzistencinius poreikius.

Gauti rezultatai leidžia daryti tokias išvadas: 1) *pedagogams trūksta žinių vaiko egzistencijos teisių klausimu, todėl ikimokyklinėse įstaigose dažnai ne visiškai patenkinami vaiko fiziologiniai poreikiai; 2) vaikas pastebimas, kaip pedagogų darbo objektas, kuriuo remiantis organizuojama struktūruota dienotvarkė, nepaliekant vietos pasireikšti vaiko asmenybei.*

Pedagogų elgesio situacijos vaiko vystymosi teisių požiūriu.

Vaikystėje taip pat labai svarbi yra vystymosi teisė. Anot S. Fountain (2000), ši teisė apima visa, ko reikia visapusiškai vaikams tobulėti. Tai vaiko teisė į mokslą, laisvalaikį ir žaidimus, kultūrinius renginius, teisė į minties, sąžinės ir religijos laisvę.

Siekiant atskleisti pedagogų elgesio situacijas vaiko teisių vystymosi požiūriu, pedagogams buvo pateikti 6 ir 15 klausimai. Jais ištirtos pedagogų nuostatos vaiko teisių vystymosi požiūriu.

Kaip žinoma, ikimokyklinio ugdymo pedagogams svarbų vaidmenį „vaidina“ ugdomoji veikla, į kurią įeina ir „ryto rato“ veikla. Todėl į klausimyną buvo įtrauktas klausimas apie vaiko pasirinkimo laisvę dalyvauti „ryto rate“. Kaip pasiskirstė pedagogų atsakymai, galima matyti 12 lentelėje.

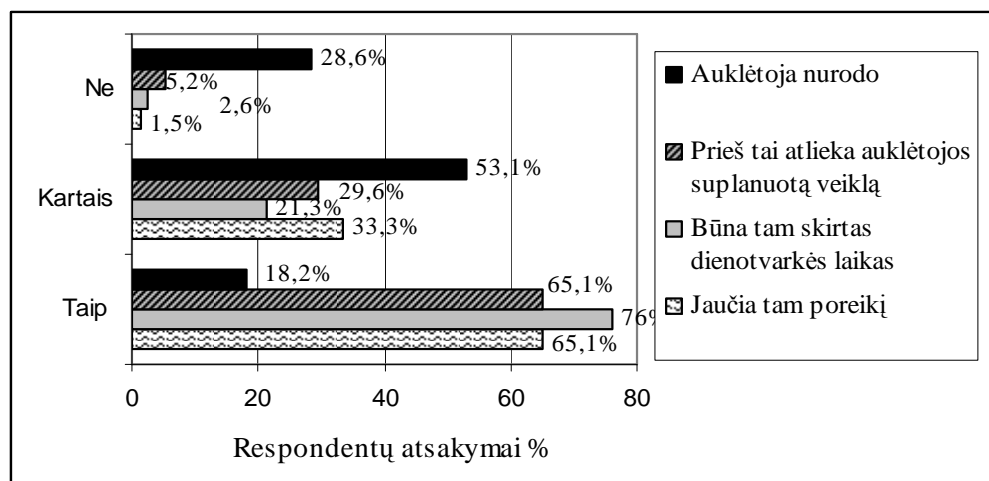
Pedagogų pozicija vaiko pasirinkimo laisvei dalyvauti ryto rate (N=197)

Teiginiai	Vidurkiai	Niekada	Retkarčiais	Dažnai	Visada
		Pasiskirstymas procentais			
Kviečiate vaiką į ryto ratą sutartu ženklu	2,97	5,7	20,3	44,8	29,2
Prašote susitvarkyti žaislus ir ateiti	3,26	0,5	10,4	51,6	37,5
Raginate kuo greičiau ateiti	2,20	19,8	42,7	34,9	2,6
Paliekate vaikus žaisti	1,83	34,9	58,3	5,2	1,0
Kviečiate tol, kol visi ateina	2,92	12,0	18,2	35,4	34,4

Gauti duomenys rodo, jog didesnė dalis pedagogių ($M=3,26\pm 0,7$), savo ugdomojoje aplinkoje visgi remiasi pasenusiais, autoritariniais auklėjimo metodais ir neatsižvelgdamos į vaiko poreikį žaisti, nutraukia jo veiklą, prašydamos susitvarkyti žaislus ir prisijungti prie bendrai organizuojamos veiklos. Kita dalis pedagogų stengiasi vaikus įtraukti į ugdomąją veiklą ne tokiais drastiškais metodais, čia pasirenkamas auklėtojų sugalvotas sutartinis ženklas ($M=2,97\pm 0,7$), kurio reikšmę vaikai puikiai žino ir su malonumu į tai įsijungia. Dažniausiai (35,4 %) auklėtojos stengiasi į ryto ratą suburti visus vaikus, neatsižvelgiant į jų norus, ir tik nedidelė dalis pedagogų ($M=1,83\pm 0,7$) palieka vaikus žaisti, suprasdamos žaidimo reikšmę vaiko asmenybei.

D. Maerso (2000), R. Žukauskienės (2007) ir A. Gučo (1998) tyrimai parodė, kad kai kurie vaikai stokoja teigiamų, džiugių emocijų. Tad labai svarbu, kad suaugusieji sudarytų sąlygas vaikams kuo dažniau šypsotis, juoktis. Ugdant ikimokyklinio amžiaus vaiką daug svarbiau ne žinios, o rami vaiko būseną. Bet kokia prievartinė veikla džiaugsmo nekelia.

Vaikystė ir žaidimai – neatsiejami dalykai. Tai natūrali, savarankiška egzistencijos dalis, tokia pati kaip miegas, kvėpavimas ir pan. Kaip teigia A. Gučas (1994), ikimokyklinio amžiaus vaikui žaidimas yra pagrindinė jo pasaulio suvokimo forma. Žaidimo auklėjamoji reikšmė ir jo poveikis vaiko vystymuisi yra labai didelis, tai pagrindinė vaiko kūrybinė veikla, būtina psichiniam ir fiziniam vystymuisi. Taigi, suprantant žaidimo reikšmę vaiko asmenybei buvo išsiaikinta, kaip pedagogai sudaro galimybes vaikams žaisti (žr. 4 paveikslą).

5 pav. **Pedagogų sudaromos galimybės vaikams žaisti (N=197)**

Rezultatų analizė parodė, jog šioje situacijoje auklėtojos remiasi ikimokyklinės įstaigos sudaryta dienvakėje ir vaikai dažniausiai gali žaisti ne kada nori, o dienvakės numatytu laiku (76 %). Tuo tarpu E. Staefeldt, Ch. R Mathiasen. (1999) pažymi, jog vaikų pedagogikoje labai svarbu rasti vietos laisvam laikui ir laisvai erdvei, leisti pasireikšti pačių vaikų iniciatyvai. Iš pateiktų duomenų galima suabejoti auklėtojų pateiktais atsakymais ir realia situacija, kadangi vienodas procentas apklaustųjų atsakymų (65,1 %) prieštarauja vienas kitam logine prasme. Vienu atveju pedagogai teigia, jog vaikams leidžiama žaisti bet kada, kai tik jie jaučia tam poreikį (65,1%) ir tuo pačiu toks pat procentas (65,1 %) apklaustųjų pažymi, jog vaikai gali žaisti tuomet, kai prieš tai atlieka auklėtojos suplanuotą veiklą. Apskaičiavus tiriamųjų atsakymų vidurkius visgi išaiškėjo, jog labai nedidele dalimi ($M=1,40\pm 0,7$) atsakymų pedagogai pirmiausia siekia, kad vaikai atliktų jų suplanuotą veiklą, o tada leidžia vaikams užsiimti savo norima kūrybine veikla.

Išanalizavus vaiko teises vystymosi požiūriu, galima daryti tokias išvadas: 1) *pedagogai nors ir žino svarbiausias vaiko vystymosi teises, vis dėlto dar vadovaujasi pasenusiais ugdymo metodais*; 2) *pedagogams trūksta demokratiško požiūrio į vaiką, kurio pagalba galėtų atmesti formalias, mechaniskas vertybių sistemas ir atkreiptų dėmesį į natūralų ir atvirą tarpusavio bendravimą (žaidimus, saviraišką, poreikių tenkinimą ir pan.)* 3) *pedagogai nesudaro tinkamų sąlygų ir neužtikrina galimybės vaikams žaisti.*

Pedagogų elgesio situacijos vaiko apsaugos teisių požiūriu.

Kita, ne ką mažiau svarbi vaiko teisių dalis, tai vaiko *apsaugos teisės*. S. Fountain (2000) akcentuoja, jog svarbu, kad vaikai būtų apsaugoti nuo visų prievartos, išnaudojimo bei grubaus elgesio formų.

Norint išsiaiškinti pedagogų elgesio modelius šiuo aspektu, tiriamiesiems buvo užduoti 7, 10, 9, ir 16 klausimai.

Pirmiausia išsiaiškinta, kaip pedagogai sprendžia konfliktines, problemines situacijas. Tiriamųjų atsakymų rezultatai matyti 13 lentelėje.

13 lentelė

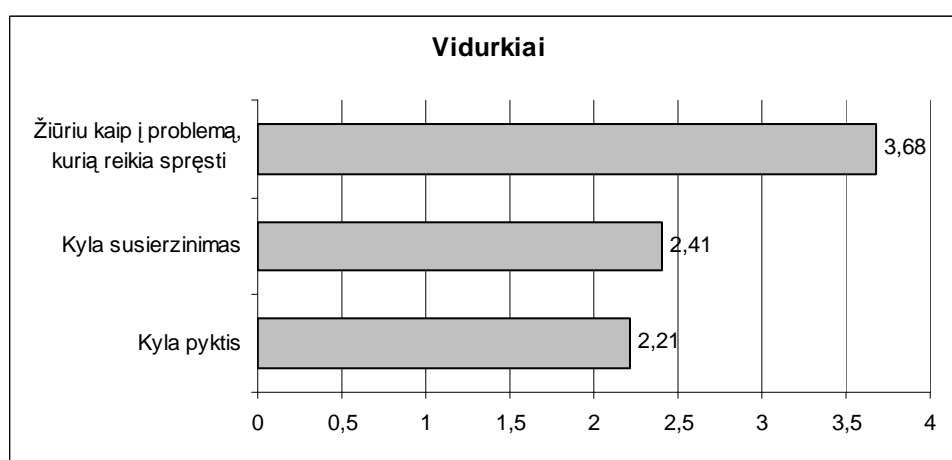
Pedagogų priimami sprendimai konfliktinėse situacijose (N=197)

Teiginiai	Vidurkiai	Niekada	Retkarčiais	Dažnai	Visada
		Pasiskirstymas procentais			
Pabrėžiate savo asmeninio autoriteto galią, reikalaujate paklusnumo	1,93	37,5	40,1	17,2	4,7
Pateikiate moralinį įvertinimą (pvz.: „Tu blogas!“)	1,26	76,0	22,4	1,0	0,5
Panaudojate jėgą	1,21	87,0	7,3	3,1	2,6
Pateikiate pastabas	2,57	5,7	45,3	34,9	14,1
Barate, peikiate prie draugų	1,81	44,8	39,1	15,6	0,5
Pasakote, jog apie netinkamą elgesį informuosite tėvus	2,40	16,7	33,3	42,7	7,3
Nebendraujate	1,76	51,0	23,4	23,4	2,1
Kalbate individualiai	3,25	1,0	7,8	56,3	34,9
Pastatote į kampą	1,70	52,1	25,5	22,4	1,9

Iš pateiktų duomenų ir apskaičiuoto tiriamųjų vidurkio ($M=3,25\pm 0,7$) matyti, jog šiuo atveju pedagogai yra gana tolerantiški vaikų atžvilgiu ir iškilusias problemas pirmiausia stengiasi spręsti demokratiniais metodais, pasikalbėdami su vaiku individualiai. Šią poziciją dažniausiai renkasi (56,3 %) tiriamųjų. Taip pat pedagogai dažnai vaikams pateikia pastabas (34,9 %), tikėdamiesi teigiamo pokyčio, susidariusioje probleminėje situacijoje. Pastebimas ir ne toks demokratinis, pedagogų taikomas metodas – tai gąsdinimas. Apklausti respondentai prisipažino, jog *gana dažnai* (42,7 %) už netinkamą vaikų elgesį ima grasinti tėvais, t.y. papasakoti jiems, ką vaikas negerai padarė vienokiu ar kitokiu atveju. Toliau išsidėsto kiti respondentų *retkarčiais* taikomi, ne tokie demokratiški drausminimo metodai, tokie kaip pedagogo asmeninio autoriteto demonstravimas (40,1 %), barimas draugų akivaizdoje (39,1 %), pastatymas į kampą (25,5 %) ir kt. Pasitaiko atvejų, kai pedagogai *retkarčiais* vis dar panaudoja jėgą prieš vaikus, bet kaip rodo duomenys, didžioji dalis pedagogų neigiamai žiūri į tokią drastišką drausminimo priemonę ir 87,0% apklaustųjų niekada nesistengia pademonstruoti savo jėgos prieš vaiką. Gauti duomenys taip pat rodo, jog vyresnio amžiaus pedagogai dažniau pabrėžia savo asmeninio autoriteto galią, dažniau perspėja vaikus, jog apie jų netinkamą elgesį informuos tėvus.

Toliau pedagogams buvo pateikiami kontrolinio pobūdžio klausimai, kuriuose jie galėjo pažymėti savo poziciją drausminant vaikus. Čia pasitvirtino prieš tai gauti rezultatai, jog pedagogai konfliktinėje situacijoje, pirmiausia kalba su vaiku, analizuoja situaciją, kurioje vaikas pasielgė netinkamai (50,5 %). Dar, kaip vieną iš drausminimo būdų, respondentai pažymėjo neverbalinę kalbą, t.y. žvilgsniu pademonstruoja akivaizdų nepasitenkinimą. Šiuo metodu retkarčiais naudojasi 42,2 % apklaustųjų. Ir 39,1 % pedagogų savo susierzinimą retkarčiais išreiškia pakeldami balso toną, taip tikėdami paveikti vaiko elgesį.

Iš to, kaip pedagogas priima vaiko netinkamo elgesio situaciją, galima numatyti, kokiais ugdymo principais jie vadovaujasi. Todėl pedagogų buvo paklausta apie jausmus, kylančius vaikui netinkamai elgiantis. Rezultatai pateikti 6 paveiksle.

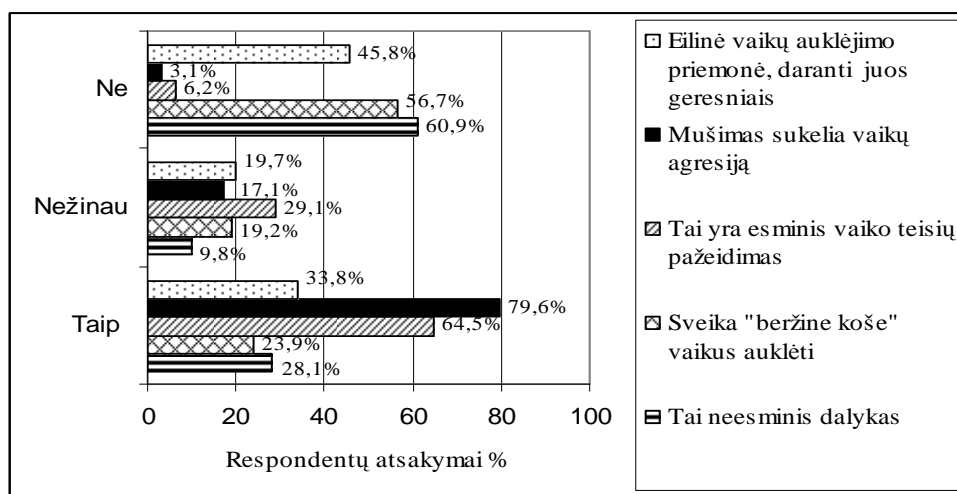

6 pav. **Pedagogų jausmai vaikui netinkamai elgiantis (N=197)**

Iš gautų tiriamųjų atsakymų vidurkio matoma, jog didžioji dalis respondentų ($M=3,68\pm 0,7$) į susidariusią problemą, pirmiausiai žiūri, kaip į problemą, kurią reikia spręsti. Prieš tai gauti duomenys leidžia daryti prielaidą, jog pedagogai tą problemą pradeda spręsti pasikalbėdami su vaiku, aptardami neigiamo elgesio priežastis ir galimas to pasekmes. Matoma, jog neišvengiamai pedagogams kyla susierzinimas ($M=2,41\pm 0,7$) bei pyktis ($M=2,21\pm 0,7$). Tokioje situacijoje gali išryškėti pedagogo autoritarinis, drausminantis auklėjimas, trukdantis pažvelgti į vaikus, kaip į aktyvius veiklos dalyvius. R. M. Andiekienė ir A. Ruzgienė (2001) yra pastebėjusios, jog vaikai rečiau priešinasi, kai įsakymuose jaučia pagarbą, kai nesikėsinama į jų nepriklausomybę.

Taip pat buvo tirti statistiniai ryšiai tarp respondentų polinkių į vienokius ar kitokius jausmus vaikams netinkamai elgiantis ir tarp respondentų amžiaus, išsilavinimo bei pedagoginio darbo stažo. Koreliacinė analizė parodė, kad tarp šių požymių statistiškai reikšmingo ryšio nėra ($p>0,05$). Galima manyti, kad respondentų polinkis į vienokius ar kitokius jausmus (pyktį ar susierzinimą) nepriklauso nuo pedagogų amžiaus, išsilavinimo bei pedagoginio darbo stažo.

Nors atlikti tyrimo rezultatai rodo, kad pedagogai beveik nenaudoja fizinių bausmių, tačiau norėta išsiaiškinti jų požiūrį į tai. Gautus duomenis matome 7 paveiksle.

7 pav. Pedagogų požiūris į fizines bausmes (N=197)

Tyrimo duomenys parodė, jog pedagogai suvokia fizinių bausmių taikymo žalą vaikams ir pripažįsta, jog mušimas sukelia vaikų agresiją (79,6 %). Nemaža respondentų dalis (64,5%) teigia, jog fizinių bausmių taikymas yra esminis vaiko teisių pažeidimas, tačiau tuo pačiu 29,1% tiriamųjų visgi dvejoja, teigdami nežinantys, ar tai pažeidžia vaiko teises. Matoma, jog apklaustųjų atsakymai pasiskirstė gana įvairiai ir nėra vienareikšmio atsakymo. Tai reiškia, kad pedagogams dar trūksta žinių ir gilesnio suvokimo vertinant vaiką, kaip lygiavertį asmenį.

Atlikta koreliacinė analizė tarp atsakymų rezultatų apie pedagogų požiūrį į fizines bausmes. Nustatyta, jog tie pedagogai, kurie mano, jog vaikus sveika auklėti „beržine koše“, niekada nepalieka vaikų žaisti ($r=-0,25$; $p<0,05$), o verčia eiti į ryto ratą, taip pat šie respondentai vaikui įsikišus į suaugusiųjų pokalbį niekada jų neišklauso ir neįtraukia į pokalbį ($r=-0,33$; $p<0,05$).

Apibendrinant vaiko teises apsaugos požiūriu, galima daryti tokią išvadą: *nors didžioji dalis pedagogų yra susipažinę su vaiko apsaugos teisėmis ir stengiasi vadovautis demokratiniais ugdymo metodais, vis dėlto trūksta visuminio vaiko asmenybės vertinimo.*

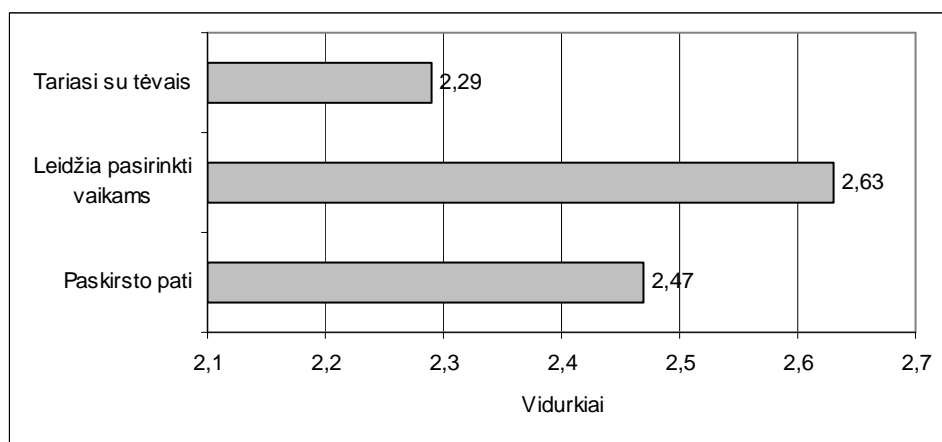
Pedagogų elgesio situacijos vaiko dalyvavimo teisių požiūriu.

Kalbant apie vaiko dalyvavimo teises ikimokyklinėje įstaigoje, svarbu įvertinti kiekvieno vaiko unikalumą, suteikti galimybę reikšti savo nuomonę, dalyvauti visuomenės veikloje. Siekiant išsiaiškinti pedagogų sampratą vaiko teisių dalyvavimo požiūriu, buvo pateikti 11,12,13 klausimai.

S. Fountain (2000) teigia, jog *dalyvavimo teisės* leidžia vaikams dalyvauti bendruomenės ar valstybės veikloje. Tai ir laisvė reikšti savo nuomonę, pasisakyti apie tai, kas svarbu jų

gyvenime. Vaikai turi galimybę dalyvauti visuomenės veikloje, ruošti atsakingam suaugusio žmogaus gyvenimui.

Norint išsiaiškinti, ar pedagogai organizuodami ugdymo procesą atsižvelgia į vaikų poreikius, buvo pateikiamas klausimas apie pasirinkimo laisvę renkantis vaidmenis.

8 pav. **Pedagogų pozicija vaiko kūrybinei pasirinkimo laisvei vaidinti (N=197)**

Vertinant 8 paveikslo rezultatus pagal tiriamųjų vidurkį, galima matyti, jog dauguma ($M=2,63\pm 0,7$) pedagogų sudaro galimybes vaikams rinktis. Čia tiriamieji atsižvelgia į paties vaiko iniciatyvą, ugdymo procese ugdytiniai įjungiami ne tik kaip pedagogų „darbo įrankiai“, bet ir kaip aktyvūs kūrybinio proceso dalyviai. Vaikai šiuo atveju gali jaustis aktyvūs veikėjai, kuriantys ir dirbantys kartu su pedagogu. Tačiau vis dėlto šalia šitų pedagogų atsiranda nemaža dalis ($M=2,47\pm 0,7$) tiriamųjų, kurie nesuteikia vaikams pasirinkimo laisvės ir patys, nesuteikdami vaikui galimybės rinktis, paskiria vaidmenį. Likusioji dalis apklaustųjų ($M=2,29\pm 0,7$) organizuojant renginius vaikų vaidmenis aptartų su tėvais, taip vėlgi akivaizdžiai pažeidžiant vaiko teises. Pastebima tendencija, jog vyresnio amžiaus pedagogai labiau linkę nuspręsti ir paskirstyti vaidmenis patys arba pasitariant su tėvais, tačiau visiškai nepasidomint vaiko nuomone.

Atlikus koreliacinę analizę tarp skirtingų kintamųjų buvo išsiaiškinta, jog tie pedagogai, kurie *leidžia vaikams piešti savo nuožiūra, patys stebėdami nuošalyje* niekada nenurodo vaikams ir patys griežtai neskirsto vaidmenų ($r=-0,30$; $p<0,05$), nemaitina vaikų prievartą ($r=-0,22$; $p<0,05$), bei nepabrėžia savo asmeninio autoriteto galios ($r=-0,27$; $p<0,05$).

Taip pat svarbu išsiaiškinti, kaip pedagogai vertina vaiko kūrybinį procesą: ar į tai žiūri, kaip formalią lavinimo situaciją, ar pripažįsta vaiką autonomišku individu ir neriboja jo kūrybinės laisvės. Šiam tikslui išsiaiškinti buvo pateikiamas elgesio modelis, kurį pedagogai turėjo įvertinti savo konkrečiu atveju (žr. 14 lentelę).

Pedagogų pozicija piešiant su vaikais piešinius (N=197)

Teiginiai	Vidurkiai	Niekada	Retkarčiais	Dažnai	Visada
		Pasiskirstymas procentais			
Paaiškina ir pataria, kokiomis spalvomis spalvinti	2,32	12,5	51,0	27,6	8,9
Leidžia vaikams piešti savo nuožiūra, pati stebėdama nuošalyje	3,04	-	14,1	67,7	18,2
Jei vaikui nesiseka, pati stengiasi užbaigti piešinį	1,53	51,0	44,8	3,6	0,5
Stengiasi pataisyti vaikų piešinio „netikslumus“, kad būtų gražus galutinis rezultatas	1,38	67,2	28,1	4,2	0,5

Iš gautų duomenų galima matyti, jog pedagogai puikiai suvokia, kad piešimas yra vaikų mėgiama ir svarbi veikla, todėl leidžia jiems patiems improvizuoti, piešti savo nuožiūra. 67,7 % tiriamųjų nevaržo vaikų kūrybinės laisvės, o tiesiog stebėdamos nuošalyje, be griežtų nurodymų, stengiasi atpažinti vaiko psichinę, fizinę ir dvasinę būseną. 51,0 % pedagogų retkarčiais paaiškina ir pataria vaikams, kaip būtų galima piešti. Pedagogų įsikišimo į vaiko kūrybinį darbą dar negalima laikyti dalyvavimo teisės pažeidimu, svarbu, kad toks elgesys nevirstų nurodymais, o tik draugiškais patarimais. Pastebima, jog nemaža dalis pedagogų (44,8 %) vaikui neužbaigus piešinio, retkarčiais stengiasi užbaigti patys. Tai byloja apie vaiko kūrybinio proceso vertinimą. Toks pedagogas labiau orientuojasi ne į pačią vaikų kūrybą, o į galutinį piešimo rezultatą. Taip pat pastebima gana netikėta tendencija, jog pedagogai, turintys vyresniojo auklėtojo kvalifikaciją, dažniau stengiasi pataisyti vaikų piešinio „netikslumus“, negu auklėtojos, neturinčios vyresniosios kvalifikacinės kategorijos.

Vertinant pedagogų elgesio situacijas vaiko teisių dalyvavimo požiūriu, buvo išsiaiškinta, ar sugeba pedagogai priimti vaiką, kaip lygiavertį partnerį bet kurioje situacijoje. Rezultatai pateikti 15 lentelėje.

Pedagogų elgesys vaikui sutrukdžius pokalbį (N=197)

Teiginiai	Vidurkiai	Niekada	Retkarčiais	Dažnai	Visada
		Pasiskirstymas procentais			
Sudrausmina vaiką, kad netrukdytų pokalbio	2,25	20,8	44,3	23,4	11,5
Paaiškina, jog negražu trukdyti, kai suaugusieji kalba	2,98	1,0	26,0	46,4	26,6
Išklauso vaiką ir įtraukia į pokalbį	2,26	15,6	51,0	24,5	8,9

Apibendrinus tiriamųjų atsakymus galima matyti, jog šioje situacijoje pedagogai *dažnai* paaikškina vaikams, jog negražu trukdyti, kai suaugusieji kalba (46,4 %), taip tarsi pastatydami ribą tarp savęs ir vaiko. Analizuojant pagal pateiktus tiriamųjų atsakymų vidurkius matoma, jog tik labai nedidele dalimi skiriasi pedagogų pozicijos, kurie išklauso vaiką ir įtraukia į pokalbį, bei tų, kurie griežtai sudrausmina, paprašydami netrukdyti pokalbio. Nors prieš tai dauguma pedagogų kaip vieną iš svarbiausių vaiko teisių pažymėjo teisę turėti savo nuomonę ir mintis, kurias kiti žmonės išklauso ir gerbia, tačiau šiuo atveju išaiškėja, jog pedagogai, nors ir žino vaiko dalyvavimo teises, vis dėlto realiai nesugeba vaikams jų užtikrinti. Išryškėja tendencija, jog vyresnio amžiaus pedagogai dažniau sudrausmina vaiką, kad netrukdytų pokalbio.

Apibendrinant vaiko teises dalyvavimo požiūriu galima teigti, jog *pedagogai ugdymo procese remiasi vaikų socialiniu-kognityviniu patyrimu bei dalyvavimo principu, bet realiose gyvenimo situacijose ne visada palaiko vaiko dalyvavimo teisę.*

2. 3. Vaikų tarpusavio sąveikos su pedagogais rezultatų analizė bei lyginamoji abiejų respondentų grupių interpretacija

Siekiant iširti pedagogų vaiko teisių užtikrinimo situaciją, labai svarbu buvo išsiaiškinti ir vaikų nuomonę šiuo požiūriu.

Su kiekvienu vaiku individualiai buvo kalbama apie jų kasdieninio gyvenimo grupėje situacijas (valgymą, pietų miegą, žaidimą, netyčinį žalos padarymą, bausmes ir kt.). Domėtasi, kaip elgiasi pedagogai, susidarius vienai ar kitai situacijai.

Pirmiausia, siekiant užmegzti kontaktą su vaikais, buvo pasidomėta, kokie motyvai skatina vaikų norą eiti į darželį.

16 lentelė

Ikimokyklinio amžiaus vaikų motyvai, sąlygojantys norą lankyti darželį

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Teigiami motyvai	Estetinis grožis	<i>„...čia labai gražu...yra gražus darželis ... gražus darželis...“</i>
	Žaidimai, žaidybinė veikla	<i>„...yra virtuvėlė ir daug indelių...yra daug žaislų(2)...nes yra daug mašinų...žaislai patinka, daug dėlionių yra, knygas skaityti...mes su Jonu žaidžiam karais, o Matas atsineša Makvyną...čia galima žaisti ...su rogutėm galima pavažinėti ... kampelyje mes žaidžiame ... įdomu žaisti su draugais...čia gali žaisti ... patinka darželyje žaisti ...daug žaidimų...“</i>

16 lentelės tęsinys 55 puslapyje

16 lentelės tęsinys.

	Poreikis turėti draugus	„...patinka ka visi vaikai eina....turiu vieną draugę ir ta draugė daug draugų turi ir aš su visais draugauju...ten daug draugų...smagu ir Jorė eina...visi vaikai eina į darželį...galima <...> draugauti...pasiilgau draugų...daug draugų...(3)“
	Socialiniai veiksniai	„...Aš būsiu šeiminkė...nebeverkiu ateidama į darželį, nes aš jau didelė...mamytė eina į darbą, o man reikia čia eiti...“
	Teigiama emocinė aplinka	„...noriu į darželį...čia linksma... smagiau nei namie...“
Neigiami motyvai	Miego trūkumas	„...reikia labai anksti keltis...“
	Vienišumo jausmas, draugų neturėjimas	„...kad visi draugai nedraugauja, (giliai atsikvepia) aš neturiu draugų...“
	Atgrasūs pedagogo veiksmai.	„...ne, nepatinka, kad čia auklėtoja būna pikta, neleidžia su mašinytėm važiuot...“
	Namų ilgesys	„...pasiilgstu namų...“

Iš gautų duomenų matyti, jog vaikų motyvai, sąlygojantys norą lankyti darželį, pasiskirstė gana įvairiai. Pastebima, jog dauguma vaikų noriai eina į darželį ir tai sąlygoja pakankamai įvairios priežastys. Viena iš pagrindinių – tai žaidimai. Čia vaikų atsakymai dar kartą patvirtino, jog vaikystė ir žaidimai – neatsiejami dalykai. Daugiausia vaikų norą eiti į darželį įtakoja žaidybinė veikla, suteikianti vaikams malonumą, džiaugsmą. Galima pastebėti, jog žaidimai yra veikla, jungianti vaikus bendriems tikslams. Taip pat neatsiejama darželio dalis – draugai, su kuriais vaikai noriai bendrauja ir bendradarbiauja, palaiko draugiškus tarpusavio santykius. Kitus vaikus motyvuoja graži estetinė darželio aplinka bei teigiama, šilta darželio atmosfera. Tačiau šalia teigiamų motyvų išaiškėjo ir neigiami, kurie slopina vaikų norą eiti į darželį. Viena iš pastebimų priežasčių - vaiko amžiaus neatitinkantis dienos ritmas, vaikams sunku labai anksti keltis. Taip pat norą eiti į darželį demotyvuoja draugų neturėjimas, namų ilgesys bei atgrasūs pedagogo veiksmai. Pastarasis vaiko pateiktas motyvas leidžia daryti prielaidą, jog čia *pedagogas pažeidžia vaiko vystymosi teisę - žaisti.*

Vaiko egzistencijos teisių realizavimo situacijos analizė.

Kaip ir pedagogams, taip ir vaikams buvo užduodamas klausimas apie pedagogų elgesį, vaikui atsisakius valgyti. Rezultatai matomi 17 lentelėje.

Pedagogų elgesys, vaikams atsisakius maisto darželyje

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Pedagogų elgesio su vaikais pobūdis	Liepimas	„...liepia nors paraugauti... liepia bent biški valgyti... pyksta, liepia valgyti... vistiek liepia valgyti... liepia valgyti... liepia biški nors valgyti... visada liepia valgyti... verčia vistiek valgyti...“
	Vaiko nuomonės priėmimas	„...valgyk tiek, kiek nori... sako valgyk... kiek nori, tiek gali valgyti... nenori nevalgyk... nevalgyk, jei nenori...“
	Raginimas	„...puse suvalgyk...sako valgyk, valgyk... prašo valgyti... prašo, kad valgyčiau... paprašo... sako truputi pavalgyk, dar truputi... dar biški, nors kasniuką... Paprašo dažnai, kad valgyčiau...“
	Grasinimas	„...mamai pasakė... jei vistiek nenoriu, pastato į kampą... tada ateina direktorė... neleidžia eit nuo stalo, kol nesuvalgau... sako jei košės nevalgysit, negausit meduolio... sako pasakys mamytei kiek aš suvalgau... sako pakviesiu direktorę... veda į kitą grupę, pas mažiukus... sako kitaip neužaugsi ir neisi į mokyklą... sako valgyk, neužaugsi didelė... sako valgykit, o jei ne pakviesiu sesele...“
Kompromisiniai veiksniai	„...kitą duoda valgyti... sako nevalgyk - per pietus suvalgysi...“	

Išanalizavus atsakymus galima pastebėti, jog vaikų pateikti atsakymai šiek tiek skiriasi nuo pedagogų. Pedagogų nuomonių tyrimas rodė, jog vaikų nevalgumo atveju pastarieji pirmiausia kreipiasi į tėvus, tikėdamiesi priimti tinkamiausią vaikui demokratišką sprendimą, o vaikų atsakymai rodo šiek tiek kitokius rezultatus. Kaip matoma 17 lentelėje, dauguma pedagogų visgi remiasi ne tokiais humaniškais metodais – grasinimu, liepimu. Galima daryti prielaidą, jog šitoks pedagogų elgesys rodo jų požiūrį į vaiką, kaip asmenybę. Pedagogams dar trūksta tolerantiškumo vaikų atžvilgiu ir akivaizdu, jog šiuo atveju jie pažeidžia vaiko teises. Kiti vaikų atsakymai rodo, jog dalis pedagogų sudaro galimybes vaikams patiems nuspręsti, kiek valgyti, kai kurie stengiasi paraginti, ar surasti kitą priimtinają vaikui kompromisinį variantą, taip parodydami pagarbą vaiko individualybei, skatindami jo savarankiškumą, pasitikėjimą savimi.

Toliau vaikų buvo klausama, kaip pedagogai dažniausiai elgiasi, kai vaikas blogai jaučiasi ir nenori eiti į lauką (žr. 18 lentelę).

Pedagogų sprendimai, dėl vaikų vedimo į lauką

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Pedagogų elgesys	Leidžiama pasilikti grupėje	„...paliko grupėje...leidžia būti grupėje...leidžia neiti į lauką ... neleidžia į lauką, palieka grupėje... sako gerai, neik... palieka grupėje... palieka grupėje... leidžia neiti į lauką(2)... leidžia pabūti grupėje su šeiminkėle... mane palieka su šeiminkute grupėje(3)...“

18 lentelės tęsinys 57 puslapyje

18 lentelės tęsinys

	Kviečiami tėvai	<i>„...buvo mama atėjus pasiimti... mamytei paskambina... paskambina mamytei... paskambina mamai... mamytę kviečia... mamytė ateina...“</i>
	Raginama	<i>„...sako reikia eiti... sako reikia eiti į lauką... sako visi eina ir turi eiti... sako einam prasivaikščioti... neleidžia pasilikti grupėje...“</i>
	Vienareikšmiškai liepiama	<i>„...liepia eiti... priverčia eiti...“</i>
	Gąsdinama	<i>„...pasako kviesim greitąją...“</i>

Šiuo klausimu vaikų atsakymai sutapo su pedagogų pateiktais atsakymais. Dažniausiai pedagogai leidžia vaikams pasilikti grupėje su „šeimininkėle“, taip pažeisdami jų egzistencijos teises. Keletas vaikų paminėjo, jog pedagogai gąsdina arba vienareikšmiškai liepia eiti į lauką, tokiais drastiškais metodais pažeisdami ir vaiko apsaugos teises. Matyti, jog atsirado ir tokių pedagogų, kurie stengiasi užmegzti pokalbį su vaiku, paraginti ir paaiškinti, kodėl svarbu eiti į lauką.

Kitas vaikams užduodamas klausimas buvo susijęs su pietų miego problemomis. Vaikų atsakymai pateikiami 19 lentelėje.

19 lentelė

Pedagogų elgesio situacijos vaikams nenorint miegoti

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Griežtai guldoma	Vienareikšmiškai liepiama miegoti	<i>„...šaukia ir liepia gultis... liepia eiti miegoti...šaukia, o Rasa (vardas pakeistas) liepia užsimerkti stipriai... vis vien liepia miegoti... sako reikia miegoti, miegok vistiek.. visada reikia miegoti, liepia miegoti...“</i>
	Gąsdinama, baimę sukeliančiais objektais	<i>„...atidaro kamara...tada ateina direktorė...“</i>
Kompromiso ieškojimas	Leidžiama nemiegoti	<i>„...leidžia nemiegoti, bet reikia užsimerkti... sako pagulėk užmerkus akis... liep tada atsigulti ir užsimerkus pagulėti... liepia vistiek gražiai pagulėti... paprašo, kad netrukdyt kitiems vaikams miegoti. Reikia tyliai pagulėti... reikia akis užmerkti... paprašo, kad eičiau miegoti... leidžia nemiegoti, bet negalima triukšmauti, reikia tyliai pagulėti...sako nemiegok, tik pagulėk... pasiūlo pagulėti ir netriukšmauti... liepė pagulėti ir netrukdyti draugui miegoti...“</i>
	Situacijos aiškinimas, bendravimas, pokalbis	<i>„...vistiek liepia eiti miegoti, nes tada užaugsi didelė... liepia pagulėti ir palaukti mamos...sako visi miega ir tu pamiegok...garsiai liepia užsimerkti ir klausyti pasakos... biški pamiegoti... sako reikia pagulėti ir tada ateis močiutė... liepia miegoti, kad augčiau didelė...“</i>
Vaikai apgaulinėja	Siekimas išvengti problemų	<i>„...jinai nemato niekada, kad aš nemiegu... aš užsimerkiu ir auklėtoja nemato, kaip aš nemiegu...bet aš vistiek nemiegu, bet auklėtoja nemato...“</i>

19 lentelėje pateikti duomenys leidžia apibūdinti pedagogų elgesio situaciją, vaikams nenorintiems pogulio. Dauguma vaikų minėjo, jog šiuo klausimu, auklėtojos - pakankamai

geranoriškos ir dažniausiai guldo vaikus tik pagulėti. Pastebima, jog šis sprendimas yra priimtinas tiek vaikams, tiek pedagogams. Vaikai, nors ir nemiegodami, o tik gulėdami, turi galimybę pailsėti. Iš pedagogų atsakymų pat išaiškėjo ši tendencija, jog auklėtojai, ieškodami kompromisų su vaiku, dažniausiai sutaria tik pagulėti. Tačiau neapsieinama ir be autoritarinio, įsakmaus liepimo, kurio pasekmėje matomi vaikų apgaudinėjimai „... bet aš vistiek nemiegu, bet auklėtoja nemato...“ . Deja, atsiranda auklėtojų, kurios, siekdamos padėti vaikams užmigti, bando juos gąsdinti įvairiais vaikams baimę sukeliančiais asmenimis, objektais, taip pažeisdamos vaiko apsaugos teises.

Apibendrinant galima daryti tokias išvadas: 1) *tiek pedagogų atliktas tyrimas, tiek vaikų atsakymai rodo, jog pedagogams trūksta žinių vaiko egzistencijos teisių klausimu; 2) lyginant vaikų ir pedagogų atsakymus pastebimas atotrūkis, pedagogai savo elgesio situacijas vertina geriau, nei išryškėja vaikų pateikiamuose atsakymuose; 3) pedagogams trūksta humaniško, tolerantiško vaiko atžvilgiu.*

Vaiko vystymosi teisių realizavimo situacijos analizė.

Interviu metu taip pat išsiaiškinta vaikų poziciją vystymosi teisių atžvilgiu. Vaikų buvo klausama, kaip pedagogai dažniausiai elgiasi, jei jie žaidžia, o auklėtoja pakviečia ryto ratą (žr. 20 lentelę).

20 lentelė

Pedagogų elgesio situacijos kviečiant vaikus į ryto ratą

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Neadekvatūs pedagogo ir vaikų santykiai	Vaikų bejėgiškumas	„...einu į ryto ratą, nes reikia...visada reikia... papraso, kad eičiau dirbti... vistiek reikia eiti į ryto ratą... kiekvieną dieną turi būti pamokėlė... visi turim sustoti... reikia... reikia eiti į ryto ratą...“
	Paklusnumas auklėtojai	„...jeigu prašo ateiti, aš visada einu...klausau auklėtojos, einu į ryto ratą... jeigu auklėtoja kviečia, aš ir einu į ryto ratą... auklėtoja sako, kad visi turim nusiraminti ir ateiti... sako tvarkomės grupę ir stojam į ryto ratą...“
	Pedagogų polinkis į diktatą	„...liepia vistiek eiti į ratą, sako kai padirbsim, tada galėsime žaisti... vistiek liepia eiti į ryto ratą... liepia eiti (2)... liepia susidėti žaisliukus ir ateiti... liepia eiti į ryto ratą, visiems liepia eiti... liepia sustot į ratą... vis vien liepia eiti dirbti, klaustyti... liepia pastatyti mašinėles į garažėlius ir ateiti... verčia eiti į ryto ratą visada... liepia padėti dėlionės į vietą... liepia... einu į ryto ratą, kai auklėtoja liepia...“
	Neigiami pedagogų skatinimo metodai	„...sako ateik, ji pyksta, tampo ausis... pyksta... barasi ir nuvaro nuo žaislų...“
	Ribota pasirinkimo laisvė	„...paskui pažaisi, einam į ryto ratą...“
Pedagogo ir vaikų bendradarbiavimas	Kviečiama sutartiniu ženklu	„...kviečia visus į ryto ratą, kai dainuoja labo ryto dainelę... kviečia su varpeliu...“

Iš pateiktų atsakymų matyti, jog daugumos pedagogų ir vaikų santykiai yra neadekvatūs. Prisimenant pedagogų apklausos rezultatus šiuo klausimu, matyti, jog tendencija pasikartoja: nemažai pedagogų vis dar naudoja pasenusius, autoritarinius ugdymo metodus, neatsižvelgdami į vaiko individualybę, visiškai nepaisydami jų norų. Čia vaikas verčiamas vykdyti pedagogų įsaknius nurodymus „... *vistiek liepia eiti į ryto ratą...*“, jam nesuteikiama galimybė rinktis. Taip pat pastebimi netinkami, vaiko teises pažeidžiantys, pedagogų skatinimo metodai, kuriais siekiama pritraukti vaikus į „ryto ratą“, t.y. „... *tampo ausis... pyksta...barasi ir nuvaro nuo žaislų...*“. Atsirado ir teigiamų pedagogo skatinimo metodų, tokių kaip kvietimas į ryto ratą sutartiniu ženklu. Tačiau reikėtų paminėti, jog pedagogai šį metodą pažymėjo, kaip vieną iš dažniausiai vartojamų skatinimo priemonių, o vaikų apklausos rezultatai deja rodo, jog tik nedaugelis pedagogų, naudojami šiuo rezultatyviu metodu.

Turbūt visi sutiktų, jog ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje žaidimas neatsiejamas nuo mokymosi. Tačiau šiandien, išsilavinimui ir nuolatiniam mokymuisi tapus vyraujančiais reiškiniais, kai kurie pedagogai žaidimo reikšmę nuvertina ir prioritetus priskiria kitoms formalioms ugdymo veikloms. Norint išsiaiškinti, kokia situacija yra mūsų tiriamojoje aplinkoje, vaikų buvo klausama, ar visada auklėtoja leidžia žaisti? Jei ne, kada dažniausiai neleidžia? Rezultatai pateikiami 21 lentelėje.

21 lentelė

Pedagogų elgesio situacijos vaikų žaidybiniame veikloje

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Neleidžiama žaisti	Pirmenybė-atlikti auklėtojos suplanuotą veiklą	<i>„...ne, nes reikia piešti...neleidžia, ai visada reikia daryti pratybas... neleidžia, kai yra pamokėlė... neee, kai pamokėlės vyksta, kai reikia į ryto ratą...ne, reikia piešti...ne, visą laiką reikia daryti pratybas... ne visada, ryte visada reikia eiti pasportuoti... neleidžia, jeigu einame ką nors dirbti... Angelė neleidžia, vakar neleido, mums liepė piešti... ne neleidžia ir rytoj neleido, bet kai padirbau gėlytę leido... ne visada, nes reikia klausytis ką auklėtoja skaito, dirbti... jei nedarom pamokėlės...“</i>
	Bausmės „įrankis“	<i>„...neleidžia kai būnam mažai vaikų, kai į kampilį einam neleidžia, nes visi vaikai greitai sugriauna kampilį... ne visada, nu kai vaikai mėto mašinas, tada pakelia aukštai... jeigu elgiasi negražiai, neleidžia žaisti... neleidžia jei jos neklausom...“</i>
Leidžiama žaisti	Atlikus auklėtojos pavestą užduotį	<i>„...leidžia, nes aš visada pirma padarau pratybas ir nupiešiu... kartais leidžia, kai dar mažai būna vaikų grupėje ir kai viską padarom... kai papieši, tada leidžia žaisti... kaip padirbam tada leidžia žaisti ką norim... leidžia, kai nereikia nieko daryti... pirma reikia ką nors padaryti, suklijuoti ar nupiešti ir gali žaisti... visada, nu tik reikia suklijuoti ir gali žaisti... kartais leidžia, kaip padarome darbus...“</i>
	Dienotvarkės nurodytu laiku	<i>„...po pietų visada, o ryte reikia pamokėlę daryti... prieš mankštą visada leidžia ir tada, kai greitai tėveliai ateina...“</i>
	Esant tinkam elgesiui	<i>„...leidžia, kai būnam geri...“</i>
	Kai vaikas jaučia poreikį	<i>„... visada leidžia... leidžia man... auklėtoja visada leidžia žaisti... visada auklėtoja leidžia kaip paprašome...“</i>

Išanalizavus vaikų atsakymus matyti, jog vaikams dažniausiai leidžiama žaisti tik tuomet, kai prieš tai atlieka pedagogo suplanuotą veiklą, t.y. „...*kai papieši, tada leidžia žaisti... kaip padirbam, tada leidžia žaisti ką norim...*“. Vadinasi, tokioje situacijoje vaikas pedagogams yra tik ugdymo objektas, bet ne subjektas. Kaip teigia D. Gailienė ir kt. (1996), tokioje situacijoje ugdymas tampa tik instrukcijų laikymusi, nuobodžiu ir pasikartojančiu procesu, o pats mokymosi procesas – tik vaikui primestos pareigos. Taip pat pastebima, jog pedagogai vaikams neleidžia žaisti, neva skiriant bausmę „... *jeigu elgiasi negražiai, neleidžia žaisti...*“. Kitas veiksnys, lemiantis galimybę vaikams žaisti - tai tam skirtas dienos tvarkės laikas, kurį vaikai įvardijo šitaip: „...*prieš mankštą visada leidžia ir tada, kai greitai tėveliai ateina...*“. Tik nedaugelis vaikų paminėjo, jog gali žaisti, kada tik jaučia poreikį. Iš to galima spręsti, jog pedagogai akivaizdžiai pažeidžia vaiko teisę žaisti. Vaikų atsakymus lyginant su pedagogų gautais rezultatais, pastebima, jog pastarieji teigė, kad pirmiausia remiasi ikimokylinės įstaigos sudaryta dienos tvarkė, pagal kurios nustatytą laiką vaikai dažniausiai ir gali žaisti, o iš vaikų atsakymų išaiškėja, jog pedagogų vadinamas dienos tvarkės laikas žaidimams skirtas būna tada, kai vaikai prieš tai atlieka auklėtojos suplanuotą veiklą.

Taigi, apibendrinant vaikų pateiktus atsakymus galima daryti tokias išvadas: 1) *pedagogų ir vaikų santykiai tebėra vienpusiški: auklėtojas nurodinėja, liepia, o vaikas klauso nurodymų; 2) pedagogai nurodinėdami ir neleidžiami vaikui veikti pagal poreikius, pažeidžia vaiko vystymosi teisę.*

Vaiko apsaugos teisių realizavimo situacijos analizė.

R. M. Andiekienė ir A. Ruzgienė (2001) pastebi, jog padėdami vyresniesiems tvarkytis, nurinkti ar plauti indus, vaikai gali ką nors sudaužyti, išpilti. Tam reikia būti pasiruošus ir tinkamai reaguoti. Nebarti, o kantriai parodyti, kaip reikia dirbti, kad taip daugiau neatsitiktų. Nepykti, o užjausti. Deja, kai kurie suaugusieji greit supyksta, neleidžia vaikui baigti darbo, atima iš jo galimybę ne tik ką nors padaryti, bet ir išpirkti kaltę. Pasitaiko, kad vaikai už panašią klaidą baudžiami: statomi į kampa, gauna per rankas, išvadinami įžeidžiančiais žodžiais, neleidžiama dirbti malonaus, vaiko jėgas atitinkančio darbo, padėti vyresniesiems. Taip suaugusiesiems pasielgus, pradžioje vaikai išsižeidžia, o vėliau pradeda dykinėti.

Taigi ir šiuo tyrimu išsiaiškinta, kaip tokioje situacijoje elgiasi pedagogai vaikų atžvilgiu. Rezultatai atsispindi 22 lentelėje.

Pedagogų elgesio situacijos, vaikui netyčia sudaužius puodelį ar lėkštę

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Pedagogų demonstruojama valdžia	Pedagogo pykčio išraiška	„...piktai pasižiūri ir subara... pyksta, nu sako, kam tu sudaužei man puodelį... šauktų... aprėkia... būna labai pikta... auklėtoja bara... pyksta, labai pyksta (2)... šaukia... pyksta, ir liepia būti atsargiems...“
	Taikomos bausmės	„...priveda prie sienos.. sako labai blogai, reikės iš namų nešti... pastato į kampą... liepia sutvarkyti... sodina ant gerumo kėdutės... tada eina į kampą... veda pas direktorę... pavaro nuo stalo... sako, kad atpirksi ir varo į kampą...“
Pedagogo empatiškumas	Supratingumas	„...nieko, išmeta į šiukšlių dėžę ir viskas... sako nieko tokio... nieko... sutvarko, kad niekas nesusibadytų kojyčių... sušluoja stiklus ir auklėtoja liepia elgtis atsargiai...“
Pedagogų pasitikėjimas	Vaikų atsargumas	„...niekas nesudaužo... mes saugom puodukus ir lėkštes...“

22 lentelėje pateikti tyrimo rezultatai rodo, jog dauguma pedagogų tokioje situacijoje, praranda savitvardą, pirmiausiai „...šaukia...aprėkia...pyksta...“, taip menkindami vaiko asmenybę kitų draugų akivaizdoje. Kita nemaža dalis pedagogų imasi įvairiausių bausmių „...sodina ant gerumo kėdutės... pavaro nuo stalo... veda pas direktorę...“. Taigi matoma, jog didžioji dalis pedagogų remiasi toli gražu ne humaniškais metodais, visiškai nesistengdami suprasti ir atjausti vaiką. Pastebima, jog atsirado ir supratingesnių pedagogų, kurie ne pyksta ant vaiko, o stengiasi padėti jam, atsitikus nelaimiui paaiškinti ir patarti, kaip reikėtų elgtis atsargiai.

Šioje situacijoje prisiminus pedagogų pateiktus atsakymų rezultatus pabrėžtina, jog pastarųjų atsakymai gana akivaizdžiai skiriasi. Pedagogai teigė, esą pirmiausia kalbantys su vaiku, analizuojantys situacijas, o vaikų atsakymai rodo, jog, deja, pedagogai pirmiausia savo susierzinimą išreiškia pakeldami balso toną, bardami prie draugų ir tik nedaugelis stengiasi užjausti ir suprasti vaiką.

Išsiaiškinus, kaip pedagogai elgiasi vaikui netyčia padarius žalą, taip pat tirta jų reakcija konfliktinėse situacijose. Taigi vaikų buvo paklausta, kaip pedagogai elgiasi šiems susipykus ar susistumdžius.

Pedagogų elgesio situacijos, vaikams susipykus

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Pedagogų reakcijos į netinkamą vaikų elgesį	Taikomos bausmės	<i>„...auklėtoja nuvedė jį į stebuklų šalį... auklėtoja ėjo pakviesti direktorės... pasodina prie taisyklių... pastato į kampą... ant gerumo kėdutės sodina... stato prie gerumo spintos...liepia stovėti prie gerumo meškiukų... būna bausmė, liepia pasėdėti prie gerumo spintutės... išveda į rūbinėlę ir liepia ilgai būti... tada būna blogai, reikia eiti prie grupės taisyklių ir stovėti... eina pakviesti direktorę... išveda į salę vieną... kviečia mažiukų grupės auklėtoją ir jei dar taip padarys išves pas mažiukus... pasako tėvams ir dar nubaudžia...“</i>
	Verbalinės reakcija	<i>„...supyksta... auklėtoja labai supyksta, bara ... pyksta, klausia kodėl taip daro... pyksta ant vaiko... auklėtoja būna pikta, bara... supyksta... pyksta... šaukia, bara ... pašaukia...“</i>
	Nurodymai	<i>„...reikia atsiprašyti draugo, kad visi vaikai matytų... liepia atsiprašyti... reikia atsiprašyti ir draugauti... liepia atsiprašyti ir daugiau taip nebedaryti... paaiškina, kad taip negražu daryti... liepia atsiprašyti ir reikia susitaikyti...“</i>

Pokalbio su vaikais metu buvo pastebėta, jog vaikams šis klausimas labai aktualus ir apie tokį įvykį visi turėjo daug ką pasakyti. Iš vaikų atsakymų matyti, jog vėlgi pasikartoja tendencija, kad daugumos pedagogų problemų sprendimo būdai – bausmių taikymas. Šioje situacijoje tenka pastebėti, jog pedagogų taikomos bausmės labai įvairios, pradedant nuo *„...pasodina prie taisyklių...pastato į kampą...“*, baigiant *„...išveda į rūbinėlę ir liepia ilgai būti...auklėtoja nuvedė jį į „stebuklų šalį“*. Atkreipiant dėmesį į pastarąją bausmę, pasidaro nebeaiški bausmė, tampa neaišku, kur pedagogas nuveda vaiką. Galima daryti prielaidą, jog pedagogai siekdami, kad vaikai tėvams nepapasakotų taikomų bausmių, sugalvoja joms tam tikrus užkoduotus pavadinimus. Taip pat pedagogai bando paveikti vaikus pakeldami balso toną *„... pyksta... šaukia, bara ...“* arba skirdami nurodymus *„...liepia atsiprašyti ir reikia susitaikyti...“*, kurie remiasi tik pedagogų paklusnumo kultūra, o ne problemos sprendimu.

Čia vėlgi akivaizdžiai matomas pedagogų ir vaikų tyrimo rezultatų neatitikimas. Pedagogai teigė, jog iškilusias problemas pirmiausia stengiasi spręsti demokratiniiais metodais, pasikalbėdami su vaiku individualiai, o vaikų atsakymuose išryškėjo, jog pedagogai daugiausia naudoja įvairiausias bausmes, pabrėžia savo asmeninio autoriteto galią.

Nors prieš tai užduoti klausimai jau atskleidė pedagogų dažniausiai taikomas drausminimo priemones, norint išsamumo, vis dėlto vaikų buvo klausiama, kaip pedagogai dažniausiai elgiasi, kai supyksta.

Pedagogų pykčio išraiška

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai
Emocinis smurtas vaiko atžvilgiu	Barimas, šaukimas.	<i>„...bara ir būna pikta...susiraukia... bara... būna pikta, suraukia kaktą, išbara... pyksta labai... tada muša stalą, garsiai bara... aprėkia, šaukia... išbara ir labai supyksta... paraudonuoja ir susiraukia... sako (garsiai sušunka) baikit jūs vieną kartą!... šaukia: ką jūs čia darote?!...“</i>
	Grasinimas, gąsdinimas	<i>„...vieną kartą Rokui(vardas pakeistas) skambino policijai... paskambina mamai... skambina policijai iš savo telefono...“</i>
Pedagogų taikomos bausmės	Bausmės formos	<i>„...pastato į kampą ir pasako tėvams... ant gerumo kėdutės sodina... pastato į kampą... neduoda žaisti... neleidžia žaisti... išvaro iš grupės, liepia mamai pasakyti, ką blogai padariau... susodina prie stalų ir negalima niekur eiti...“</i>
Agresija	Fizinis smurtas	<i>„...krato... spiria...“</i>
Pedagogas-draugas	Siekis bendradarbiauti	<i>„...prašo būt geriems... sako gražiai elkitės...“</i>

Iš vaikų atsakymų matoma, jog pedagogai dažniausiai savo susierzinimą išreiškia pakeldami balso toną *„... pyksta labai... tada muša stalą, garsiai bara... aprėkia, šaukia..“*, pasitaiko ir tokių pedagogų kurie gąsdina, siekdami įbauginti vaikus *„...skambina policijai iš savo telefono...“*. Kaip jau prieš tai išaiškėjo, taip ir čia matyti, jog neapsieinama ir be bausmių. Pabrėžtina, jog išryškėjo ir pedagogų agresijos iškilimas vaikų atžvilgiu, tokiu būdu pažeidžiant vaiko apsaugos teisę. Šioje vietoje natūraliai kyla klausimas, kokias nuostatas ir vertybes pedagogai gali formuoti vaikams, jei patys vadovaujasi tokiais destruktiviais metodais. Juk ugdymo įstaigoje kiekvienas vaikas turėtų jausti suaugusiųjų pagarbą ir meilę, būti ugdomas reikšti pagarbą kitiems. Bet ar vaikas gali to išmokti, jei pedagogai patys visiškai tuo nesivadovauja. Deja, tik nedaugelis pedagogų stengiasi bendradarbiauti su vaiku, skiepyti jam pagarbos asmens pagrindus.

Apibendrinant vaiko apsaugos teisių realizavimo analizę, galima daryti tokias išvadas: 1) *bausdami, grasindami ar dar kitaip pabrėždami savo asmeninio autoriteto galią pedagogai pažeidžia vaiko apsaugos teises* 2) *lyginant pedagogų ir vaikų tyrimo rezultatus, pastebimas vienareikšmis neatitikimas: pedagogai savo elgesį vaiko teisių apsaugos požiūriu vertina daug geriau, nei nurodė vaikai.*

Vaiko dalyvavimo teisių realizavimo situacijos analizė

Vaiko teisių konvencija (2000) skelbia, jog vaikui, sugebančiam suformuluoti savo pažiūras, turi būti garantuojama teisė laisvai jas reikšti visais su juo susijusiais klausimais. Vaiko pažiūroms, atsižvelgiant į jo amžių ir brandumą, reikia skirti daug dėmesio.

Respondentams buvo užduodamas klausimas, ar pedagogai leidžia vaikams pasirinkti vienokį ar kitokį vaidmenį, ar vis dėlto pedagogas nusprendžia už vaiką.

25 lentelė

Pedagogų ir vaikų vaidmuo organizuojant pasirodymus, renginius

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Pedagogo vadovavimo stilius	Pedagogas autokratas (vienareikšmiškai nusprendžiama už vaikus)	<i>„...auklėtoja visada žino kas aš būsiu... pasako ką reikia vaidinti... auklėtoja pasako... kai vaidinau Barbora, man auklėtoja sakė, kad aš būsiu... auklėtoja man parodo, ką aš vaidinsiu... auklėtoja nusprendžia... auklėtoja sako, kada aš būsiu paršiukas Nufas... visą laiką auklėtoja paskirsto... auklėtoja pasako kas aš būsiu... auklėtoja parodo kas aš būsiu... paskirsto auklėtoja visada... renka auklėtoja, ji žino... auklėtoja paskirsto ką vaidinsim...“</i>
	Pedagogas remiasi demokratiniiais metodais (atsižvelgiama į vaikų nuomonę)	<i>„...kartais ir man leidžia pasirinkti, kad labai noriu... kartais leidžia pasirinkti... kartais man leidžia pasirinkti, kartais auklėtoja pasako, ką aš vaidinsiu...“</i>
	Liberalus pedagogas (leidžiama pasirinkti patiems vaikams)	<i>„...mes patys pasirenkam (2)... leidžia patiems... patiems... aš pats pasirenku... mes renkamės patys... pats pasirenku... mes patys dažnai pasirenkam... leidžia pasirinkti patiems...“</i>

Respondentų atsakymai rodo, jog dauguma pedagogų pažeidžia vaiko dalyvavimo teisę ir, vadovaudamiesi asmeninio autoriteto galia, vienareikšmiškai nusprendžia už vaikus, neleiddami jiems išsakyti savo nuomonės „... auklėtoja nusprendžia... auklėtoja sako, kada aš būsiu paršiukas Nufas... visą laiką auklėtoja paskirsto...“. G. Sakalauskas (2000) pažymi, jog svarbu užtikrinti vaiko teisę laisvai reikšti savo nuomonę, nes taip ugdoma jo savigarba, gebėjimas išreikšti savo nuomonę ir pagarbą kito nuomonei, mokomasi dirbti drauge su kitais, klausytis ir suprasti kitą. Deja, mūsų atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad yra nemažai atvejų, kai iš vaikų šita galimybė yra atimama. Pastebima, jog ne visi pedagogai naudojami tokiais autoritariniais metodais, matoma, jog nemažai pedagogų stengiasi atsižvelgti ir išklaudyti vaikų nuomonę „...kartais ir man leidžia pasirinkti, kad labai noriu...“, o kai kurie pedagogai leidžia vaikams būti situacijos šeimininkais ir patiems nuspręsti, kokį vaidmenį rinktis.

Šį klausimą lyginant su pedagogų gautais atsakymų rezultatais, pastebimas neatitikimas. Kaip jau ir prieš tai pastebėta, pedagogai save vertina daug geriau, nei rodo vaikų atsakymai. Šiuo nagrinėjamu klausimu dauguma pedagogų teigė, jog sudaro galimybes vaikams rinktis, o vaikų atsakymai rodo, jog tik nedaugelis pedagogų atsižvelgia į vaikų nuomonę ir leidžia jiems rinktis.

Apibendrinant galima teigti, jog *pedagogai pažeidžia vaiko dalyvavimo teisę, dažniausiai nesuteikdami galimybės išreikšti savo nuomonę.*

Vaikų pozicija vertinant pedagogus.

Paskutiniu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip vaikai vertina pedagogus. Norint tai atskleisti vaikų buvo klausama „Ar auklėtoja galėtų būti tavo draugas (-ė)?“

Gauti atsakymai rodo, jog vaikų nuomonės pasiskirstė gana įvairiai, jas galėtų suskirstyti į dvi dalis: pusė vaikų pasisakė už tai, jog norėtų, kad auklėtoja būtų draugas (ė) „...*taip, galėtų... taip, norėčiau žaisti... galėtų, aš visada draugauju su jomis...*“, o likusioji dalis dvejoja, arba mano, jog auklėtoja negalėtų būti jų draugė (-as) „...*man nereikia, kad ji būtų mano draugė, aš turiu brolių... aš jau turiu draugų... aš turiu susiradęs draugą, nenoriu... ne, nenoriu, kad ji būtų, nes nepatinka... ne, aš geriau su sesute draugausiu...*“. Iš to galima spręsti, jog vaikų ir pedagogų santykiai nėra tokie glaudūs, kokius deklaruoja pedagogai. Iš gautų tyrimo duomenų galima daryti prielaidą, jog vaikams trūksta pasitikėjimo pedagogais, jų pagarbos, palaikymo. A. Caughlin, K. Hansen ir D. Heller (1997) pažymi, jog labai svarbu, kad pedagogas bendrautų su vaikais pagarbiai, nuoširdžiai ir atvirai. Autoriai teigia, jog pedagogas yra nuoširdžiai gerbiamas tada, kai su juo vaikas gali laisvai ir atvirai pasikalbėti nebijodamas būti nesuprastu ir atstumtu.

Taigi, šis paskutinis klausimas dar kartą patvirtina tyrimo rezultatus, kurie byloja apie *nepakankamą pedagogų vaiko teisių realizavimą. Pedagogai pažeisdami vaiko teisę žaisti, ribodami dalyvavimo teises, rėkdami, šaukdami, menkindami vaiko asmenybę praranda vaikų pasitikėjimą, kuris neigiamai veikia tarpusavio santykius, betarpišką bendravimą.*

IŠVADOS

I. Vaiko ir vaikystės sąvokas apibrėžiančių sampratų, jų teisių ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje realizavimo problemų teorinė analizė atskleidė, jog:

- vaikai – labiausiai pažeidžiama ir ypatingos apsaugos reikalaujanti visuomenės dalis, turinti įvairių poreikių, bet nesugebanti savęs apginti;
- vaikystė – žmogaus gyvenimo pradžios periodas, kuomet susiformuoja jo vertybės, pasaulio bei savęs suvokimas. Todėl labai svarbu užtikrinti vaikui galimybę augti bei vystytis, ugdyti savo asmenybę, ginti visuotinai pripažintas vaiko teises bei laisves. Tik augdami pilietiškoje, humaniškoje ir saugioje visuomenėje vaikai įsisavins ir išsiugdys pilietiškumo, humanizmo, dorovės vertybes;
- vaiko teisių realizavimas ikimokyklinėje įstaigoje grindžiamas keliais svarbiausiais principais: 1) vaiko interesų viršenybės principu t.y. visais atvejais turi būti atsižvelgiama į tai, kas labiausiai atitinka vaiko interesus; 2) įsiklausymo į vaiko nuomonę principas: vaikui turi būti suteikta teisė būti išklaustam, išsakyti nuomonę visais jį liečiančiais klausimais, į vaiko teises, jų užtikrinimą turi būti žvelgiama iš paties vaiko perspektyvos.

II. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad:

- dalis ikimokyklinio ugdymo institucijose dirbančių pedagogų yra nepakankamai susipažinę su vaiko teisėmis;
- daugumai pedagogų trūksta demokratiško požiūrio į vaiką, kuriuo remiantis galima atmesti formalias, mechaniskas vertybių sistemas ir atkreipti dėmesį į natūralų ir atvirą tarpusavio bendravimą (žaidimus, saviraišką, poreikių tenkinimą ir pan.);
- didžioji dalis pedagogų žino pagrindines vaiko teises (egzistencijos, vystymosi, apsaugos, dalyvavimo), supranta jų reikšmę vaiko asmenybei, bet realiai jas įgyvendinti ne visada sugeba;
- ikimokyklinėse ugdymo įstaigose vaikas pastebimas, kaip pedagogų darbo objektas, kuriam organizuojama struktūruota dienotvarkė, nepaliekant vietos pasireikšti vaiko asmenybei;
- pedagogai ugdymo procese dažnai ignoruoja vaiko dalyvavimo teisę;
- pedagogų ir vaikų santykiai neretai yra vienpusiški: dažniausiai auklėtojas nurodinėja, liepia, o vaikas klausosi nurodymų;
- vaiko teisių realizavimo situacija iš pedagogų pozicijos ne visada palanki vaikui ir dažnai neatitinka realios ugdymo institucijoms būdingos situacijos;

- pedagogų ir vaikų nuomonės apie teisių realizavimą iš esmės skiriasi: pedagogų nuomonė apie teisių palaikymą yra geresnė nei vaikų;
- tyrimo rezultatai patvirtina būtinybę keisti visuomenėje susiformavusį požiūrį į vaiką ir jo teisių problemas, keisti šiandieninės ugdymo sampratos nebeatitinkantį, tačiau praktikoje dar pakankamai dažnai egzistuojantį autoritarinį auklėjimo modelį.

Tyrimo duomenys patvirtino hipotezę, kad ikimokyklinio ugdymo pedagogai nepakankamai vertina vaikystės periodo svarbą, dažnai ignoruoja pagrindines vaiko teises (t.y. saugumo, aktyvumo, saviraiškos poreikius).

REKOMENDACIJOS

Rekomendacijos pateikiamos trimis lygmenimis, t.y. valstybiniu lygmeniu – Švietimo ir mokslo ministerijai; instituciniu lygmeniu – universitetų programų rengėjams, ikimokyklinių ugdymo įstaigų vadovams; asmeniniu lygmeniu - pedagogams.

1. *Švietimo ir mokslo ministerija* turėtų reguliariai tirti ir analizuoti vaiko teisių realizavimo situaciją ikimokyklinio ugdymo institucijose ir pagal tai skatinti pedagoginio švietimo formas (organizuoti kursus, seminarus apie vaiko teises), nuolat jas tobulinant;
2. a) *Universitetų studijų programų rengėjai*, kurdami ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo studijų programas, turėtų įtraukti disciplinas, nagrinėjančias vaiko teises.
b) *Ikimokyklinio ugdymo įstaigų vadovai*:
  - turėtų skirti didesnę dėmesį pedagogų kvalifikacijos tobulinimui, su pedagogais ir tėvais kurti programas, projektus vaiko teisių tema, kurie skatintų kelti kvalifikaciją, o tuo pačiu domėtis pozityviuoju auklėjimu;
  - galėtų sukurti įstaigos kontrolės mechanizmą, nuo kurio priklausytų vaiko teisių realizavimo atskaitomybė. Taip didėtų pedagogų atsakomybė, kryptingai būtų realizuojamos vaiko teisės.
3. *Ikimokyklinio ugdymo pedagogai*:
  - turėtų ypač analizuoti savo nuostatas vaiko ir vaikystės atžvilgiu, lavinti savikontrolės ir kitus socialinius įgūdžius;
  - turėtų nuolat domėtis, siekti įgyti naujų žinių, įgūdžių vaiko teisių reikšmingumo klausimais;
  - turėtų keisti autoritarinį ugdymo modelį į demokratinį.

LITERATŪRA

1. *A Review of Services For Young Children in the European Union 1990 – 1995 European Commission Network on Childcare and other Measures to reconcile Employment and Family Responsibilities*. January. [interaktyvus]. 1996. p. 1-8. [žiūrėta 2008 m. spalio 17d.]. Prieiga per EBSCO Publishing.
2. Andriekienė R. M., Seneckaitė J. (2001). Vaiko socialinis-kognityvinis patyrimas šeimoje ir ikimokyklinėje įstaigoje. *Pedagogika* - [T.] 49, p. 31– 41.
3. Andriekienė R. M. , Ruzgienė A. (2001). *Ankstyvosios vaikystės pedagogika*. Klaipėda, Klaipėdos universiteto leidykla.
4. Arendt H. (1995). *Tarp praeities ir ateities*. Vilnius: Aidai.
5. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
6. Bitinas B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
7. Boswell J. (1988). *The Kindness of Strangers. The Abandonment of Children in Western Europe from Late Antiquity to the Renaissance*. Londres. [žiūrėta 2008-06-09]. Prieiga per internetą <http://www.press.uchicago.edu/presssite/metadata.epl?mode=synopsis&bookkey=41978>.
8. Broom L., Bonjean Ch. M., Broom H. (1992). *Sociologija. Esminiai tekstai ir pavyzdžiai*. Kaunas: Littera Universitatis Vytauti Magni.
9. Bubelienė D., Sakalauskaitė T. (2007). Pedagogų požiūris į vaiko teises mokykloje. *Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga IV .Respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys*. Šiauliai : Šiaulių universiteto leidykla.
10. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: : Margi raštai.
11. Bobrova L., Kazlauskienė A. ir kt. (2008). *Kursinių ir baigiamųjų (bakalauro, magistro, specialiuųjų profesinių studijų) darbų rengimo ir gynimo metodinės rekomendacijos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
12. Caughlin A., Hansen K., Heller D. (1997). *Į vaiką orientuotų grupių kūrimas*. Vilnius: Lietus. p.311
13. Čekanavičius V., Murauskas G. (2003). *Statistika ir jos taikymai*. I dalis. Vilnius: TEV.
14. Čepaitė E. (2005). *Vadovų nuostatos apie vaiko teisių situaciją ikimokyklinio ugdymo institucijoje*: Magistro darbas. VU.

15. Dodge D. T., Colker L. J., Heroman C. (2007). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas*. Vilnius: Presvika.
16. Fountain S. (2000) *Tik tai yra teisinga!: praktinis mokymas pagal Vaiko teisių konvenciją*. –Vilnius : Unicef. p. 58
17. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. (1996). *Aš myliu kiekvieną vaiką. Apie vaikų psichologinio atsparumo ugdymą*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
18. Gaižutis A. (2001). Apie vaikystės istoriją. *Žvirblių takas*. Nr. 3, p. 2-3.
19. Glebuviene V. S. , Tarasonienė A. L. (2003). Darželio auklėtojų požiūris į vaiko teises. *Pedagogika*. [T.] 65. p. 63.
20. Gučas A. (1994). *Vaikų darželio pedagogika*. Kaunas: Šviesa.
21. Gučas A. (1998). *Vaiko psichologija*. Kaunas: Šviesa.
22. Jonynienė Ž. (2005). Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta paedagogica Vilnensia*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
23. Jonynienės Ž. ir Juodaitytės A. (2006). Vaiko teisių reikšmingumas ir įgyvendinimas ugdymo įstaigose. *Mokytojų ugdymas*. Nr. 6, p. 60-80
24. Jovaiša L. (2001). *Edukologijos pradmenys: studijų knyga*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
25. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija*. Valstybės žinios. 1995, Nr. 60-1501.
26. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija trumpai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-11-18]. Prieiga per internetą“ http://www.gelbvaik.lt/lt/ch_rights/jt_conv_short.
27. Juodaitytė A. (2003). J. Laužiko pedocentrinė idėjų raiška šiuolaikinėje vaikystės fenomeno sampratoje. *Pedagogika*. - [T.] 68. p. 35-41. VPU.
28. Juodaitytė A. (2003 b.). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: Petro ofsetas.
29. Juodaitytė A. (2005). Mokymasis suvokti vaikus tokius, kokie jie yra. *Žvirblių takas*. Nr. 1. p. 52-56.
30. Juodaitytė A. (2003 a.). *Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
31. Juodaitytė A. (1998). Vaikai ir vaikystė: socialinės situacijos konteksto paieškos. *Filosofija, sociologija*. Nr. 2. p. 73–83.
32. Juodaitytė A. (1999). Vaikystės ideologija: tradicinių ir modernių sampratų sankirtos. *Tiltai*. Nr.3-4. KU
33. Juodaitytė A. (2002). Vaikystės fenomenologinė dimensija šiuolaikinėje pedagogikoje. *Pedagogika*. - [T.] 56, P. 96 – 100

34. Juodaitytė A. (2007). Vaikystė kaip socialinė negalė: mitologizuoto diskurso konstravimas ir sklaida socialinėje, pedagoginėje realybėje. *Socialinis darbas*. Nr. 6(1). p. 104-112.
35. Kabašinskaitė D. (2002). Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. *Filosofija ir sociologija*. Vilnius: Filosofijos ir sociologijos institutas Nr. 2. p. 43-49.
36. Kirsten A., Hansen Roxane K., Kaufmann S. S. (1997). *Ugdymas ir demokratijos kultūra: ikimokyklinis amžius*. Vilnius: Lietus.
37. Kirsten A., Hansen Roxane K., Kaufmann, Steffen Saifer (1997). *Ugdymas ir demokratijos kultūra. Ikimokyklinis amžius*. Vilnius: Lietus.
38. Kjaergaard E., Martinėnienė R. (1996). *Penki sveikinimai demokratijai*. Danija: Nørre Djurs Kommune.
39. Kvieskienė G. (2000). *Socializacijos pedagogika*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
40. Kvieskienė G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
41. Kvieskienės G. (2000). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
42. Langas P., Piūler S. (2002). *Vaikystė pavojuje*. Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos centras.
43. Laužikas J. (1993). Pedagoginiai raštai. *Pedagogikos klasika*. Kaunas: Šviesa.
44. Laužikas J. (1997). *Rinktiniai raštai*. Kaunas: Šviesa.
45. Lekevičius E., Motiejūnienė E., Kunskaitytė L. (1997). *Gamta ir žmogus: mokytojo knyga 5 klasei*. Vilnius: Alma littera, p. 246
46. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2003, liepos 4). Valstybės žinios. Nr. 23 – 593.
47. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios. 1996, Nr. 33-807.
48. Maslow A. H. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
49. Myers D. (2008). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
50. Neifachas S. (2008). *Vaikų ugdymas darželyje: dabartis ir ateities perspektyva*. Vilnius: Ciklonas.
51. Piaget J. (2002). [Vaiko kalba ir mąstymas : vaiko logikos tyrinėjimai](#). Vilnius: Aidai.
52. Rimkutė J., Vološčiuk I. (2001). Įvadas į žmogaus socialinę raidą. *Žmogaus socialinė raida*. Vilnius: Homo liber.
53. Ruzgienės A., Petružienės S. (2005). *Vaikas ir aplinka*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

54. Sagatys G. (2004). *Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras. p. 15-32
55. Sakalauskas G. (2000). *Vaiko teisių apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras.
56. Staefeldt E., Mathiasen Ch. R. (1999). *Pedagogika ir demokratija. Ugdomojo darbo eksperimentai Lietuvos vaikų darželiuose*. Vilnius: Aidai.
57. Šalkauskis. (1992). *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Leidybos centras.
58. Šliogeris A. (1996). *Sudužusio pasaulio vaikai*. Mokykla 2.
59. The Future of Children. Winter (1995). *The Center for the Future of Children*. The David and Lucile Packard Foundation. V. 5. N. 3.
60. *Vaiko teisių konvencija* (priimta Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje 1989m. lapkričio 20 d.). (2000). Vilnius.
61. Waters J. (1998). *Helping young children to understand their Rights*. Australia: A project of OMEP.
62. Žiupsnienė I. (2007). *Vaiko teisių įgyvendinimas. Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga IV*. Respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos straipsnių rinkinys. Šiauliai. Šiaulių universiteto leidykla.
63. Žukauskienė R. (2007). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
64. Коломинский Я. А. (1997). *Диагностика и коррекция психического развития дошкольника*. Минск: Наука.

PRIEDAI